Tvarkytojo parašas ir data

LIETUVOS TSR VALSTYBINĖS RESPUBLIKINĖS
BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ SKYRIUS

Šifras P.R.-1241 ... Rankraščių fondas .....
..... Pavienių rankraščių fondas .....
Kalba lietuvių ... Data B.m. [1934 (?)] Vieta .....
Lapų skaičius (143 lap. ir 137a lap., 3) ar Formatas ....
~~Kilmė~~ ..... 144 lap. +1 .....
Ypatybės Mašinraščio nuorašas su pataisomis ...
.....
Autorius Škirpa Kazys .....
PAVADINIMAS Pirmos pastangos Įžangos vietoje.
[Atsiminimai 1917-1919] .....
.....
.....
TURINYS .....
.....
.....
.....
.....

O. Vokėnaitė, 1959. 11. 4
Tvarkytojo parašas ir data
Perr. D. Mihalauskaitė, 1987.04.06

Pastabos .....

Gn.štabo pulkininkas K. ŠKIRPA.

PIRMOS PASTANGOS

Įžangos vietoje.

1917 metų rusų revoliucija, sugriovusi caro režimą, buvo atpalaidojusi Rusijos tautinės mažumas nuo rusų priespaudos ir nusišypsojusi joms politine laisve bei viltimi geresnės ateities. Pasinaudodamos Rusijos viduiniu pakrikimu, jos suskubo organizuotis politiniai ir kurti kiekviena sau savo atskirą tautinę ginkluotą pajėgą ant rusų armijos griuvėsių. Nenorėjo tos progos praleisti ir lietuviai, tarnavę Didžiojo Karo metu rusų kariuomenėje. Bet tai, kaip žinoma, jiems nepavyko. Tautinės lietuvių kariuomenės kūrimą Rusijoje sukliudė eilė aplinkybių, kurių svarbiausios buvo šios dvi: pirma - kad tuo klausimu nebuvo vienodos nuomonės pačių lietuvių karių tarpe: vieni jų buvo karšti savo kariuomenės kūrimo šalininkai, kiti gi dėl to sumanymo abejojo, arba net jam priešinosi iš baimės kad rusų Karo Vadovybė nepasiųstų lietuvių kariuomenės į frontą prieš vokiečius; antra - kad ėmė įsigalėti Rusijoje bolševizmas, kuris, kaip koks kirminas, griaužė iš viršaus ir slopino iš viršaus kiekvieną organizacinį darbą, ant kurio neplėvėsavo raudona vėliava.

Pasireiškęs lietuvių karių tarpe nevienodumas pažiūrų turėjo tą pasekmę, kad lietuvių kariuomenės kūrimo darbas nuo pat revoliucijos pradžios, kuomet tam dar buvo palankesnės sąlygos, nebuvo pakankamai energingai vykdomas ir nemažai brangaus laiko buvo gaišinama bergždžioms diskusijoms. Nežiūrint viso to, į 1918 metų pavasarį vis tik buvo susidarę: vienas lietuvių pėstin.pulkas Vitebske; kito pulko formavimas buvo įpusėtas Smolenske; vienas raitelių divizijonas buvo susikūręs Walke, karo ligoninė Aglonoje ir gurguolės bataljonas Romnuose. Bet tai buvo tik gera pradžia, kurios išplėsti, - kaip buvo numatyta į visą lietuvių diviziją -,

- jau

- jau nebepasisekė, nes bolševizmas tam pastojo kelią.

Lietuvių kariuomenės kūrimasis Rusijoje rėmėsi Lietuvių Karininkų /dabartine terminologija - karių!/ Sąjunga, susidariusia laike revoliucijos ir apjungusia daugumą lietuvių karininkų ir kareivių, kurie buvo išblaškyti po visą rusų kariuomenę: netik veikiančiose dalyse, t.y. fronte, bet ir po skaitlingus garnizonus Rusijos gilumoje. Bet, įsigalėjus Rusijoje bolševizmui, atsirado ir lietuvių tarpe išgamų, kurie, persimetę į rusų bolševikų pusę, ėmė raustis po Lietuvių Karininkų Sąjungos pamatais ir tuo pačiu gangrinuoti tautinės lietuvių kariuomenės organizavimą....

Sausio pradžioje 1918 metais buvo sušauktas antras visuotinas Lietuvių Karininkų Sąjungos kuopų atstovų suvažiavimas. Lietuviški bolševikai, suprasdami to suvažiavimo didelę reikšmę, darė iš anksto viską, ką tik galėdami, kad pravesti delegatais į jį kuodaugiau savo agentų. Nors suvažiavime savo daugumos jiems sudaryti nepavyko, bet, surinkę keliolika pakalikų, sudrumstė susirinkusių atstovų nuotaiką, paversdami suvažiavimo posėdžius į mitingą. Pagaliau, kuomet komunistų demagoginėmis kalbomis ir bėgėdiškomis obstrukcijomis suvažiavimo politinė atmosfera tapo įkaitinta iki sukščiausio laipsnio, Aleksa - Angarietis, kuris sakytais suvažiavimo ardytojais dirigavo, atsivedė ginkluotus rusų kareivius - raudonarmiečius ir su jų pagelba suvažiavimą išvaikė. Tuo tad būdu Lietuvių Karininkų Sąjunga, turėjusi kilniausius lietuvių kareivių tautinio žadinimo ir tautinės lietuvių kariuomenės kūrimo tikslus, tapo kelių mūsų tautos išgamų pastangomis likviduota, suduodant jai mirtiną smūgį į pat jos širdį - į visuotiną jos kuopų atstovų suvažiavimą, - pasiremiant svetimais - rusų kareivių - durtuvais.

Žlugus Lietuvių Karininkų Sąjungai, atrodė kad viskas žuvo. Dauguma susivažiavimo dalyvių, nustoję vilties prie susidariusių naujų aplinkybių k. nors gero benuveikti, tuojau po įvykių - šios katastrofos išsivažinėjo į savo kuopas, iš kur kas buvo prisiųstas. Bet buvo gaila atlikto prieš tai didelio organizacinio

darbo

darbo; be to, sąžinės balsas neleido palikti taip sau likimui lietuvių kariuomenės dalis, jau susikūrusias, arba pradėtas kurti. Todėl keliolika suvažiavimo dalyvių, karštesnių savo kariuomenės kūrimo šalininkų, prie kurių priklausiau ir aš asmeniškai, susirinkome slaptai viename privatiniame bute, jei neklystu pas karininką Jurgį Bylą, kad aptarti susidariusią naują padėtį ir nusistatyti ką toliau veikti. Tame pasitarime apart manes, ant kiek pamenu, dar dalyvavo karininkai Natkevičius, Pupkis, Gudelis, Byla, Laurynaitis, Žilinskas; karo valdininkas Elisonas; karo gydytojai Oželis, Kanauka, Matulionis ir kt., iš viso 15-20 asmenų, kurių tarpe keleta civilių. Upas pas susirinkusius buvo prislėgtas, kaip dėl to kas atsitiko, taip ir iš priežasties neaiškių ateities perspektyvų, kurias visi vaizdavo sau gana niuriomis. Aišku, buvo tik viena, kad iš Petrapilio toliau diriguoti lietuvių karių organizavimuisi, buvo neįmanoma, nes rusų sostinės pilnais šeimyninkais jau buvo bolševikai, kuriais pasiremiant pasidarė perdaug drąsus bei akiplėšiški ir lietuvių komunistai. Todėl susirinkusiųjų dauguma linko prie to, kad naują veikimo centrą perkelti iš paminėto komunizmo lizdo kur nors į provinciją, būtent, arčiau tų vietų, kur formavosi lietuvių pulkai. Vieton bolševikų likviduoto Lietuvių Karininkų Sąjungos Centralinio Komiteto, buvo sudarytas kitas vykdomasis organas, taip vadinamas Vyriausias Lietuvių Karininkų Komitetas, bet jau slaptas, susidėjęs pradžioje iš trijų narių: Jurgio Elisono, Vlado Natkevičiaus ir manęs, suteisė kooptuoti daugiau narių, ypač atstovus iš jau susikūrusiųjų lietuvių kariuomenės dalių. Vyriausiam Lietuvių Karininkų Komitetui buvo pavesta šie uždaviniai:

1/ perimti buvusios Lietuvių Karininkų Sąjungos reikalus ir jos surinktą svarbią medžiagą apie lietuvius karininkus ir kareivius, tarnavusius rusų kariuomenėje, ir tą medžiagą išgelbėti nuo lietuvių komunistų išgrobimo;

2/ bandyti tęsti lietuvių karių organizavimą ir tautinės lietuvių kariuomenės kūrimą;

3/ globoti jau susikūrusias arba pradėtas kurti lietuvių kariuomenės dalis ir dėti pastangų jas ir jų įsigytą karišką turtą pargabenti į Lietuvą;

darbo; be to, sąžinės balsas neleido palikti taip sau likimui lietuvių kariuomenės dalis, jau susikūrusias, arba pradėtas kurti. Todėl keliolika suvažiavimo dalyvių, karštesnių savo kariuomenės kūrimo šalininkų, prie kurių priklausiau ir aš asmeniškai, susirinkome slaptai vieneme privatiniame bute, jei neklystu pas karininką Jurgį Bylą, kad aptarti susidariusią naują padėtį ir nusistatyti ką toliau veikti. Tame pasitarime apart manes, ant kiek pamenu, dar dalyvavo karininkai Natkevičius, Pupkis, Gudelis, Byla, Laurynaitis, Šilinskas; karo valdininkas Elisonas; karo gydytojai Oželis, Kanauka, Matulionis ir kt., iš viso 15-20 asmenų, kurių tarpe keleta civilių. Upas pas susirinkusius buvo prislėgtas, kaip dėl to kas atsitiko, taip ir iš priežasties neaiškių ateities perspektyvų, kurias visi vaizdavo sau gana niuriomis. Aišku, buvo tik viena, kad iš Petrapilio toliau diriguoti lietuvių karių organizavimuisi, buvo neįmanoma, nes rusų sostinės pilnais šeimyninkais jau buvo bolševikai, kurisis pasiremiant pasidarė perdaug drąsus bei akiplėšiški ir lietuvių komunistai. Todėl susirinkusiųjų dauguma linko prie to, kad naują veikimo centrą perkelti iš paminėto komunizmo lizdo kur nors į provinciją, būtent, arčiau tų vietų, kur formavosi lietuvių pulkai. Vieton bolševikų likviduoto Lietuvių Karininkų Sąjungos Centralinio Komiteto, buvo sudarytas kitas vykdomasis organas, taip vadinamas Vyriausias Lietuvių Karininkų Komitetas, bet jau slaptas, susidėjęs pradžioje iš trijų narių: Jurgio Elisono, Vlado Natkevičiaus ir manęs, suteisė kooptuoti daugiau narių, ypač atstovus iš jau susikūrusiųjų lietuvių kariuomenės dalių. Vyriausiam Lietuvių Karininkų Komitetui buvo pavesta šie uždaviniai:

1/ perimti buvusios Lietuvių Karininkų Sąjungos reikalus ir jos surinktą svarbią medžiagą apie lietuvius karininkus ir kareivius, tarnavusius rusų kariuomenėje, ir tą medžiagą išgelbėti nuo lietuvių komunistų išgrobimo;

2/ bandyti tęsti lietuvių karių organizavimą ir tautinės lietuvių kariuomenės kūrimą;

3/ globoti jau susikūrusias arba pradėtas kurti lietuvių kariuomenės dalis ir dėti pastangų jas ir jų įsigytą karišką turtą pargabenti į Lietuvą;

4/ atstovauti lietuvių karių reikalus Vyriausioje Lietuvių Taryboje Rusijoje, ir

5/ užmegsti santikius su Lietuvos Valstybės Taryba Vilniuje.

Kadangi tie uždaviniai buvo tokio pobūdžio, kad jų vykdytojams galėjo kilti didelio pavojaus ne tik iš lietuvių komunistų pusės, bet ir iš Rusijos Raudonosios Vyriausybės, kuri, patyrusi apie tokius vyriausiojo Lietuvių Karininkų Komiteto tikslus , beabejo, nebūtų pasivaržiusi jo narius pastatyti prie sienos bei sušaudyti, kaip Rusijos išdavikus, tai paminėto susirinkimo nutarimai, atsargumo dėlei, niekur raštu nebuvo užfiksuoti ir juos buvo nusistatyta laikyti paslaptyje. Tuo pat sumetimu vengė afišuotis ir Vyriausiasis Lietuvių Karininkų Komitetas, kad neduoti pamato bolševikams jį užgniaužti jam dar nepradėjus plačiau veikti.

Po pasitarimų Petrapilyje, man buvo pavesta aplankyti vietas, kur formavosi lietuvių pulkai, kad susipažinti su jų faktine padėtimi. Bet prieš tai dar turėjau grįžti į Kijevą, kad užbaigti Lietuvių Karininkų S-jungos atstovo prie Ukrainos Vyriausybės pareigas,kurias man prieš tai teko eiti. Mat 1917 metų gale buvo kilęs sumanymas kurti lietuvių kariuomenės dalis ir UUkrainoje, kuri buvo sudariusi savo atskirą Tautinę Vyriausybę, rodžiusią lietuviams didelio palankumo. Bet grįžus man apie sausio mėn. vidurį į Kijevą, čia radau visą ką aukštyn kojomis: vieton ukrainiečių Tautinės Vyriausybės, su kuria man buvo pavykę užmegsti gerus santikius, Ukrainos sostinėje - Kijeve jau šeimyninkavo bolševikai. Mieste ėjo masinės kratos ir buvo gaudomi buvusios Vyriausybės šalininkai, kuriuos įšėlę raudonarmiečiai žiauriausiu būdu kankino ir be jokios atodairos šaudė, ypač daug sušaudė buvusių karininkų.

Nebesuradus Kijeve Vyriausybės, prie kurios buvau akredituotas, atpuolo ir reikalas formalaus su ja atsisveikinimo; juo labiau kad tą garbę suteikti naujajai - bolševistinei Kijevo Vyriausybei netik nebuvo jokios prasmės, bet netgi ji buvo rizikinga. Todėl, pasiėmęs savo daiktus, sekančią dieną išvažiavau į Smolenską kad vykdyti naują, Vyriausiojo Lietuvių Karininkų Komiteto man

pavestą, misiją.

Smolenske tebeveikė lietuvių pulkų kūrimo-komisija, sudaryta dar anksčiau. Jos pirmininku buvo karo valdininkas Gužas; nariais - karininkai Kubilius /pulkininkas/, Vėgelis, Žilinskas, karo valdininkas Žilinskas, gydytojas Nasvytis ir kareivis Baltušis; komisijos sekretoriu buvo karininkas Giedraitis. Komisijos nariai nors ir nusiskundė daromais komisijai iš vietinės rusų karo administracijos pusės sunkumais, bet atrodė kad vilties dar nėra nustoję, nes turėjo žinių, kad į lietuvių kariuomenės dalis gana gyvai, iš visų Rusijos kampų, rinkosi lietuviai-karininkai ir kareiviai, ir kad tuo būdu dalių formavimasis ėjo pirmyn. Tiesa, pulke, kuris formavosi pačiame Smolenske ir kurio vadu buvo pulkininkas Kubilius, žmonių tuo metu buvo dar visai nedaug: vos keli karininkai ir tik koks 150-200 kareivių, bet buvo laukiama jų greito padaugėjimo. Užtat patyriau, kad Atskirąjame Lietuvių Bataljone, netrukus paverstame irgi į pulką, kuris stovėjo Vitebske, esama net žmonių pertekliaus.

Pasiinformavęs pulkų kūrimo komisijoje, nusprendžiau vykti į Vitebską, kad sudaryti sau pilnesnį vaizdą pavestu man išsiškinti klausimu. Atvykęs sausio antrojo pusėje į Atskirąjį Lietuvių Bataljoną, radau jame apie 30 karininkų ir arti 1000 kareivių, taigi jau pilnai suformuotą kariuomenės padalinį. Bataljono vadu buvo papulkininkas Nastapka, kilęs, kaip ir aš, iš Biržų-Pasvalio apskrities.

Patekęs Vitebske savųjų tarpan, jaučiaus laimingas, kad galėsiu dvasiniai atsikvėpti ir fiziniai šiek-tiek pasilsėti nuo dažno prieš tai trankimosi iš vienos į kitą vietą, ir visokių, nemažai kainavusių dirksnių ir sveikatos, pergyvenimų rusų revoliucijos bangose. Už vis didesnį pasitenkinimą betgi jaučiau tame, kad išsipildė mano pirma svajonė, būtent, kad pasidarisu tautinės lietuvių kariuomenės karininku. Nuo pat to momento, kaip buvau paimtas į rusų karo tarnybą ir prieš savo norą tapau rusų karininku, tik ir laukiau progos, kad iš tos, svetimos mano sielai, aplinkybės kaip nors pasiliuosuoti, nes tarnauti rusams neturėjau jokio

tikslo

tikslo ir tame nemačiau dėl Lietuvos jokios naudos. Kaip idealą stačiau sau sudarymą lietuvių kariuomenės, kad su ginklu rankoje kovoti nebe už svetimus interesus, bet už savo Tėvynės-Lietuvos laisvę. Įstojus į paminėto, pirmojo, lietuvių bataljono rikiuotę, maniau kad padariau didelį žingsnį pirmyn link užsibrėžto idealo. Deja, netrukus pasiėkėjo, kad tai būta tik svajonės....

Pagyvenus kiek Vitebske, pirmas mano džiaugsmas bematant išdilo. Pamačiau kad, ne tik pas kareivius, bet ir pas daugelį karininkų mažai buvo kariškos dvasios. Jų dauguma rinkosi į lietuvių kariuomenės dalis ne tuo tikslu, kad tose dalyse pareikšti naujo pasiryžimo ginkluotai kovai, bet ištikrųjų tik tam, kad būti arčiau savo krašto - Lietuvos, kuri tuomet buvo vokiečių okupuota. Karo ir revoliucijos nuvarginti, jie nieko daugiau netroško, kaip seniai užtarnauto poilsio: lauke pirmos progos, kad greičiau grįžti sveikiems pas savo tėvus, gimines ir kitus artimuosius, kurių per trejs su viršum metų buvo labai pasiilgę. Antra vertus, į tautines lietuvių dalis skverbėsi ir lietuviai komunistai, kurie agitavo kareivius pereiti su ginklais į rusų Raudonąją Armiją, kad drauge pastoti kelią vokiečiams, kurie veržėsi vis giliau į Rytus: jau buvo užėmę Oršą ir artinosi prie paties Vitebsko. Tiesa, komunistų agitacija lietuvių dalyse pasisekimo neturėjo. Ji jo neturėjo ne tiek dėl to, kad lietuvių kareivių tarpe nebūtų susiradę komunizmui palankaus elemento, kiek iš tos priežasties, kad lietuviai kareiviai išviso nebeturėjo jokio noro byle prieš ką kariauti; jie vėlijo geriau eiti pafrontės miestuose garnizono tarnybą, negu šalti fronte ir rizikuoti savo gyvybę. Bet duris bolševizmui buvo atdaros ir lietuvių dalyse, nes jų vadams, sulig rusų Karo Vadovybės reikalavimo, irgi buvo priduoti kareivių rinkti komitetai, kaip tai revoliucijos metu buvo padaryta visoje rusų kariuomenėje. Kaip žinoma, ne kas kitas, kaip minėti komitetai daugiausiai prisidėjo prie suardymo drausmės rusų kariuomenėje ir bolševizmo įsigalėjimo Rusijoje. Tokio pat likimo, greičiausia, būtų susilaukusios ir tautinės

tautinės lietuvių kariuomenės dalys, nes vadų ar jiems pagelbinių organų rinkimas kareiviais yra absoliutiškai nesuderinamas su karo drausmės principais.

Liūdna man buvo konstatuoti atvaizduotą sukščiau vidujinę padėtį lietuvių dalyse, bet ją pakeisti buvo neįmanomas dalykas, atsižvelgiant tų aplinkybių, prie kurių minėtos dalys anuomet formavosi. Tai buvo skaudi realybė, su kuria betgi, nors ir suspaudta širdimi, teko skaitytis ir iš to padaryti galutiną išvadą, kad tolesnis organizavimas tautinės lietuvių kariuomenės Rusijoje būtų tik bergždžias darbas, kuris prie nieko gero nebeprivestų. Padaręs tokią išvadą, iš Vitebsko aš jau niekur nebevažiavau. Pasilikęs jame, ruošiaus svarbiam, bet kartu,-atsižvelgiant tuometinių aplinkybių -, ir rizikingam žygiui, būtent, kelionei į Vilnių, kad užmegsti ryšius su Lietuvos Valstybės Taryba, į kurią krypo ne tik mano asmeniškai, bet ir daugumos lietuvių karininkų, mano idejos draugų, viltys, kai savo kariuomenės sudarymas Rusijoje atsiduré prie suskilusios geldos.

P e r f r o n t ą į L i e t u v ą .

Vasario mėnesio antroje pusėje Vyriausioji Lietuvių Taryba, atstovavusi rusų revoliucijos metu lietuvius, karo audros išblaškytus po plačiąją Rusiją, nusprendė pasiųsti į Lietuvą pirmąją savo delegaciją, kad painformuoti Lietuvos Valstybės Tarybą, vokiečių okupacijos laikais susidariusią Vilniuje, apie politinę lietuvių veiklą Rusijoje ir lietuvių tremtinių padėtį. Buvo prisiųstas ir man Tarybos įgaliavimas vykti į Vilnių, kaip Vyriausiojo Lietuvių Karininkų Komiteto nariui, kad pranešti Lietuvos Valstybės Tarybai apie lietuvių karių organizaciją bei tautinės lietuvių kariuomenės kūrimą Rusijoje, ir kad pradėti rūpintis savo ginkluotosios pajėgos sudarymu Lietuvoje. Delegacijos pirmininku buvo a.a. advokatas Noreika; nariais - aš ir karininkas Variakojis /dabar ats.pulk.lnt./. Kartu su ponu Noreika važiavo ir jo žmona, ponia Noreikienė. Aš prisijungiau prie delegacijos jai pravažiuojant pro Vitebską. Kad pasiekti Vilnių, reikėjo slaptai pereiti rusų-vokiečių

vokiečių frontą, nes taikos sutartis Lietuvių Brastoje dar nebuvo pasirašyta. Aišku, kad formalių įgaliavimų, kuriuos mums buvo davusi Vyriausioji Lietuvių Taryba, netik nebuvo galima panaudoti frontą pereinant, bet juos dargi prisėjo paslėpti, kad neišduoti savęs rusams-bolševikams. Tuo pačiu tikslu, kad apie delegacijos kelionę nesužinotų pirm laiko tie, kam tai neturėjo būti žinoma, apie mano vykimą į Lietuvą niekam savo draugų - Atskirojo Lietuvių Bataljono karininkų - iki paskutino momento nesakiau. Apie tai bataljono štabui pranešiau tik prieš pat išvažiavimą, kada jau buvo laikas atsisveikinti.

Apleidžiant Vitebską, ūpas pas mane buvo savotiškas. Iš vieno pusės, - džiaugiaus kaip vaikas, išsiilgęs motinos, kad pagaliau grįšiu į Tėvynę-Lietuvą. Iš kitos pusės betgi slėgė mane tamsi mintis - abejonė, ar kelionė pasiseks, ar pavyks laimingai pereiti rusų-vokiečių frontą. Man ne tiek buvo baugu vokiečių, tada dar priešo, kiek ėmė baimė, kad nepatekti į raudonųjų rusų budelių rankas. Aišku buvo kas man, kaipo rusų karininkui, gręsė, jei rusai mane pagautų nelegaliai žengiant į priešo pusę, ir patirtų apie mano kelionės tikslą. Jug tai būtų buvę paskaityta valstybės išdavimu ir man gal būtų tekę atsisveikinti su šiuo pasauliu. Bet patarlė sako "tas laimi, kas rizikuoja". Atsakinga užduotis, kurią ant savęs buvau pasiėmęs ir didelė viltis, kad grįžęs į savo kraštą galėsiu toliau siekti manim užsibrėžto kilnaus idealo - imtis mūsų tautos ginkluotas pajėgos organizavimo - stiprino mano dvasią ir pasiryžimą visus pavojus ir sunkumus, kurie kelionėje galėtų pasitaikyti, nugalėti, nors ir grėstų pavojus gyvybei.

Kad pridengti nuo rusų tikrąjį mano kelionės tikslą, pasiėmiau iš Atskirojo Lietuvių Bataljono liūdijimą buk aš esu komandiruojamas į pafrontę ištirti ar vokiečiai dar toli nuo Vitebsko, kokią ribą jau yra pasiekę ir as pasiuntusiam mane lietuvių bataljonui nesudaro pavojaus. Liudyme buvo parašyta, kad visos esančios pafrontėje rusų kariuomenės dalys ir komendantūros,

---

į kuriuos aš kreipsiuos, yra prašomos suteikti man reikalingų žinių ir pagelbos. Kadangi formaliai skaičiaus pasiųstu į pafrontę tarnybos reikalais, tai yra atlikti karo žvalgybą, tai išvažiavau apsirėdęs kariška rusų uniforma. Kiti delegacijos nariai buvo apsirėdė civiliai. Sutarėmė, kad, jei mus kas sulaikytų,- p.Noreika su Variakoju sakys esą pabėgėliai, norį grįžti į savo kraštą - Lietuvą. Mano gi rolė buvo sužinoti kur stovi rusų Raudonosios Armijos sargybos, kad pagelbėti delegacijai jas aplenkyti.

Iš Vitebsko išvažiavome paskutinėse vasario mėn. dienose traukiniu, kuris mus davežė iki stoties Sirotino ar Obol, tikrai nebepamenu. Tai buvo paskutinė pafrontės stotis, iki kuriai dar vaikščiojo traukiniai. Nuo jos iki vokiečių užimtos linijos dar buvo apie 15 km, kuriuos jau prisėjo važiuoti arkliais.

Atvažiavus į paminėtą stotį turėjome iš traukinio išlipti. Stotyje buvo keliosdešimtis rusų kareivių, kurie sudarė stoties komendantūrą. Vieni jų knarkė ant suolų ir aslos, kiti gėrė arbatą arba aižijo saulėžoles, kurios revoliucijos metu sudarė rusų kareiviams savotišką skanėsį. Todėl visur buvo privarstyta aižių ir nešvaru, kas, tiesa,pasakius, ir prieš revoliuciją sudarė karakteringą požymį rusų pafrontės stočių, kurių švara karo metu mažai kas tesirūpino.

Atskirame, slopinančiai prirūkytame, kambaryje, kurio viduryje stovėjo didokas stalas su patiestu ant jo žemėlapiu, sėdėjo keli,su raudonais kaspinėliais, pasidabinę kareiviai ir vartė ant stalo paskleistus įvairius raštus ir dokumentus. Matomai, tai buvo vietinė raudonųjų vyresnybė - komisarai. Pas juos laiks nuo laiko buvo atvedami įvairus, patrulių sulaikyti, asmenys, kariškai ir civiliai. Vieni jų, patikrinus dokumentus, buvo čia pat paleidžiami, kiti, matomai įtarti, vėl į kur tai nuvedami pagelba kareivių-palydovų. Kaip pas rusus buvo įprasta, kiekvienas tokių patikrinimų buvo atliekamas gana grubijoniškai ir su visokiais rusų bolševikų kalbos perlais "bielogvar deiskaja svoloč", "kontrrevoliucioner" ir kitais, jau necenzūriškais, epitetais. Vienas - kitas sulaikytųjų net būdavo kareivių apstumdomi ir palydimi visokiais grąsinimais.

Buvo savaime aišku, kad ir mums teks prieš minėtus galgonus aiškintis. Kad to išvengus, aš, kiek pasišvelgęs kas darosi stotyje, nusprendžiau juos prigauti drąsa. Nelaukdamas kol mane ir kitus mūsų delegacijos narius pradės klausinėti, kreipiuos į juos pats. Į ėjęs į atskirą jų kambarį, paklausiau kuris iš jų yra "tavarišč komisar", parodžiau jam savo liūdijimą ir pareikalavau, kad painformuotu mane apie padėtį fronte ir kad duotų man arklius. Tas mano akiplėšiškumas buvo visiškai vietoje. Liūdijimas, po kurio buvo netik bataljono vado, bet ir bataljono komiteto parašai, komisarui jokių abejojimų nesukėlo ir jis man pilnai patikėjo. Čia pat supažindino mane su padėtimi fronte, būtent, kur, jo žiniomis, yra vokiečiai ir kur stovi rusų užtvoros. Paaiškėjo, kad iš rusų pusės frontas yra visai silpnai saugojamas, nes pafrontės dalių kareiviai buvo jau patys savę demobilizavę ir vietose buvo likę tik dalių štabai su kareivių likučiais. Tai kad kriptis į Vitebską vokiečiams buvo kaip ir atvira. Komisaras aimanavo, kad padėtis esanti katastrofalė, prašė kad apie tai praneščiau savo vadui ir stačiai maldavo, kad Atskirasis Lietuvių Bataljonas suteiktų pagelbos. Pažadėjau komisarc prašyėą, "grįžęs" į Vitebską, perduoti savo vyresnybei. Orijentavęs mane apie padėtį fronte, komisaras paprašė kad padėčiau jam tikrinti sulaikytųjų asmenų dokumentus, nes jis su savo padėjėjais nebespėjas visų dokumentų peržiūrėti. Tai buvo dėl manęs irodymas, kad turiu jo pilną pasitikėjimą, bet pagelbėti jam atsisakiau, pasiaiškindamas tuo, kad negaliu gaišti laiko. Kuomet mano "tavorsčius", beklausinėdamas sulaikytus stotyje asmenys, susidomėjo ir p.Noreika su p. Variakoju, aš pastebėjau jam, kad šie atvažiavo iš Vitebsko tuo pačiu traukiniu, kuriuo ir aš važiavau, ir kad tai yra pabėgėliai. Komisaras tam patikėjo ir, matomai, neturėdamas laiko, jų smulkiau nei nebeklausinėjo. Po to patariau p.Noreikai, kad jie kuogreičiausiai iš stoties pranyktų į čia pat buvusį kaimą, kur pažadėjau prie jų netrukus prisijungti. Ilgai nelaukus, atvažiavo į stotį ir paskirta man pastotė. Pastebėjęs kad jau yra arkliai, atsisveikinau ant visados su nayviuoju

komisaru

komisarų, sakydamas kad turiu skubėti apvažinėti pafrontę, nes dar tą pačią dieną turiu paruošti pranešimą savo vadui. Sėdęs į roges, pasukiau į sutartą kaimą, kur radau p. Noreiką su Variakoju manęs belaukiančius. Nebegaišiuant laiko ir, paslėpę šiauduose po sėdine savo įgaliavimus, išvažiavome kriptini, kur mano žiniomis rusų užtvoros neturėjo būti. Ištikrųjų, pakelyje mūsų niekas daugiau nebesulaikė. Kadangi buvo neblogas žiemos kelias, tai beveik visą laiką važiavome risčia ir tą pačią dieną, sutemos metu, pasiekėme vokiečių užimtą liniją.

Kai pasigirdo pirmas vokiečių sargybinio balsas -"Halt" - nudžiugome, nes tai reiškė, kad iš raudonųjų rusų nagų laimingai pasprukome. Aš asmeniškai jaučiaus lig kad nuo manęs būtų nukritęs sunkus akmuo, kuris prieš tai mane labai slėgė. Dirksniai, iki tam begal įtempti, atslugo, sieloje pasidarė jaukiau ir buvau lengviau kvėpuoti oru. Nors iš pirmo sutikimo su vokiečių sargyba dar buvo sunku spėti apie tai, kaip mums eisis toliau vokiečių pusėje, bet buvo aišku, kad pavojingiausias kelionės momentas jau praėjo ir kad likau gyvas.

Vokiečių pusėje jau galėjome veikti atviriai. Išsitraukę iš šiaudų mūsų įgaliavimus, kurie buvo parašyti lietuvių ir vokiečių kalbomis, parodėme juos vokiečių sargybai ir prašėmė, kad mums būtų leista važiuoti toliau į Polotcką, iš kur manėme važiuoti traukiniu per Dvinską į Vilnių. Sargybos viršininkas, pažiūrėjęs įgaliavimus, priskyrė prie mūsų vieną kareivį-palydovą, kad palydėtų mus iki artimiausio kaimo, kur buvo vienas vokiečių karininkas - Oberleutnant'as, matomai, užtvoros viršininkas. Šis patikrino dar kartą mūsų įgaliavimus, pavaišino šilta arbata ir nurodė pas vieną ūkininką vietą nakvynei. Sekančia dieną iš ryto mandagusis oberleitenantas davė mums arklius davažiuoti iki Poloteko. Atrodė, kad vokiečių pusėje mums eisis neblogai. Bet tai buvo tik pirmas įspūdis, kuris, kaip netfukus pasiškėjo, buvo klaidingas.

Mums buvo nurodyta, atvykus į Polotcką, kreiptis į fronto

baro

baro vadą, kuriuo buvo vienas, pagyvenęs vokiečių majoras. Be jo leidimo pasinaudoti gelžkeliu nebuvo galima, nes kitokie traukiniai, kaip kariški, iš Poletsko į Dvinską nevaikščiojo. Tad kreipėmes į kur buvo nurodyta. Bet sakytas majoras, nežiūrint mūsų prieš jį nusilenkimo, leidimo nedavė. Delegacijos pirmininkas p.Noreika dar bandė mandagiai aiškinti, kad delegacijai yra labai svarbu galimai greičiau pasiekti Vilnių, ir pakartotinsi prašyti leisti vis tik pasinaudoti traukiniu nors iki Dvinsko, minėtas vokiečių karininkas, matomai buvęs nervingas ir nesveikas, sušuko ant mūsų nemandagiu, stačiai laukiniu balsu: "Ich habe Ihnen gesagt, dass Sie nicht weiter fahren dürfen!".. /Aš sakiau, kad jums nevalia toliau važiuoti!/. Kadangi tai buvo pasakyta tokiu tonu, lig kad męs būtume kuo nusidėję, ar būtume jo belaisviai, tai toliau su juo ginčitis nebebuvo prasmės, kad jo dar daugiau nesuerzinti ir kad jis, supykęs, mūsų neareštuotų, ar, dar blogiau, - negrąžintų atgal į sovietų pusę. Nulenkę galvas iš majoro kambario išėjome, nežinodami ką toliau daryti....

Kodėl majoras nesiskaitė su mūsų įgaliavimais, liko mums nesuprantama: ar iš kaprizo, ar dėl savo kvailumo. t.y. -, kad nesuprato jų politinės reikšmės, ar pagaliau dėl principinio nusistatymo prieš Lietuvą. Klausėme savęs kaip gali mums naduoti leidimo važiuoti į Vilnių pas Lietuvos Valstybės Tarybą, kurią patys vokiečiai yra pripažinę. Nežinodami kokia tada ištikrųjų buvo padėtis Lietuvoje, būtent, kad net patys Tarybos nariai be vokiečių sutikimo negalėjo iš Vilniaus niekur pasijudinti, męs tik naiviai galėjome spėlioti, kad minėtas vokiečių majoras, greičiausia, nebus turėjęs reikalingų savo vyresnybės nurodymų, kaip su mumis pasielgti ir nedrįsęs savo nuožiūra tokį leidimą mums duoti. Vaizdinome sau, kad pasiekus Dvinską, kur tikėjomės rasti aukštesnę karišką vokiečių vyresnybę, rasime daugiau supratimo mūsų reikalui. Bet kaip Dvinską pasiekti? Buvo aišku, kad antrą kartą kreiptis į tą pačią vietą - pas minėtą vokiečiu majorą, nebebuvo jokios prasmės. Mūsų delegacijos pirmininkas

p.Noreika

p. Noreiką, turėjęs daugiau patyrimo gyvenime, sugalvojo sekantį planą: savaliai įsėsti į byle kurį traukinį einantį į Dvinską, pasiūlius kokiam vokiečiui - gelžkelio tarnautojui, - arbatpinigių /Trinkgeld/. Jei pakelyje mus pastebėtų, kad važiuojame be biletų, tektu, žinoma, mokėti pabaudos, bet manėme, kad atgal į Polotęk`ą mūsų vis tiek nebegrąžintų ir męs, kaip nors, davažiuotume iki Dvinsko, kur pamatytume ką toliau daryti.

Sumanyta - padaryta. Pernakvoję Polotcke, kitos dienos rytą nuvykome į gelžkelio stotį, kur, neilgai jieškojus, surandome vieną "geradarį" vokiečių gelžkelietį, kuriam įbrukome keletą ostrublių ir, taip sakant, per užpakalines duris patekome į vieną mišrą, - pusiau keleivinį, pusiau prekinį, - karišką traukinį, su kuriuo išvažiavome link Dvinsko. Toksai važiavimo būdas mums, kaipo delegatams, garbės nesudarė, bet kitos išeities neturėjome, nenorint sėdėti Polotcke bei gaišti laiką, laukiant piktojo majoro pasigailėjimo. Vagone į kurį męs patekome, radome dar kelis civilius asmenys: vieną daktarą ir porą žydelių iš Lietuvos, važiavusių, kaip ir męs, su zuikio biletu.

Iš Polotcko pajudėjome laimingai, - kontrolės nepastebėti. Taip pat ir kelyje, beveik iki pat Dvinsko, niekas prie mūsų neprikibo. Tik Kreslavlyje - paskutinėje stotyje prieš Dvinską -, užtiko mus kontrolė, kuri betgi mums jokių nemalonumų nepadarė ir net nenubaudė. Pasiteiravusi į kur męs važiuojame, parašė mum kiekvienam ant paprasto poperio gabalėlio "Freifahrt bis Dünaburg" ir nuėjo sau. Bet užtat pasiekus Dvinską, pamatėme kad stotyje jau mūsų laukia vokiečių karo žandarai. Jie, matomai, apie mūsų atvažiavimą buvo įspėti iš Kreslavlio. Kai tik išlipome iš vagono, jie tuojau prie mūsų prispito, liepė sudėti daiktus į kruvą, pastatė prie jų sargybą ir mus pačius nulydėjo į Dvinsko miesto karo komendantūrą, kartu su kitais traukinio zuikiais. Viskas tai įvyko taip greitai, kad neteko ne susiorijentuoti ką daryti ir ką atvykus į komendantūrą vokiečiams sakyti.

Komendantūroje radome daugiau žmonių, sulaikytų kaip

ir

ir męs, bet tai buvo daugumoje buvusieji rusų karininkai ir kareiviai. Vienas vokiečių karininkas - oberleitenantas, klausinėjo juos iš eilės kaip vardas, pavardė, laipsnis, kur tarnavo, kada ir kokioje vietoje pateko pas vokiečius, kur manė keliauti ir tt. Kuomet priėjo mūsų eilė, p. Noreika pasakė kad męs trys sudarome delegacija ir kad turime tikslą vykti Vilniun į Lietuvos Valstybės Tarybą, ir parodė jam mūsų įgaliavimus, Oberleutenant`as, pavartęs paduotus jam dokumentus, žadėjo pranešti apie tai komendantui ir tęsė toliau klausinėjimą. Apklausti asmenys buvo suskirstomi į dvi grupes: civiliai į vieną pusę, ir tarnavę rusų kariuomenėje - į kitą. Ponas Noreika pareiškė kad esąs advokatas, gyvenąs jau prieš karą Vilniuje. Ponas Variakojis sakė esąs studentas, grįžtąs į Lietuvą pas savo tėvus, kurie gyvena Biržų apskrityje. Jis galėjo užsiginti, kad tarnavo rusų kariuomenėje ir kad buvo jos karininku, nes buvo apsirengęs civiliai. Aš gi to padaryti negalėjau, nes tebedėvėjau rusų karišką milinę, kurį, tiesa, man daug padėjo rusų pusėje, bet vokiečių pusėje ji jau perdaug badė kiekvienam vokiečiui akis. Todėl nuslėpti kad tarnavau rusų kariuomenėje nei nebandžiau, o atvirai prisipažinau, kad esu buvęs rusų paporučikas. Bet tuojau pat pareiškiau, kad su rusų kariuomene nieko bendro daugiau neturiu ir kad esu/toks pat delegacijos narys, kaip p.Noreika su p.Variakoju. Mano aiškinimasis oberleutenantui neįtikino ir jis priskiré mane prie tarnavusių rusų kariuomenėje. Pasibaigus apklausinėjimui, civiliai asmenys buvo paleisti. Tarnavusiems gi rusų kariuomenėje buvo priskirti keli kareiviai-palydovai, kuriems oberleutenant`as įsakė vesti sulaikytuosius į tvirtovę. Buvo savaime aišku, kąs tai reiškė. Aš užprotestavau, nurodamas oberleutenant`ui kad manęs, kaipo delegato, vokiečiai neturi teisės imti belaisvėn, ir reikalavau, kad mane paleistų, kaip buvo paleisti kiti du mūsų delegacijos nariai. Mano protestas į paminėtą vokiečių karininką paveikė: aš buvau laikinai paliktas komendantūroje iki kol neatvyks pats komendantas ir mano klausimo neišspręs. Gal kokias dvi valandas laukiau, bet komendantas vis nepasirodė. Jau pavakarėje, prieš

raštinės

raštinės uždarymą, oberleutenant'as pagaliau pranešė man, kad jam komendanto niekur nepavyko surasti ir, kadangi turįs bendrą įsakymą visus tarnavusius rusų kariuomenėje asmenys siųsti į tvirtovę, tai jis kitaip ir su manim negalįs pasielgti. Pažadėjęs sekančią dieną, kai bus komendantas, iššaukti mane iš tvirtovės išsiaiškinimui, pavedė vienam kareiviui palydėti mane į tvirtovę. Tvirtovės kareivinėse radau kelis šimtus rusų nelaisvių: - kareivių ir karininkų, - kurie laukė eilės būti išgabiantiems tolisu į Vokietiją.

Nors faktinai atsidūriau tarp belaisvių, bet vis dar nenorėjau sutikti su mintimi kad jau tapau belaisviu. Jug aš Vyriausios Lietuvių Tarybos delegacijos narys, turiu formalų įgaliavimą, net dviem kalbom parašytą, nejaugi vokiečiai su juo nesiskaitys? Pernakvojęs su kitais belaisviais tvirtovėje ant plikų lentų, nusprendžiau kitą dieną kreiptis su energingu protestu pas tvirtovės komendantą ir reikalauti, kad tuojau vėl būčiau iš tvirtovės paleistas. Tas mano užsimojimas betgi subirėjo, kai užėjau į tvirtovės raštinę. Vokiečių puskarininkas-raštininkas, nuo kurio priklausė belaisvių prileidimas prie komendanto, netik manęs prie jo neprileido, bet ėmė iš manęs tyčiotis, kad rūpinuos Lietuva: girdi vokiečiai ją pavyzdingai valdą ir męs lietuviai, turį būti vokiečiams tik dėkingi, kad jie mus nuo rusų paliuosavo. Klausant minėtus paniekinimus, man pasiderė labai skaudu ir pikta. Taip ir norėjos burnojančiam ant Lietuvos puskarininkui tėkšti į veidą, bet ..... pajutau, kad esu bejėgis ir kad rankos veiksmu sau nepagelbėsiu. Sugniaužęs kumštį, iš raštinės turėjau išeiti nieko nelaimėjęs.

Po tokio nepasisekimo, nieko kito man nebeliko, kaip dėti visą viltį į p.Noreiką ir p.Variakoją, kurie buvo laisvi ir galėjo rūpintis per aukštesnę vokiečių karo vyresnybę, kad manę iš tvirtovės paleistų. Diena po dienos slinko. Nei aš apie juos, nei jie apie mane nieko negalėjome sužinoti. Tuo tarpu tvirtovėn

prisirinko

prisirinko dar daugiau belaisvių ir buvo laukiama, kad greitai visus išveš į Vokietiją. Kada buvo gautas parėdymas visiems rengtis tai kelionei, aš užsispyriau belaisvio likimui pasiduoti. Nusprendžiau žut-būt išvežimo į Vokietiją išvengti, nes buvo aišku, kad iš ten jau tikrai ankščiau karo pabaigos nebepasiliuosuočiau. Tuo tikslu pasislėpiau viename tvirtovės užkampyje, už kokios tai laužų krūvos, kur išvargau visą parą, kol nepajutau, kad tvirtovės kiemas pasidarė tuščias ir kad vėl renkasi belaisvių būreliai.

Pavojus laikinai buvo išvengtas. Galvojau ką toliau daryti. Prisiminiau kad vokiečiai mėgsta arbatpinigius ir kad jų pagelba pavyko jau delegacijai atvažiuoti iš Polotcko į Dvinską. Ar nebūtų galima jų pagelba, kaip nors, pažvelgti kas darosi už tvirtovės sienų - mieste, kad pasimatyti su p.Noreika ir p.Variakoju? Sumanymas buvo gana rizikingas, nes jam nepavykus, būtų vokiečiai galėję mane apkaltinti kareivių papirkime, kad pabėgti iš tvirtovės. Bet kitos išeities nebemačiau, juo labiau, kad ilgai slapstytis tvirtovėje vistiek nebuvo galima. Pagaliau, dar ir kita aplinkybė vertė mane ką nors daryti: geležinkelio stotyje buvo likęs mano čemodanas su daiktais, kuris galėjo žūti. Kadangi tvirtovėje jau buvau išbuvęs kelias dienas, tai su jos gyvenimu ir apsaugos sutvarkymu buvau spėjęs šiek-tiek susipažinti. Pastebėjau, kad sargybos kareiviai, greta savo tiesioginių pareigų, dar užsiima bizniu - pardavinėja slaptai belaisviams už gerą pinigą duoną, lašinius, cukrų ir kt. Parinkęs vieną iš tokių geradarių, kuris man pasirodė prieinamesnis, pradėjau ir aš šį-tą pirkti dėl savęs. Nors perkamųjų pas mane buvo neperdaugiausia, bet būsinčiam savo geradariui mokėjau apsčiai, kad įgyti jo palankumą ir dar daugiau suvilioti jį pinigais. Kada jis jau pakankamai "prietelingai" pradėjo į mane žiūrėti, nusiskundžiau jam apie savo nelaimę, t.y. kad liko stotyje mano daiktai, kad jie man yra labai reikalingi, ir prašiau ar jis negalėtų man kaip nors pagelbėti juos surasti, pažadėdamas už patarnavimą gerus arbatpinigius. Kareivis, kiek susimąstęs, sutiko, kad mielai man padėtų, bet tik nežinąs kaip. Tuomet pasiūliau jam

sekanti

sekantį pleną: nurodžiau, kad apsirėdytų kaip kareivis-palydovas, t.y. su šalmu ant galvos, durtuvu prie šono ir šautuvu ant peties, ir palydėtų mane pro tvirtovės vartus, kad jam būtų pavesta mane nuvesti į miesto komendantūrą. Toks planas kareiviui pasirodė priimtinu. Jis tik naiviai paklausė, ar aš nemėginsiu pabėgti. Daviau žodį kad to nedarysiu, padrąsindamas savo "geradarį", kad jis gali į mane šauti, jei duoto žodžio nesilaikyčiau.

Sutartą valandą kareivis, tinkamai apsirėdęs - su šalmu ant galvos, durtuvu prie šono ir šautuvu ant peties, - sutiko mane sutartoje vietoje ir mudu pasukome į tvirtovės vartus: aš, - kaipo belaisvis, - prišakyje, ir jis, - kaipo mano palydovas, - paskui mane. Prisiartinant prie tvirtovės vartų, stovėję prie jų du kareiviai - sargybiniai, mus sulaikė. Į šauksmą "Halt!" mudu stabtelėjome.-"Wohin?" - paklausė vienas iš sargybinių.- "Zur Stadtkommandantur!" - atsakė į tai mano palydovas. - "Frei!" - replikavo sargybinis, ir mudu nekliudomai pro sargyba praėjome. Kada išėję iš tvirtovės pasukome į šalį taip, kad sargyba mūsų nebegalėjo matyti, nusamdžiau pirmą pasitaikiusį vežiką ir, sėdint greta su savo "geradariu", nusiskubinau į gelžkelio stotį jieškoti daiktų ir teirautis kur pasidėjo kiti mūsų delegacijos nariai.

Stotyje, žinoma, nieko neberadau. Iš gelžkelio tarnautojų pavyko sužinoti tik tiek, kad prieš keletą dienų į stotį buvo atėję du ponai ir viena ponia, kurie visus, paliktus ant platformos daiktus pasiėmė ir nusigabiano su savim į miestą, bet į kur, - niekas nežinojo. Dasiprotėjus, kad tai galėjo būti ne kas kiti, kaip p. Noreika su žmona ir p. Variakojis, ėmiau jieškoti jų po viešbučius. Buvo tikra laimė, kai juos pirmame, buvusiame čia pat prie stoties viešbutyje radau. Pamatę mane, jie labai nustebo kokiuo būdu aš iš tvirtovės pasprukau. Atsakydamas, nurodžiau jiems į vokiečių kareivį, kuris visur paskui mane sekė, kartu su manim užėjo į viešbutį ir stovėjo prie p. Noreikos kambario durų.

Iš p.Noreikos sužinojau, kad jis mano paliuosavimo reikalu kelis kartus kreipėsi į miesto komendantą ir kad veltui, kuo ne kasdien, veikščioję į tvirtovę, kurion betgi jokiu būdu

negalėję patekti, kad su manim pasimatyti.Iš pasikalbėjimo su p.Noreika paaiškėjo, kad delegacija leidimo važiuoti į Vilnių dar negavusi ir kad yra priversta laukti, kol bus gautas atsakymas iš aukštesnės vokiečių karo vadovybės.

Pasimatymas su p.Noreika ir p.Variakoju buvo labai trumpas, nes mano palydovas, pastebėjęs kad aš su jais apie ką tai kalbuos jam nesuprantama kalba, pradėjo nerimauti ir raginti mane grįžti atgal į tvirtovę. Man nebuvo kitos išeities, kaip jo valiai pasiduoti. Išsiėmęs iš ėemodano reikalingiausius man daiktus, su p. Noreika ir p.Variakoju atsisveikinau, nežinant ar greitai bepasimatysime. Į tvirtovę grįžome taip pat laimingai, kaip iš jos laimingai išėjome: praeinant pro tvirtovės vartų sargybą niekas prie mūsų neprikibo. Kaip aš, taip ir mano palydovas, buvome tuo labai patenkinti. Manau, kad pastarasis turėjo būti daugiau patenkintas, nes jug jis rizikavo daugiau už mane, kaip belaisvį. Užtat atsisveikindamas su juo, aš netik įspaudžiau jam į dešiniąją sutartą sumą, - ką tai ar ne - 10 ostrublių, bet dar pridėjau magaryčiom, kad įgyti pas jį daugiau malonės, kuri man dar galėjo būti reikalinga.

Promenadas iš tvirtobės į miestą buvo lig ir belaisvio, svajojančio atgauti laisvę, sapnas, kuris tuojau pranyksta, kai praeina miegas. Grįžęs į tvirtovę, aš vėl atsidūriau belaisvio padėtyje: už aukštų tvirtovės sienų, spigliuotų vielų, šaltose nejaukiose kareivinėse; vieton lovos - plikos lentos; iš ryto ir vakare ta pati juoda, skysta, be cukro kava; pietums šlykšti buza be riebalų ir sausa ašakuota duona, su pelų priemaišais ir, mano nelaimei, tas pats skyplėša vokiečių puskarininkas, mano likimo tamsusis šešėlis..

Ar dar ilgai mane laikys tame rūsyje, kurin netikėtai patekau ir ar, išviso, bepavyks man iš jo pasiliuosuoti? - Tokias tai mintis parsinešiau su savim iš miesto, po pasimatymo su p. Noreika ir p.Variakoju. Pasitikėdamas jais, laukiau kas nūnai toliau bus. Dienos vėl slinko viena po kitos. Belaisvių vis daugiau ir daugiau rinkosi tvirtovėje ir vėl paėjo gandas, kad

kad ruošiamas naujas transportas į Vokietiją. Mane perėmė naujas nerimas, kad sekančio pavojaus galiu nebeišvengti, kaip pavyko pirmą kartą, juo labiau, kad tvirtovės sargybos kareiviai, išbuvus man tvirtovėje ~~dešimtį~~ apie dvi savaites, mane gerai pažino. Ieškojau progos, kad kaip nors prieiti prie tvirtovės komendanto, nuo kurio priklausė mano klausimo išaiškinimas. Neturėdamas ką kitą veikti, slankiojau ištisas dienas palei tvirtovės rašteles, kad pamatyti visa-galį komendantą. Taip belūkuruojant, susipažinau su vienu buvusiu rusų karininku - poručiku, kuris gerai kalbėjo vokiškai, ir, kaipo kilęs iš Pabaltės baronų, turėjo pas vokiečius tam tikros malonės - matydavosi su komendantu, aplenkiant įžulųjį puskarininką. Pasipasakojau jam apie savo nelaimę ir prašiau jo pasirūpinti už mane, kad tvirtovės komendantas teiktusi mane išklausyti. Poručikas mano maldavimą patenkino. To pasekmėje buvau iššauktas pas komendantą, kuris buvo su manim gana mandagus. Išklausęs mano nusiskundimą, pakreipė pečiais lig kad nesuprantąs kaip tai galėjo atsitikti, kad nebuvau prie jo prileistas, ir pažadėjo mano reikalu atsiklausti miesto komendanto. Sekančią dieną jau buvau jieškomas po tvirtivę, kad vykti į miestą. Ši žinia mane labai nudžiugino, nes tai buvo neabejotinas ženklas, kad manim kas tai susidomėjo ir kad mano padėtis pasikeitė geron pusėn. Iš tvirtovės buvau grąžintas į miestą tokiuo pat būdu, kaip į ją buvau prisiųstas - su palydovu. Tik šį kartą jau ėjau pro tvirtovės vartus nebenusiminęs ir ne drebėdamas, bet su šypsena veide ir viltimi, kad į tvirtovę daugiau nebeteks grįžti.

Miesto komendantūroje man pranešė, kad dėl manęs esą atsiklausta aukštesnės vokiečių karo vadovybės ir kad, laukiant atsakymo iš aukščiau, komendantas galėtų man leisti apsistoti viešbutyje, drauge su kitais mūsų delegacijos nariais, su sąlyga, jei duosiu karininko garbės žodį niekur savavaliai iš Dvinsko nepasitraukti ir kad kiekvieną dieną iš ryto asmeniškai pasirodysiu miesto komendantūroje, kad ~~be~~ tebėsiu. Pastatytas man sąlygas priėmiau, nes kitaip vargu ar būtų iš tvirtovės paleidę.

Pasiliuosavęs

Pasiliuosavęs už tvirtovės grotų, galėjau drauge su kitais delegacijos nariais rūpintis tolesniu mūsų likimu. Bet prisėjo dar ilgokai laukti, kol gavome leidimą važiuoti į Vilnių. Gal jo būtų prisėję laukti dar ilgiau, jei ne vienas laimingas atsitikimas. Vieną dieną netikėtai gatvėje sutikome Dr. Buzelį, lietuvių ligoninės viršininką Aglonoje. Iš jo sužinojome, kad Aglona jau vokiečių užimta ir kad jo ligoninę vokiečiai (pasinaudojo) savo kareivių gydymui. Dr. Buželis turėjo leidimą atvažiuoti į Dvinską ir Vilnių užpirkti vaistų. Pagavę jį Dvinske, papasakojome jam apie sunkią mūsų delegacijos padėtį, ir paprašėme jo apie tai pranešti Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui, ką Dr. Buzelis ir padarė. Kokių žygių ėmėsi Valstybės Tarybos Prezidiumas, man nėra žinoma. Spėju, kad jis mumis bus pasirūpinęs per okupacinę vokiečių valdžią Vilniuje, nes praslinkus kelioms dienoms buvo prisiųstas iš komendantūros pas mus į viešbutį kareivis su komendanto parėdymu tuojau vykti į stotį važiuoti į Vilnių. Tokiuo staigiu mūsų likimo pasukimu net mes patys buvome dalinai nustebinti. Aš asmeniškai, kartą jau patekęs į tvirtovę ir ką tik neišgsbiantas į Vokietiją belaisvėn, vis dar nenorėjau tikėti, kad jau esu laisvas. Bijojau, kad vokiečiai nebūtų sugalvoję man naujų pinklių. Atnešęs komendantūros parėdymą kareivis palydėjo mus iki stoties ir nurodė kur gauti biletus. Traukinys jau mūsų laukė. Nusipirkę biletus, sėdome į mums nurodytą vagoną ir išvažiavome džiaugdamies, kad nėnai tikrai važiuojame į Vilnių. Pakelyje jokių naujų kliūčių niekas mums nedarė ir kovo 20 dieną vėlai vakare pasiekėme sostinę.

Vilniūje mūsų niekas nepasitiko, nes mūsų atvažiavimo datos niekas vilniškių lietuvių nežinojo. Kadangi tik ką atvažiavus, kreiptis į Valstybės Tarybą jau buvo pervėlu, tai persistatymą Tarybos Prezidiumui atidėjome sekančiai dienai. Nakvynei apsistojome viename, p. Noreikai nuo seniau žinomame, viešbutyje arti geležinkelio stoties.

Kelionėje nuo Vitebsko iki Vilniaus, pilnoje įvairių

pergyvenimų

pergyvenimų ir patirtų nemalonumų, sugaišome apie 3 sąvaites laiko, kuomet normalėse sąlygose jai būtų užtekę kelių valandų. Nežiūrint fizinio nuovargio ir viso to, kas toje rizikingoje kelionėje teko man asmeniškai pergyventi, atvykęs į Vilnių pasijutau pilnas naujos energijos ir džiaugiaus, kaip sugrįžęs prie motinos paklydęs vaikas. Svajojau kad nūnai, patekęs į centrą, iš kurio į visas puses buvo tiesiamos Lietuvos valstybės atstatymo gijos, galėsiu toliau siekti užsibrėžto idealo - mūsų tautos ginkluotosios pajėgos sudarymo, nes niekad netikėjau kad be jos pagelbos ir be kraujo aukų galėtume atgauti Lietuvai laisvę.

Pirmi įspudžiai Vilniūje.

Pirmas žodis kariuomenės reikalu.

Sostinę išvydau 21 kovo išaušus. Turiu pastebėti, kad ją pamačiau pirmą kartą gyvenime. Apie Vilnių, kaip apie mūsų tautos kultūrinį centrą, prieš Didįjį Karą, dar būdamas mokiniu Jelgavos realėje mokykloje, buvo daug girdėjęs ir skaitęs lietuvių spaudoje, bet asmeniškai, savo akimis, dar nebuvau turėjęs laimės tą istorinį Lietuvos miestą matyti, mūsų protėvių protu ir triūsu sukurtą.

Po Petrapilio ir Maskvos, tiesą pasakius, Vilnius nebedaré į mane įspudžio didelio miesto, bet mano lietuviškai sielai jis buvo artimesnis, negu byle koks kitas miestas: jis man atrodė savu, lig jame sukščiau būčiau ilgus metus gyvenęs. Dažnas jo kampelis priminė man tai, apie ką aš seniau buvau girdėjęs iš kitų, ar skaitęs raštuose. O Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pilies griuvėsiai ant kalnežio, esančio kuo ne pačiame miesto viduryje, ne tik man pasakė, bet rodyti-rodo kiekvienam, kas į Vilnių pirmą kartą atvyksta, kad to miesto istorija siekia gilią Lietuvos valstybės praeitį. Déja, šį kartą Gedimino pilies bokšte plėvesavo Vokietijos vėliava, parodydama kad jo šeimyninkais yra vokiečiai.

Jei neklystu, mūsų delegacija buvo pirmieji lietuviai, grįžę iš Rusijos į Vilnių betarpiai per vokiečių-rusų frontą.

Vietiniai

Vietiniai gyventojai žiūrėjo į mus lig į tą pirmąją lakūtingalę, artėjant pavasariui grįžusią iš tolimo svetimo krašto į savo nuolatinį lizdelį. Visi, pradedant nuo viešbučio sargo, ką tik sutikdavome, pažįstamas ar nepažįstamas, apipildavo mus įvairių-įvairiausiais klausimais: kas girdėti Rusijoje; kaip mes patekome į Vilnių; ar nebijome, kad mus vokiečiai areštuos ir t.t.

Turiu pasakyti, kad mes skiriamės nuo vietinių gyventojų kaip pažiūromis apie Lietuvą ir Rusiją, taip ir mūsų išorine išvaizda, ypač aš su savo karišku milinė, kol jos nepakeičiau civiliniu paltu. Vietiniai žmonės, vokiečių - okupantų prikankinti, laukė su nekantrumu kad juos kas nors iš svetimos priespaudos paliuosuotų. Kaikurie jų vis dar svajojo susilaukti pagelbos iš Rusijos, kurią jie vaizdavo sau esant pasidariusi neribotų laisvių šalimi po to, kai tos didelės valstybės tironas - Caras, per šimtus metų engęs rusų ir kitas tautas, tapo nuo sosto nusodintas. Jie neturėjo supratimo, kad tos laisvės, rusų revoliucijos suteiktos, privedė pačią Rusiją prie anarchijos, bado ir pražuties. O mes, tik ką atvykę į Vilnių ir dar nespėję apsipažinti su vietinio gyvenimo sąlygomis, atbulai, džiaugiamėmės kad iš Sovietų Rusijos "rojaus" laimingai pasprukome, nežinodami kad bėgant nuo vilko, patekome į meškos nasrus.

Kiek platesnis žvilgsnys į vietinį gyvenimą netrukus man vaizdžiai parodė, kad atsidūriau krašte, okupanto kareivių batais primygtame. Netik geležinkelio stotyje, bet ir visose kitose viešose įstaigose ir ant gatvių kampų, - visur mirgėjo vokiški užrašai, lig Vilnius būtų pasidaręs tikru prūsų ar bavarų miestu. Beto, jis buvo apituštis: daug namų su uždaromis langinėmis - nebe gyvenami; daug buvusių krautuvių ir restoranų su užkaltomis durimis - nebeveikia; judėjimas gatvėse visai mažas, miesto gyvenimas lig apmiręs, Visur jaučiama skurdas ir vargas: žmonės nuskurę, su išblyškusiais nuo alkio veidais ir nusiminusiomis, be vilties, akimis. Civiliai pasantai duoda iš tolo kelią kiekvienam uniformuotam vokiečiui, ar tai būtų karininkas, ar kareivis, - lig jų prisibijodami. Tik vieni tikrieji padėties šeimyninkai - okupantai,

buvo

buvo skaistais, sveikais veidais, matyti sotus ir žengė tvirtu žingsniu, patenkinti savimi. Jie jautėsi nugalėtojais, žiūrėjo į vietinius gyventojus iš sukšto, lig į savo vergus, su kuriais gali daryti, ką nori...

Po tokių sunkių įspudžių, patirtų pasivaikščiojus po miestą, kilo pas mane pagrįsta abejonė ar prie panašių aplinkybių, kada vokiečiai laiko tvirtai užgniaužę visą gyvenimą, bus galima ką nors daryti man rūpimu klausimu? Ar okupantai, kurie tada buvo Lietuvoje visagaliai, leis lietuviams, su kuriais tada jie žaidė politika, organizuoti savo kariuomenę? Ar mano atsiskubinimas tuo reikalu į Vilnių nėra tik tuščia svajonė? Jei vokiečiai neleistų mums savo ginkluotos pajėgos organizuoti legaliai, tai ką tada daryti? Ar nepabandys dar kartą manęs uždaryti į tvirtovę, ar paimti belaisvėn, jei patirtų per kieno nors neatsargumą apie tikrąjį mano Vilniun atvykimo tikslą? - Štai kokie tamsus šešėliai prabėgo per mano smegenis ir sielą, kai prieš mano akis atsidarė realus anų laikų mūsų sostinės gyvenimo vaizdas! ...

Kovo 21 diena prieš piet mūsų delegacija padarė pirmą oficialų vizitą Lietuvos Valstybės Tarybos Pirmininkui p.Antanui Smetonai, jo privatiškame bute. Ponas Smetona priėmė mus su dideliu susidomėjimu ir pakvietė pas save pietum, kuriuose apart pačių šeimyninkų - p. Smetonos su ponia -, mūsų 3-jų delegacijos narių, ant kiek atsimenu, dar dalyvavo Tarybos nariai adv. Vileišis, kun. Mironas, p.Klimas ir p. Malinauskas. Ta proga pirmą kart privačiai pasikeitėme žiniomis, mūsų atvežtomis iš Rusijos ir patyrime šį-tą apie Lietuvos Valstybės Tarybos veikimą Vilniuje. Kaip pas p.Smetoną, taip ir pas kitus Tarybos narius, tuose pietuose dalyvavusius, ūpas buvo prislėgtas: jie atrodė nuvargusiais, užsidarusiais savyje, kalbėjo mažai ir tik skundėsi okupacinės vokiečių valdžios priespauda krašte ir trukdymais Lietuvos Valstybės Tarybai ką nors veikti.... Jų veiduose atspindėjo gilus susimąstymas: buvo kaip tik susirūpinę siuntimu į Berlyną delegacijos Lietuvos

nepriklausomybės pripažinimo reikalu, apie kį bus plačiau sekančioje skiltyje.

Kovo 21 dieną vakare mūsų delegacija padarė pranešimus Lietuvos Valstybės Tarybos plenumui, tada posėdžiavusiam dar laikinose patalpose Jurgio pr.Nr.11 Delegacijos pirmininkas a.a. adv. Noreika pranešė apie bendrą tautinę ir politinę lietuvių darbuotę laike karo ir revoliucijos metu Rusijoje. Delegacijos narys p. Jonas Variakojis referavo apie vargingą lietuvių tremtinių padėtį. Aš gi informavau apie lietuvių karininkų organizaciją ir tautinės lietuvių kariuomenės kūrimą Rusijoje. Ta proga patiekiau valstybės Tarybai statistikos davinių, surinktų per Liet.Kar.Sąj.Centro Komitetą apie lietuvius karininkus ir kareivius Rusijoje, pabrėždamas, kad jie visi su nekantrumu laukia progos grįžti į Lietuvą, ir kad jų dauguma yra pasiryžę su ginklu rankoje kovoti už Lietuvos išlaisvinimą iš svetimo jungo. Pasiremdamas tuo, kad Rusijoje aš įvairių ginklų rūšių ir specialybių lietuvių karininkų buvo priskaitoma į 500, įrodinėjau, kad jų užtektų geram vienos divizijos kadrui sudaryti ir, siūliau jų grįžimu į Lietuvą pasinaudoti tam, kad neatidėliojant imtis savo kariuomenės organizavimo parengiamojo darbo. Gaila, kad tas mano pranešimas, kuris buvo padarytas žodžiu, kaip labai slaptas, nebuvo užfiksuotas Tarybos protokoluose. Tai buvo pirmas konkretus statistikos daviniais pagrįstas pasiūlymas Lietuvos kariuomenės kūrimo reikalu. Prieš tai, ant kiek man yra žinoma, tas klausimas Lietuvos Valstybės Taryboje dar niekad nebuvo kilęs, nes, tiesa,pasakius, ir nebuvo kam jį kelti: Taryboje nebuvo nei vieno nario, kuris nors šiek tiek būtų nusimanęs apie kariuomenės organizacijos klausimus. Koki įspudį padarė į Tarybos narius mano pasiūlymas, man pačiam sunku spręsti. Tuo labiau, kad po pranešimų delegacija posėdžio šalę apleido. Ką Tarybos nariai likę vieni, dar svarstė, ar mano pasiūlymą dar aptarė atskirai - man buvo pepatogu klausinėti. Per privatiškus pasikalbėjimus su atskirais jos nariais laike Tarybos posėdžio pertraukos ir vėliau, susidarė pas mane įspūdis, kad į minėtą mano

pasiūlymą

pasiūlymą buvo pažiūrėta, kaip į neresalų dalyką: kaip į svajonę jaunno karininko, tik ką grįžusio iš revoliucinės Rusijos ir dar nesuspėjusio susipažinti su vietinėmis Lietuvos gyvenimo sąlygomis. Tarybos nariai abejojo, kad savo jėgomis galėtume kariuomenę sukurti ir nebuvo linkę tikėti mano patiektiems statistikos daviniams, nes jiems, - likusiems po vokiečių okupacija, - sunku buvo suprasti tai, kad kuone visa mūsų jaunesnioji inteligentija ir studentija, pasitraukusi laike karo į Rusiją, pateko karo tarnybon ir pasidarė rusų kariuomenės karininkais, kad ir prieš savo norą. Be to, atrodė kad Tarybos dauguma tuomet pažiūrėjo į savo kariuomenės kūrimą kaip į dar nepribrendusį dalyką, kol vokiečiai nepripažino Lietuvos nepriklausomybės. Tokio pripažinimo tada kaip tik buvo laukiama ir buvo tikimasi, kad po to okupacinis vokiečių režimas suminkštės ir vokiečiai krašto valdymą perleis patiems lietuviams.

Vokiškas Lietuvos pripažinimas.

Oficialus iš vokiečių pusės pripažinimas Lietuvos savystovia valstybe buvo gautas 1918 metų kovo 23 dieną, netrukus po mano atvykimo į Vilnių. Bet kalbos tuo reikalu su vokiečiais buvo vedamos nuo seniai, galima pasakyti, net nuo to momento, kai 1917 metų vasarą lietuvių inteligentų būreliui, karo metu pasilikusiam Vilniuje, pavyko sueiti į politinius santikius su vokiečių okupacine valdžia ir gauti per ją Vokietijos Vyriausybės sutikimą sudaryti mūsų krašto politinio atstovavimo organą - Lietuvos Tarybą, vėliau pasivadinusią Lietuvos Valstybės Taryba.

Lietuvių pastangas, gauti iš vokiečių Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą yra nuodugniai, pasiremiant dokumentais, aprašęs buv. Lietuvos Valstybės Tarybos narys p.Petras Klimas savo knygoje "Der Werdegang des Litauischen Staates" /Lietuvos Valstybės atsistatymo kelias/. Čia pastebėsiu tik tiek, kad tai buvo politika ne lygaus su lygiu, bet nugalėto su nugalėtoju, ar, - tariant kitaip, - pavergto su visagaliu okupantu, kuris tuomet jautėsi pilnu mūsų krašto šeimyninku. Prie tokių aplinkybių vokiečiai, savaime suprantama, galėjo statyti lietuviams tokias

sąlygas, kokias tik panorėjo ir su jomis teko skaitytis, nes kitaip buvo grąsinama nutraukti santikius. Tai buvo tipinga iš vokiečių pusės prievartos ir išnaudojimo politika, kuriai pavadinti geriausiai tikka ir vokiškas terminas - Erpressungspolitik.

Pagrindinis reikalavimas, kurį vokiečiai pastatė dar sudarant pačią Lietuvos Tarybą, buvo reikalavimas pažado, kad būsinčioji Lietuvos valstybė šliesis ankštai prie Vokietijos, ant karo, muitų ir susisiekimo konvencijų pamato. Tai buvo conditio sine qua non sąlyga, kurią paminėtas aukščiau lietuvių veikėjų būrelis, noroms ar nenoroms, ryžosi priimti ir reikalaujamą, toli siekiantį, pažadą vokiečiams davė. Ar toksai užsiangažavimas buvo protingas dalykas, ar ne - gali būti dėl to įvairių nuomonių. Bet šiandieną būtų bergždžias reikalas plakti asmenis, jį padariusius: jie, beabejo, jo nestatė sau už tikslą, bet skaitė tik priemone iškelti Lietuvos Valstybės klausimą bendrai. Kaip ten nebūtų buvę, duotas pažadas ne tik patarnavo tam, kad gauti vokiečių sutikimą Lietuvos Tarybai sudaryti, bet ir šiai pastarąjai įsikūrus, pasiliko lig kokio ašimi, apie kurią vėliau sukėsi lietuvių-vokiečių politikos ratas kuo ne iki pat vokiečių okupacijos galo.

Išspaustasis sunkus pažadas platesniuose gyventojų sluoksniuose, netik pas tautines mažumas: lenkus, baltgudžius ir žydus, kurios, ypač lenkai, iš to tyčiojosi ir įtarinėjo Lietuvos Tarybą esant vokiečiams persidavus, bet ir pas pačius lietuvius pritarimo neturėjo. Tai buvo visai neturalu, nes gyventojai, nežmoniškų rekvizicijų ir karo žandarų savivalavimu kankinami, į vokiečius kitaip negalėjo žiūrėti, kaip į savo engėjus-okupantus, iš kurių nieko gero, juo labiau politinės laisvės, nei netenka laukti. Todėl, kai 1917 metų rugsėjo 18 dieną buvo sušaukta Vilniun platesnė Lietuvių Konferencija, kurioje dalyvavo virš 200 asmenų, sukviestų iš įvairių Lietuvos vietų, lietuvių-vokiečių politinio flirto iniciatoriams buvo padaryta skaudžių užmetimų ir be mažai ką nebuvo palaidotas pats Lietuvos Tarybos sudarymas. Tik dėka dideliam Konferencijos vadovų taktui ir lygsvarai, davus provincijos bei

opozicijos

opozicijos atstovams laisvę išlieti visą, jų sieloje pritvinkusią prieš vokiečius ir tuos, kurie drįso su okupantu paktuoti, piktumo tulžę. Konferencija nepasibaigė katastrofa ir buvo prieita prie kompromisinio nutarimo, kuriame duotas prieš tai vokiečiams pažadas tapo įviniotas į labai neaiškią ir sąlyginę formulę maždaug sekančio turinio:

- Sutikus Vokietijai paskelbti Lietuvą savystovia valstybe dar prieš Taikos kongresą ir šiame pastarajame peremti lietuvių interesus, Lietuvių Konferencija, atsižvelgdama į tai, kad normaliose taikos aplinkybėse Lietuvos interesai daugiau gravituoja į vakarus negu į rytus arba pietus, pripažįsta galimumą kad būsinčioji Lietuvos valstybė, nepakenkiant jos savystoviam vystinuisi, sueitų į dar nustatytimus santikius su Vokietija. -

Nors paduotoji formulė būsinčių su Vokietija saitų, kaip matome, jau pati savaime yra labai skysta, bet buvo priimtas dar kitas nutarimas, kuris rezervavo galimybę ateityje nuo tų saitų atsipalaiduoti, jei šiuo atvėju būtų nueita pertoli. Tas rezervas buvo išreikštas sekančiai:

- Nepriklausomos Lietuvos pamatus ir jos santikius su kaimyninėmis valstybėmis turi galutinai nustatyti Lietuvos steigiamasis Seimas, sušauktas Vilniuje, demokratiniu būdu visų gyventojų išrinktas. -

Toksai pažadėtų su Vokietija saitų užmaskavimas ir klauzulavimas, žinoma, vokiečiams patikti negalėjo. Tuojau ką nors prieš tai daryti jie nedrįso ar nepanorėjo, matomai, kad dar daugiau nesukiršinti prieš save krašto gyventojų ir nepadaryti blogo įspūdžio užsienyje, juo labiau, kad Lietuvos Tarybos sudarymas jau buvo įvykęs faktas, su kuriuo vokiečiams buvo stačiai nebepatogu nesiskaityti, nes jug jų sutikimu Taryba įsikūrė.

Tolesnė vokiečių presija buvo nukreipta jau į pačią Lietuvos Tarybą, nuo kurios priklausė Lietuvių Konferencijos nutarimų vykdymas. Reikia pastebėti, kad Tarybos, kuri iš pradžios susidėjo iš 20 narių, daugumą sudarė kaip tik tie iš mūsų visuomenės veikėjų, kurie dar prieš Tarybos įsikūrimą vedė su vokiečiais

politiką ir jau buvo užsiangažavę paminėtų sukčiais politinių pažadų. Tas pažadas gulėjo ant jų sąžinės ir juos beabejo, varžė. Ši aplinkybė teikė vokiečiams pagrįstos vilties, kad iš Tarybos daugumos galės išspausti, jei ne daugiau, tai bent nors tai, kas vieną kartą jau buvo pažadėta. Šiuo atveju vokiečiai, kaip pamatysime toliau, neapsiriko ir į Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo aktą jiems pavyko įspausti net daugiau sąlygų, kaip pradžioje buvo reikalavę.

Pradėjus Lietuvos Tarybai veikti, ji tuojau susidūrė su kliūtimis iš vokiečių okupacinės valdžios pusės, kuri nenorėjo pripažinti Tarybai jokios politinės rolės ir buvo linkę žiūrėti į ją, kaip į paprastą savo patariamąjį organą karo ūkio ir krašto administravimo reikaluose. Net nebuvo leista paskelbti viešai Lietuvių Konferencijos nutarimų Lietuvos valstybės ateities klausimu. Kadangi už okupacinės valdžios nugaros stovėjo ne tik Rytų fronto /Oberost/ štabas, bet ir pati vokiečių vyriausioji Karo Vadovybė, kurios įtaka į Vokietijos Vyriausybę tuomet buvo neribota, tai Lietuvos Tarybai buvo nelengva pradaryti sau langą į politinio veikimo areną. Vokiečių Karo jierarchijos atsakingosios vietos, kaip centre, taip ir periferijose, buvo apstatytos karo partijos bei aneksionistų politinės srovės šalininkais, kurie pastodavo kelią kiekvienam sumanymui suteikti nors šešėlį politinės laisvės kraštams ir tautoms, vokiečių ginkluotos pajėgos užgrobtiems.

Bejieškant kelių kad iš kilpos, kurią okupacinė valdžia buvo užsimojusi Lietuvos Tarybai užmesti, kokiuo nors būdu išsisukti, Tarybos Prezidiumui pavyko sueiti į santikius su Vokietijos Reichstag`o /parlamento/ dauguma, kuri neribotuose militaristų aneksionistiniuose planuose matė Vokietijos užsienio politikai pavojaus, tiems plenams priešinosi ir buvo linkusi liberališkiau spręsti okupuotų teritorijų likimą. Reichstag`o dauguma rodė palankumo ir Lietuvos klausime. Ypač daug palankumo parodė Lietuvai katalikiškojp centro lideris p. Erzberger`is, kuris nepriklausomos Lietuvos atstatymo sumanymą aktyviai parėmė. Žinoma, ir Reichstago

dauguma

daugum, sutiko Lietuvos valstybės atstatymą palaikyti ne veltui: ji taip pat statė sąlygą, kad būtų pirmoje eilėje laiduoti Vokietijos interesai, ir taip pat reikalavo pažado, kad Lietuva sudarys su Vokietija atatinkamas konvencijas. Su šia splinkybe tad teko skaitytis ir reikalaujamą pasižadėjimą duoti, nes kitaip vargu ar Reichstag`o daugumos paramas būtų susilaukta.

Siekdama užsibrėžto ideslo, Lietuvos Taryba skaitė visų pirma itin svarbiu dalyku kokiuo nors būdu išgauti nors iš Vokietijos Vyriausybės pusės Lietuvos valstybės paskelbimą bei jos nepriklausomybės pripažinimą. Buvo tikimasi, kad toki, tuo tarpu kad ir vienšališką, pripažinimą gavus, ne tik turėtų atsileisti vokiečių okupacinės valdžios replės, kuriomis tada krašto gyventojai buvo suspausti, bet kad tuo būdu būtų padarytas ir pirmas žingsnis Lietuvos klausimo iškėlimui į tarptautinės politikos plotmę. Bet okupantams šis Lietuvos Tarybos sumanymas buvo nepageidaujamas. Todėl jie su tuo klausimu ilgai delsė. Už šio sąmoningo delsimo slėpėsi trys dalykai:

1/ įvairių politinių tendencijų kova Vokietijos viršūnėse, būtent, kova protingosios politikos su neriboto aneksionizmo šalininkais:,

2/ visų Vokietijos politikų bendras siekimas išsiderėti iš Lietuvos galimai daugiau politinių koncesijų ateičiai,

ir 3/ noras užsilikti mūsų krašte galimai ilgiau, kad daugiau prisigrobti mūsų turto, ypač maisto produktų, kurių Vokietijoje anuomet buvo didelis nedateklis.

Kelias iki Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo tad buvo labai sunkus ir pareikalavo iš Tarybos nemažos ištvermės ir gilių rūpesnių. Kad čia neminėti visų tos silpnesniojo su galingesniuoju politikės kovos etapų, kas šį rašinį perdaug išplėstų, pasakysiu tik bendrai, kad pirmuose Lietuvos valstybės pripažinimo projektuose, paskištuose lietuviams iš okupantų pusės, net nefiguravo žodis "nepriklausomybė". Pavyzdžiui tokią formulę buvo pasiūliusi vokiečių Vyriausioji Karo Vadovybė /Ludendorff`as/ 1917 metų lapkričio mėnesyje. Tą žodį, kuris anuomet daug kam atrodė būsiąs išganingas, išspausti iš vokiečių buvo tikrai ne lengva, nežiūrint siūlytos

jiems

jiems už tai sukātas kainos, pavydale pašadėtų, toli siekiančių, konvencijų ir būsinčios Lietuvos valstybės politinio šliejimosi prie Vokietijos. Ypač gi vokiečiai greižtai priešinosi Lietuvių Konferencijos nutarimui, kuriuo santikius su kaimyninėmis valstybėmis galutinai nustatyti rezervuočiama Lietuvos Steigiamajam Seimui. Šiuo pastaruoju klausimu jie, beabejo, neklydo, nes aišku, kad Steigiamasis Seimas, jei jam dar okupacijos laikais būtų nusišypsojusi laimė būti sušauktam, reikšdamas tikrąją krašto gyventojų valią, kurią patys vokiečiai buvo jau pakankamai įkaitinę ir prieš save nustatę, būtų parodęs drąsos primestos Lietuvai konvencijas ir sąjungos ryšį su Vokietija anuliuoti arba tuos saitus pakeisti atatinkamai tikriesiems mūsų krašto interesams.

Kuomet 1917 metų gale Rusija iš aktyvaus dalyvavimo kare prieš Vokietiją pasitraukė ir užmezgė su šia pastaraja karo paliaubų derybas, vokiečių aneksionistų srovė triumfavo ir dar drąsiau, ėmė reikšti įtakos į Vokietijos Vyriausybę, reikalaudama mūsų kraštą besąlyginiai prijungti prie Vokietijos. Lietuvos Taryba tai pajuto. Atsižvelgiant didelio pavojaus, kuris Lietuvai gręsė, Taryba ryžosi padaryti maximalinių nuolaidų, priimdama gruodžio 11 dieną tokią Lietuvos valstybės pripažinimo formulę, kuri, atrodo, turėjo vokiečius patenkinti. Ji susidėjo iš sekančių dviejų dalių:

1/ Lietuvos Taryba, pasiremdama tautų apsisprendimo teisė ir Lietuvių Konferencijos rugsėjo 18-23 dienų nutarimais, skelbia nepriklausomos Lietuvos valstybės su sostine Vilniuje atstatymą ir jos atpalaidavimą nuo valstybinių ryšių su kitomis tautomis;

2/ Lietuvos Taryba prašo Vokietijos apsaugos ir pagelbos Lietuvos valstybei atstatyti ir jos interesams Taikos Kongrese palaikyti. Pripažindama kad gyvybiniai Lietuvos interesai reikalauja nedelstino suėjimo į ilgalaikius ir ankštus santikius su Vokietija, Lietuvos Taryba pareiškia, kad esanti Lietuvos valstybės amžinos, tvirtos sąjungos su Vokietija ryšį, svarbiausiai ant karo, susisiekimo, muitų ir monetarinės konvencijų pamato.

Be to, nebereiškiamas rezervas, kad santikius su kaimyninėmis

valstybėmis

valstybėmis galutinai nustatytų Steigiamasis Seimas.

Išspaudę iš Lietuvos Tarybos gruodžio 11 dienos nutarimą, vokiečiai ir toliau vengė pripažinti Lietuvos nepriklausomybę. Jie jos gal niekad nebūtų pripažinę, jei rusų delegacija Lietuvių Brastos taikos derybose nebūtų pastačiusi Vokietijai griežto reikalavimo leisti okupuotoms tautoms pačioms laisvai apsispręsti. Su tokiuo rusų delegacijos reikalavimu vokiečiams, bendros užsienio politikos sumetimais, buvo nepatogu nesiskaityti, kad nenustačius prieš Vokietiją neitraliamias valstybės ir kad, karui dar nepasibaigus, viešai neatskleidžius visam pasauliui kad okupuotasias sritis norima galutinai aneksuoti. Atsakant į sakytą rusų delegacijos reikalavimą, vokiečiai norėjo pakišti rusams Lietuvos Tarybos gruodžio 11 dienos nutarimo pirmąją dalį, kurioje kalbama tik apie Lietuvos valstybės atsistatymą ir atsipalaidavimą nuo Rusijos, visai nutylint apie antrąją nutarimo dalį, kuria primetama Lietuvai amžinos sąjungos ryšis su Vokietija. Ko vokiečiai tuo norėjo atsiekti, buvo savaime aišku. Pridengtas okupantų noras mūsų kraštą galutinai aneksuoti išsišifravo dar daugiau, kai pasiškėjo kad okupacinė valdžia neatsižvelgia į Lietuvos Tarybos prašymą leisti jai pasiųsti į Lietuvių Brastą savo delegaciją. Todėl, kai buvo patirta, kad rusų delegacija Lietuvių Brastoje pakartotinai įsistavo gauti lietuvių apsisprendimo aktą, Lietuvos Taryba įžiūrėjo tame sau tam tikrą atramą ir 1918 m. sausio 8 d., papildant 1917 m.gruodžio 11 d. nutarimą, bandė grįžti prie rezervo, kad būsinčios Lietuvos valstybės santvarkai ir santikiams su kaimyninėmis valstybėmis nustatytą būtų, galimai greičiau, sušauktas Steigiamasis Seimas, visų krašto gyventojų išrinktas. Bet vokiečiai griežtai pasipriešino tam, kad į jiems begal palankų gruodžio 11 dienos nutarimą būtų daromi byle kokie pakeitimai ar papildymai. Jie sutiko, kad Lietuvos Taryba pranešty rusų delegacijai Lietuvių Brastoje tik pirmąją gruodžio 11 dienos nutarimo dalį, tokią, kokį jį gruodžio 11 d. buvo Tarybos priimta. Nebeturėdama kitos išeities ir atsižvelgdama į tai, kad derybos

Lietuvių

Lietuvių Brastoje tuo metu kaip tik ėjo dėl okupuotų kraštų likimo ir kad todėl laiko ginčiams nebuvo galima gaišti, Lietuvos Taryba, pagaliau, nusileido ir pareiškė sutiksianti vokiečių statomą sąlygą patenkinti, t.y. notifikuoti rusams tik pirmąją dalį gruodžio 11 dienos nutarimo, be jokių pakeitimų ir papildymų. Vienkart betgi pastatė vokiečiams šiuos tris klausimus:

1/ ar Vokietija tikrai pripažįsta Lietuvą nepriklausoma valstybe?

2/ ar sutinka perleisti Lietuvos Tarybai krašto valdymą?

3/ ar sutinka atitraukti iš Lietuvos savo kariuomenę?

Iš pastatytų klausimų tik į pirmąjį buvo gautas teigiamas atsakymas, t.y. kad Vokietija tikrai Lietuvos nepriklausomybę pripažįnsianti. Tai, šinoma, Lietuvos Tarybos negalėjo patenkinti. Atbulai, vengimas duoti teigiamą atsakymą į kitus du klausimus dar karta patvirtino, kad vokiečiai su Taryba tik žaidžia ir kad apie realu Lietuvos valstybės atstatymą, kurio troško lietuviai visai ~~krašto~~ nei nemano. Todėl Tarybos narių tarpe kilo sumanymas nuo gruodžio 11 dienos nutarimo, įviniojusio Lietuvą į pavojingą kilpą, iš viso, kaip nors, nusikratyti. Bet tą nutarimą paprastai atšaukti nebebuvo galima. Tarybos daugumai atrodė, kad toks žygis galėtų turėti netik Lietuvos politikai, bet ir pačiai Tarybai pavojingų pasekmių, nes jam netik Reichstag'o dauguma, bet ir vokiečių kariosios partijos nepritartų. Prisėjo jieškoti kompromiso. Jo bejieškant, sausio 26 d. kilo projektas, kad apie steigiamojo Seimo teisės rezervą pasitenkinti paminėjimu vien tik lydimajame rašte, kuriuo gruodžio 11 dienos nutarimo pirmoje dalis būtų buvusi notifikuojama rusų delegacijai Lietuvių Brastoje. Balsuojant pasisakė už tokį kompromisą 12 Tarybos narių, dalis susilaikė, o 4 nariai, būtent, - kairieji, - reikšdami protestą, net buvo iš Tarybos išstoję. Tad Taryba buvo suskilusi. Vokiečiams, beabejo, to tik ir reikėjo, nes į Tarybą jie jau seniai nebeturėjo geros akies. Bet, iš kitos vėl pusės, Tarybos daugumos nutarimu, priimtu tik 12 balsų, jie negalėjo užsiganėdinti, nes jiems buvo nepatogu dokumentą, po kuriuo trūko kuo ne pusės Tarybos narių parašų, parodyti rusams Lietuvių Brastoje. ~~Todėl rusams narių parašų, parodyti rusams Lietuvių~~

~~Brestoje~~. Todėl Tarybos delegacija į Lietuvių Brastos taikos derybas iš viso nebebuvo siunčiama.

Po tá viso jau pas nieką nebegalėjo būti jokios abejonės, kad Vokietijos Vyriausybė žiūri į Lietuvos klausimą vien tik aneksionistų akimis, ir kad iš Tarybos tereikalauja nutarimo, kuriuo pasiremiant galėtų Lietuvos aneksavimą užmaskuoti prieš pasaulį. Kad gelbėti save nuo galutino susikompromitavimo prieš krašto gyventojus, Tarybos daugumai, parodžiusiai visai nevietoje vokiečiams perdidelio nuolaidumo, nebeliko kitos išeities, kaip bandyti savo politikos ratą pasukti atgal: eiti kitu keliu, nors iš anksto buvo žinoma, kad jis okupantui nepatiks. Drąsos Tarybai pridavė dar ir ta aplinkybė, kad buvo patirta jog Reichstag`o dauguma yra nusistačiusi pasipriešinti karo partijos aneksionistinėms užgaidoms ir kad yra linkusi remti Lietuvos teisę laisvai apsispręsti. Kad padaryti didesnio efekto, Tarybos dauguma susitaikė su opozicija ir sudarė sąlygas išstojusiems iš Tarybos 4 nariams grįžti. Vienkart buvo surasta 16 vasario visiems priimtina Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo formulė šio turinio:

> Lietuvos Taryba, kaipo vienintėlė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintaja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus Konferencijos nutarimu rugsėjo mėn.18-23 d. 1917 metais skelbia atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą, Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.-

Šią formulę pasirašė visi Tarybos nariai, nors pas kaikurius jų, būtent pas tuos, kurie prieš tai buvo vokiečiams perdaug užsiangažavę nuolaidumu, kaip teko vėliau girdėti, nemažai drebėjusi ranka tą drąsesnį žestą pasirašant. Tuo tad būdu gimė 16 vasario aktas, sudarantis Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo istorinę datą, kurią nūnai, kas met švenčia visa mūsų tauta !!

Parodytas 16 vasario iš Lietuvos Tarybos pusės drąsa buvo, kaip okupacinės valdžios, taip ir Vokietijos centro Vyriausybės, sutikta su pikta mina. Okupacinė valdžia skaitė tą aktą esant revoliucinį, uždraudė apie jį ką nors rašyti spaudoje ir sukonfiska-

sukonfiskavo,"Lietuvos Aidą",bandžiusį 16 vasario nutarimą paskelb
ti. Berlyno gi Vyriausybė, kuriai apie tą nutarimą buvo tuojau
pranešta, reagavo už poros dienų į tai su griežtu ir sausu at-
sakymu, kad tuo tarpu Lietuvos nepriklausomybės pripažinti nesu-
tinka, skaitydama, kad 16 vasario aktas panaikina gruodžio 11 die-
nos nutarimą, kuriuo Taryba buvo pašalinusi amžinos ir tvirtos są-
jungos ryšį su Vokietija, ant pamato karo, muitų,monetinės ir
susisiekimo konvencijų. Tad konfliktas buvo atviras ir gręsė už-
megstų prieš tai politinių gijų su Vokietija nutrukimu. Kad tą
konfliktą užtušuoti bei suskilusią geldą lopyti, Tarybos Prezidiu-
mas vasario 28 d. į minėtą Berlyno Vyriausybės atsakymą replikavo
pasiaiškinimu, kad skaito 16 vasario aktą nėsant gruodžio 11 dienos
nutarimui priešingu, o tik precizuojančiu steigiamojo Seimo funk-
ciją. Vienkart pakartotinai prašė pripažinti Lietuvos nepriklauso-
mybę, pasiremiant 16 vasario aktu. Tuo būdu buvo naujai užsiangа-
žuota. Bet okupacinė valdžia šio paaiškinimo persiuntimą į Berlyną
kliudė ir iš savo pusės įsitaisė, kad Taryba, pakartotinai pripa-
žintų gruodžio 11 dienos nutarimą ir skaitytų jį sau vienintėliai
privalomu tam, kad gauti Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą.
Su tuo Taryba sutikti negalėjo, nes tai būtų panaikinę 16 vasario
aktą, apie kurio atšaukimą nebegalėjo būti jokios kalbos.

Tuo metu, kai ėjo paminėtos pertraktacijos, artinosi lai-
kas Lietuvių Brastos taikos sutarties ratifikavimui. Buvo aišku,
kad tą sutartį Reichstag'ui ratifikavus, Lietuvos klausimo aktua-
lumas sumažėtų ir sąlygos Lietuvos nepriklausomybės pripažinimui
gauti galėtų pasunkėti. Atsižvelgiant tokios nepalankios perspek-
tyvos, Lietuvos Tarybos plenumas, susirinkęs kovo 20 d., paminėtą
aukščiau Tarybos Prezidiumo užsiavansavimą pateisino. Buvo sukon-
struotas naujas kompromisas: numatytai pasiųsti į Berlyną delegaci-
jai buvo pavesta Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo reikalą no-
tifikuoti Vokietijos Vyriausybei vien ant pamato 16 vasario akto,
bet kartu buvo delegacija įgaliota pareikšti, kad dėl nustatymo

santikių

santkių su Vokietija laikomasi gruodžio 11 dienos nutarimo. Bet ir tokia formulė Vokietijos Vyriausybei atrodė nepriimtina. Tik kai Reichstag`o dauguma, trumpai prieš Lietuvių Brastos taikos sutarties ratifikavimą, griežčiau pareikalavo iš Vokietijos Vyriausybės, kad būtų Lietuvių delegacijai leista atvykti į Berlyną su Lietuvos Tarybos pareiškimu, delegacija galų-gale buvo į Berlyną iššaukta, kur ji kovo 23 d. ir galėjo notifikuoti Vokietijos Vyriausybei Lietuvos Tarybos nusistatymą.

Reichstag`o daugumos pareikštas Lietuvai palankumas nebuvo joks malonės aktas, bet padiktuotas pačios Vokietijos politinio intereso. Mat kairiosios Reichstag`o partijos ir Centras nenorėdamos prisidėti prie karo partijos aneksionistinių planų įvykdymo, kuriuos Reichstag`o dauguma skaitė pavojingais Vokietijos užsienio politikai, grąsino atsisakyti ratifikuoti Lietuvių Brastos taikos sutartį. Kad to išvengti, Vokietijos Vyriausybei kitos išeities neliko, kaip nusileisti. Nei kiek nėra stebinantis dalykas, kad tokia nuolaida buvo pasirinktas Lietuvos klausime, nes Vokietijos Vyriausybė buvo jau prieš tai gavusi iš Lietuvos Tarybos tokių vekselių, už kurių Lietuvos nepriklausomybės beveik nei nebesimatė.

Nors Tarybos delegacija ir notifikavo Vokietijos Vyriausybei prašymą pripažinti Lietuvos nepriklausomybę ant pamato vasario 16 dienos akto, bet į tai visiškai nebuvo atsižvelgta. Lietuvos pripažinimo dokumente, kuri paduodame žemiau, Vokietijos Vyriausybė pasirėmė vien tik gruodžio 11 dienos nutarimu, lig kad 16 vasario aktas visai nei neekzistuotų. Beto, dar buvo prikergta nauja sąlyga, būtent, kad Lietuva prisiims ant savęs dalį Vokietijos karo naštos, apie ką prieš tai su Taryba net ir kalbos nebuvo buvę. Lietuvos pripažinimo dokumentas, pažymėtas Kaizerio Wilhelm`o parašu, skamba sekančiai:

Mes Wilhelmas

iš Dievo Malonės Vokietijos Kaizeris,

Prūsijos Karalius ir t.t.

Šiuomi

Šiuomi skelbiame žinoti:

Lietuvos Tarybai, kaipo pripažintai lietuvių tautos atstovybei, 1917 metų gruodžio 11 dieną pasisakius už Lietuvos , kaip nepriklausomos valstybės, amžinos, tvirtos sąjungos santikiu ir konvencijomis, svarbiausiai karo, susisiekimo, muitų ir monėtos srityje, sujungtos su Vokietija, atstatymą, ir paprašius tos valstybės atstatymui Vokietijos apsaugos ir pagelbos, be to, atsižvelgiant į tai, kad Lietuva nuo jos ikišiolinių valstybinių ryšių nūnai yra atpalaiduota, Mes pavedame Mūsų Reichskancleriui, grafui von Hertling, pareikšti Lietuvos Tarybai, kad Mes Vokietijos vardu pripažįstame Lietuvą laisva ir nepriklausima valstybe ant pamato paminėto aukščiau Lietuvos Tarybos pareiškimo iš 1917 metų gruodžio 11 dienos ir sutinkame suteikti Lietuvos valstybei apsaugos ir paramos, paprašytų jos atstatymui, jei sudarytinose konvencijose bus atsižvelgta Vokietijos interesų tiek pat, kiek lietuvių ir jei Lietuva prisidės prie Vokietijos karo naštų, kurios tarnauja ir josios išlaisvinimui.

Vienkart Mes duodame įgaliavimą Mūsų Reichskancleriui imtis su Lietuvos gyventojų atstovų žinia reikiamu priemonių savystovios Lietuvos valstybės atstatymui ir parėdyti toliau kas pridera dėl tvirto sąjungos santikio su Vokietija ir čia numatytų, reikalingų, konvencijų sudarymo.

Šį aktą originale Mes savarankiai pasirašėmė ir pažymėjome Mūsų antspaudu.

Duotas Didžiojoje Karo Buveinėje 1918 metų kovo 23 d.

Grafas von Hertling Wilhelm I.R.

Tai va kaip skamba Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas, kainavęs Lietuvos Tarybai tiek daug rūpesnių ir sielvartos ! Į Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą buvo prieš tai dedama daug vilčių ir jam buvo skiriama nepaprastos reikšmės. Bet išspaudus jį iš okupantų prieš jų tikrąjį norą, jis gavosi ne toksai, kokio Taryba ir lietuvių tauta troško, bet sąlyginis, pirktas už amžinos

sąjungos

sąjungos ryšį su Vokietija ir sunkias konvencijas, uždedančias atgimstančiai Lietuvos valstybei ant kaklo naują kilpą, teikiančią okupantams plačių galimybių toliau smaugti mūsų kraštą ir presuoti iš Lietuvos Tarybos naujų politinių ir ūkiškų koncesijų po valstybinės nepriklausomybės skraiste. Gimęs iš po okupanto kareivių bato, jis išėjo tikrai vokiškas, paminęs lietuvių tautos valią, 16 vasario aktu išreikštą, po nugalėtojo kojų. Todėl kovo 23 dienos dokumentas, kad ir pasirašytas paties Vokietijos Kaizerio, lietuvių sielai nebuvo mielas ir jokio intuziazmo gyventojuose nesukėlo. Jis buvo visų priimtas šaltai, kaip kiekvienas kitas okupantų aktas, siekiąs mūsų krašto materialinio ir moralinio išnaudojimo.

25 balandžio memorandumas.

Po pranešimo, padaryto Lietuvos Tarybai kovo 21 dieną, mano misiją, kaipo Vyriausiojo Lietuvių Karininko Komiteto nario ir Rusijos Lietuvių Tarybos delegato, buvo galima skaityti atlikta. Buvau laisvas vykti į tėviškę, kurios buvau labai išsiilgęs. Jausmas grįžti pas savuosius viliojo mane ypač dar ir todėl, kad sužinojau kad okupacijos metu pasimirė mano tėvas, kad vienintėlis brolis, kurį turiu, kankinamas nelaisvėje Vokietijoje ir kad visa mano tėviškės ūkio našta gulo vien ant motinos /mano apysenės/ pečių. Iš kitos vėl pusės, koks tai vidujinis balsas liepė man šeimos jausmui nepasiduoti, o pasilikti Vilniuje, kad toliau rūpintis mūsų tautos ginkluotosios pajėgos kūrimo reikalu. Toje šeimos jausmo kovoje su pareigos balsu prieš Tevynę - Lietuvą, paėmė viršų pareigos balsas. Todėl nusprendžiau į tėviškę nesiskubinti, bet pasilikti Vilniuje, nors perspektyvų savo kariuomenei kurti tuomet buvo dar visai mažai.

Nusistačius pasilikti Vilniuje, kilo du klausimai: pirmas - surasti šia nors kokį pragyvenimo šaltinį ir antras - legalizuotis prieš okupacinę valdžią. Surasti uždarbį Vilniuje anais laikais buvo beveik neįmanomas dalykas, nes miesto ūkis

buvo

buvo okupacijos paraližuotas; privatinių draugijų, įmonių ir bankų veikimas sustabdytas, o okupacinės valdžios įstaigos apstatytos vie[illegible]iau". vokiečiais; kareiviais arba okupanto atsigabiantais iš Vokietijos civiliniais tarnautojais. Dėka Tarybos nariui p.adv.Jonui Vileišiui man pavyko prisiglausti pačioje Taryboje. Buvau pakviestas dirbti Skundų Komisijoje, kurios tikslas buvo rinkti iš gyventojų skundas ant okupacinės valdžios valdininkų. Tiesa, atlyginimas, kuris man buvo paskirtas, buvo daugiau negu minimalinis, bet gauta vieta buvau patenkintas, nes ji sudarė man tam tikrą skraistę, kad užsimaskuoti nuo vokiečių; antra, - darbuodamasis Taryboje galėjau sekti jos darbus, orijentuotis kas dedasi krašte ir palaikyti ryšį su lietuviais karininkais, kurių grįžimo iš Rusijos buvo laukiama. Painiau buvo su legalizavimusi policijoje. - Jau kartą paragavus vokiečių belaisvės žabangų Dvinsko tvirtovėje, buvo baugu kad vėl nepatekti į kokią nors naują kilpą Vilniuje. Iš kitos vėl pusės, - likti neužsiregistravus irgi buvo rizikinga, nes vokiečiai anksčiau ar vėliau, vistiek apie tai būtų patyrę ir tuomet man būtų galėję būti dar blogiau. Išeitį padėjo man surasti viena ponia, ~~kurios pavardės, kad nenusižengti kuklumui, čia neminėsiu.~~ Su didelio dėkingumo jausmu prisimenu kaip ji, panaudodama savo aukštą prestižą ir asmeniškas pažintis su vokiečių okupacinės valdžios ~~viršiais~~ viršūnėmis, asmeniškai palydėjo mudu su Variakoju į kokią tai vokiečių įstaigą, kur manęs niekas giliau nei nespavedojo. Viską už mus atliko su vokiečiais mūsų globėja, ir už kelių dienų jau turėjau kišenėje okupacinės valdžios pasą, kokie buvo duodami gyventojams, likusiems karo metu po vokiečių okupacija. Tiesa, praėjus kai-kuriam laikui vokiečių policija dar bandė rinkti apie mane žinių pas atskirus Tarybos narius, kad išaiškinti ar aš netarnavau rusų kariuomenėje, bet, nepatyrę ko norėjo, mane paliko ramybėje.

Darbas Skundų Komisijoje su mano specialybe, kaip karininko, nieko bendro neturėjo, bet jis man buvo labai naudingas kad pažinti krašto gyventojų ūpą ir nusistatymą. Per mano rankas praėjo

praėjo daugybė įvairių-įvairiausių skundų Tarybos narių surinktų iš viso krašto, arba mano asmeniškai iš gyventojų lupų surašytų, prieš okupacinės valdžios organus ir jos valdininkų savivalę. Tos gyventojų skundos trumpiausiu laiku atskleidė prieš mane platų vaizdą apie tai, kokius sunkius laikus Lietuva tada gyveno; kad okupacinis vokiečių režimas visiems krašto gyventojams buvo įgrįsęs iki gyvo kaulo ir kad jie visi, nežiūrint nei luomų nei tautybės skirtumų, buvo prieš vokiečius begal nusistatę, stačiai įnirtę. Tai dar giliau sustiprino manyje įsitikinimą, kad be ginkluotos kovos ir kraujo aukų Lietuvai laisvės neatgausime ir kad todėl tam lemiančiam veiksmui reikia pradėti rengtis iš anksto: jei nebūtų galima organizuotis legaliai, tai nors slaptai ruošti būsinčios mūsų tautos ginkluotosios pajėgos kadrus.

Gavus iš vokiečių pusės pripažinimą Lietuvos savystovią valstybę ir Vokietijos Vyriausybės formalų pažadą teikti pagelbos tai valstybei atstatyti, buvo visai naturalu kelti ir savo kariuomenės kūrimo klausimą. Lietuvos Taryba, tiesa, statė ne kartą reikalavimą vokiečiams, kad būtų jai perduotas krašto valdymas, bet su savo ginkluotos pajėgos organizavimu delsė. Negalima pasakyti, kad Taryba būtų principe buvusi prieš savo kariuomenės organizavimą. Ne, - ji tam pritarė, bet skaitė, kad savo kariuomenei kurti dar nėra atėjęs laikas. Iš atskirų Tarybos narių teko patirti, kad buvo neišsivaizdinama sau kaip, dar tebėsant vokiečiams, būtų galima minėtą sumanymą įvykdyti; buvo abejojama ar vokiečiai leistų tai daryti ir, be to, reiškiama baimės, kad jie, pasinaudodami Tarybos nutarimu kurti savo kariuomenę, patys neįvestų Lietuvoje kardviavimo prievolės ir suėmę mūsų sveikiausius, tinkamus karo tarnybai, vyrus, juos kiek pamokinę, nepasiųstų į frontą prieš Vokietijos priešus. Prieš tokius, baime bei stoka pasiryžimo pagrįstus, argumentus sunku buvo ką nors ir atsakyti.

Iš kitos pusės buvo negalima nesiskaityti su faktu, kuris ir Vilniuje buvo jaučiamas 1918 metų pradžioje, kad Vokietijos Karo Vadovybė, laimėjusi karą su Rusija, permeta daugumą savo

karo

karo pajėgų prieš Prancūziją ir kad rengiasi lemiantiems veiksmams, kurie turėjo privesti prie šiokios ar kitokios karo pabaigos. Ši aplinkybė sakyti-sakė, kad laikas yra pilnai pribrendęs rizikuoti savo ginkluotai pajėgai kurti: legaliai ar nelegaliai, vis tiek. Kadangi nei vienaip, nei kitaip nieko nebuvo ruošiama, tai nusprendžiau kreiptis į Lietuvos Tarybą, nuo kurios tai priklausė, raštu, kad tuo būdu, iš vienos pusės, - priminti jai visai formaliai atsakomybę už nieko nedarymą mūsų tautos ginkluotosios pajėgos reikalu ir, iš kitos pusės, - kad turėti pačiam kuo pasiteisinti prieš lietuvius karininkus, kurie lauke iš manęs, kaip iš Vyriausio jo Lietuvių Karininkų Komiteto nario, kad aš, grįžęs į Vilnių, dėsiu visas pastangas, kad Lietuvos Taryba imtusi neatsidėliojant organizuoti Lietuvos kariuomenę. Balandžio 25 d. įteikiau Lietuvos Tarybos Prezidiumui raštą, užvardytą "Lietuvos Kariuomenės Klausimu' kuris yra ištisai atspausdintas 1923 metų "Mūsų Žinyne" Nr.11 /pp.307-313/. Tai yra pirmas raštiškas pasiūlymas bei dokumentas iš mūsų kariuomenės kūrimosi istorijos. Jis yra netik vertingas praeities ženklas, bet turi reikšmės ir mūsų kariuomenės kūrėjams - savanoriams. Tuo raštu buvo pirmą kartą pasiūlyta sudaryti kariuomenės branduolį iš savanorių: 1-2 pėst. divizijas su atatinkamą artileriją; porą raitelių pulkų ir reikalingas karininkams ir puskarininkams paruošti mokyklas. Sudarius gerą kariuomenės branduolį, komplektuotą patikimiausiais mūsų tautos sūnumis - savanoriais, buvau numatęs jos padidinimą iki korpuso ir daugiau pagelba visuotinos karo tarnybos prievolės ir, esant reikalui, - mobilizacijos. Kariuomenės organizavimo parengiamajam darbui atlikti siūliau tuojau pat sudaryti prie Lietuvos Tarybos specialią komisiją arba kariuomenės kūrimo komitetą. Kaip šiandieną iš netolimos praeities yra žinoma, mūsų kariuomenės kūrimasis, tiesa žymiai vėliau, kaip tik ir kopė minėtais, mano pasiūlytais, etapais.

Kadangi sakytas mano raštas jau yra paskelbtas, tai, jo čia nebekartoju. Paduosiu tik kai-kurias jo pagrindines mintis, kurios ir dabar, atsižvelgiant anų laikų sąlygų, tebeskaitau buvus

teisingomis

teisingomis ir po kuriomis dar ir šiandiena galėčiau pasirašyti.

Anuometinę bendrą Lietuvos padėtį įvertinau sekančiai: Skaičiau kad Lietuvos klausimas buvo virtęs objektu varžytinių tarp kovojusių vieną prieš kitą Europos valstybių koalicijų ir kad jo galutinas išrišimas priklausys nuo Taikos Kongreso, sušaukto karui pasibaigus. Perspektyvas, kurios karo gale galėtų susidaryti, vaizdavau sau sekančias:

1/ Karą laimi centralinių valstybių koalicija, kurioje pagrindinę rolę vaidina Vokietija. Tuomet Lietuvos steitį daugiausiai nusvertų Vokietija, o iš karą pralošusiųjų ir neitralių valstybių galėtume tikėtis tik šiokios-tokios paramos, kad primetamą mums likimą suminkštinti.

2/ Į karo galą Vokietija su sąjungininkais pradeda nebesisekti. Tuomet Vokietijos interesas lieptų jai daryti priešams nuolaidų, kad ginkluotą kovą galimai greičiau baigti kompromisu. Šiame atsitikime okupuotų kraštų likimas, jų tarpe ir Lietuvos, greičiausiai būtų sprendžiamas prisilaikant tautų apsisprendimo principo. Esant pusiausvyrai, galėtų Taikos Kongrese iškilti pavojingas mums projektas Unijos su Lenkija.

3/ Įvyksta revoliucija ir Vokietijoje. Tuomet Lietuvos klausimo išsprendimas visų pirma priklausytų nuo pačių lietuvių, t.y. nuo mūsų sugebėjimo greitai susiorganizuoti į valstybę. Šiame atsitikime numačiau, kad išsyk tektų susiremti ne tik su rusais, bet ir su lenkais, nes kaip vieni, taip ir kiti, tykotų mūsų laisvę paglemžti.

Visais tai atsitikimais, neišskiriant net atsitikimo jei Vokietijai su savo sąjungininkais pavyktų karą galutiniai laimėti, skaičiau kad sudarymas savo ginkluotos pajėgos galėtų turėti nepaprastos reikšmės Lietuvos valstybei atstatyti. Nemaniau tvirtinti, kad Lietuva su savo nedidele kariuomene galėtų įgyti lemiančio militarinio svorio tarptautinėje plotmėje. Bet, iš kitos pusės, buvau tos nuomonės, kad karui užsitęsus ir kariaujančioms pusėms dar daugiau nusilpnėjus, galėtų ir Lietuvos trigrašis šį-tą reikšti, atsižvelgiant svarbios geopolitinės padėties, kurią mūsų kraštas užima. Pats faktas lietuvių kariuomenės buvimo būtų parodęs pasauliui, kad lietuvių tauta yra pribrendusi valstybiniam gyvenimui; būtų prisidėjęs prie pagreitinimo krašto valdymo perėmimo

iš

iš vokiečių ir būtų suteikęs būsinčiai Lietuvos Vyriausybei bazę, kuria pasiremiant jau būtų buvę galima statyti visą atgimstančios Lietuvos valstybės rūmą.

Kitas klausimas, tai ar okupantai būtų leidę lietuviams sudaryti savo kariuomenę. Kadangi Lietuvos Taryba tuo reikalu į vokiečius konkrečiai nebuvo kreipusis, tai nežinia kaip faktinai būtų buvę. Savo memorandume aš rėmiaus karo įvykiu logika ir tuo, kaip tuomet buvau supratęs pačios Vokietijos interesą. Reiškiau nuomonę, kad vokiečiams netik pamato, bet ir motyvų nebūtų buvę lietuvių kariuomenės sudarymui priešintis, jei tas reikalas būtų iš Tarybos pusės buvęs pozityviai, priimtina ir Vokietijai forma, pastatytas. Prie tokios nuomonės buvo mane privedę šie samprotavimai:

1/ aišku buvo, kad vokiečiai, siekdami sudaryti iš okupuotų kraštų palankias Vokietijai, quasi nepriklausomas, valstybes, jų tarpe ir Lietuvą, norėjo išplėsti savo įtaką Europos Rytuose ir laiduotiškia Vokietijai militariniai-geografiniu atžvilgiu patogesnę padėtį, ginklo pagelba jau užkovotą, Rusijos sąskaiton ;

2/ vokiečių Karo Vadovybei tuomet buvo labai svarbu atpalaiduoti galimai daugiau kariuomenės nuo Rusijos fronto, kad turėti maximum jėgų lemiantiems veiksmams Europos Vakaruose. Šis reikalas turėjo ją paskatinti prie to, kad atskirtasias nuo Rusijos tautas, jų tarpe ir Lietuvius, apginkluoti tikslu, kad jas pastatyti frontu prieš buvusius jų engėjus - rusus, užvaduojant nors dalį vokiečių kariuomenės, tebeveikusios prieš rusus.

3/ Skaičiausi su faktu, kad Lietuvos Taryba, pažadėdama sąjungos ryšį su Vokietija, jau buvo nustačiusi Lietuvos politinę ateitį vokiečių pageidaujama linkme, paminėta pirmame punkte, ir kad nepriklausomybės pripažinimo aktu jau buvo padėtas kertinis akmuo karo konvencijai tarp Lietuvos ir Vokietijos.

Atsižvelgiant viso to, man atrodė, kad, tiek politiniu pažiūriu, kaip ir pačios Vokietijos militarinių interesų prasme, kliūčių leisti lietuviams kurti savo kariuomenę nebegalėjo būti. Žinoma, pas vokiečius galėjo kilti abejonių kai dėl Lietuvos Tarybos duotų

pažadų

pažadų ir lietuvių patikimumo karinisi-politiniu atžvilgiu. Bet tokią abejonę, jei ją vokiečiai būtų pareiškę, būtų buvę galima išsklaidyti, parodant Tarybai daugiau konsekvencijos užsiangažuotoje politikoje su Vokietija.

Kai dėl pavojaus lietuvių kariuomenės pasiuntimo į Prancūzijos frontą, tai skaičiuis kad jo nebuvo. Visų pirma Vokietija militariniu atžvilgiu tuomet dar buvo gana galinga, ir mūsų pagelba Vakarų fronte jai nebuvo reikalinga, juo labiau, kad lietuvių kariuomenė, sukurta ant greitųjų ir karo veiksmuose visai nepatyrusi, kautynėms Europos Vakaruose nei nebūtų tikusi. Antra, kariuomenės sudarymas nėra vienos dienos kurinys. Kariuomenei suformuoti yra reikalinga ilgesnio laiko ir daug darbo. Jei vokiečiai 1918 metų pavasarį ne tik, kaip aš tikėjaus, būtų leidę Lietuvos Tarybai kurti lietuvių kariuomenę, bet ir iš savo pusės būtų teikę visokeriopos pagelbos jai galimai greičiau sudaryti, tai ir šitame, palankiausiame, atsitikime būtume galėję savo kariuomenę suorganizuoti negreičiau, kaip iki 1918 metų vasaros galo arba rudens. Kaip jau sakiau, nuo 1918 metų pradžios Vokietijos Karo Vadovybė ruošėsi Vakarų fronte lemiantiems veiksmams, o balandžio mėnesyje, juos net jau buvo pradėjusi vykdyti. Nors tuomet dar sunku buvo numatyti kuo tie veiksmai gali užsibaigti, bet ir ne karo specialistui buvo aišku, kad lietuvių kariuomenei, jei ji ir ūmai būtų buvusi organizuojama, juose dalyvauti tuo metų vasarą jau nebebūtų tekę. Pavojaus lietuvių kariuomenei būti pasiųstai į frontą būtų galėję kilti tik tada, jei karas būtų užsitęsęs dar kokius metus. Bet tam daugiau jau niekas nebetikėjo, nes buvo jaučiama, kad ir Vokietija yra priėjusi prie laipto galo ir kad, šiaip ar kitaip, karas turi būti greičiau pabaigtas. Pagaliau, be Lietuvos Tarybos sutikimo vokiečiai vargu ar būtų drįsę lietuvių kariuomenę siųsti į frontą, nes patys būtų rizikavę ją sukelti prieš save.....

Nežiūrint visų argumentų ir pozityvių pasiūlymų, išdėstytų mano memorandume, Lietuvos Taryba 1918 m. pavasarį vistik nesiryžo statyti vokiečiams mūsų kariuomenės kūrimo klausimo. Ji laikės

kitokio

kitokio metodo: dėjo pastangų kad vokiečiai pirmiausia perduotų jai krašto valdymą ir sušvelnintų rekvizicijas, o į savos kariuomenės sudarymą žiūrėjo kaip į ateities dalyką. Negalima paneigti, kad tai nebūtų buvę lėginga, bet vokiečiams tai buvo nepriimtina. Vokiečiams buvo svarbu okupuotuose kraštuose ilgiau pasilikti, kad prisigrobti galimai daugiau maisto produktų, nes Vokietijai tuomet stačiai gręsė badas. Todėl iki paskutinio momento jie lietuvių valdžios sudarymui ir krašto valdymo perdavimui Lietuvos Tarybai priešinosi. Jei ši pastaroji atsižvelgdama į minėtą Vokietijos padėtį, būtų ėjusi prie Lietuvos valstybės atstatymo iš kito galo, būtent, visų pirma ėmusis mūsų tautos ginkluotosios pajėgos sudarymo, legalaus ar slapto, tai turbūt būtų netik greičiau priėjusi prie krašto valdymo perėmimo iš vokiečių, bet gal net pačių vokiečių pagelba jau 1918 metų vasarą būtume sudarę gerą mūsų kariuomenės pradžią. Suprantu, kad tartis tuo reikalu su vokiečiais, paliekant nors laikinai krašto valdymą jų rankose, būtų buvęs ne tik rizikingas, bet ir ne labai populiarus prieš gyventojus dalykas, ypač jei atsižvelgti į tai, kad ir be to Lietuvos Tarybos autoritetas, iš priežasties jos pažadėtų Vokietijai svarbių konvencijų, buvo krašte jau žymiai nublukęs. Bet antra vertus, atsisakyti nuo svarbaus reikalo vien tuo motyvu, kad tai gal būtų sukėlę gyventojuose naujų užmetimų Tarybai, vargu ar buvo nuoseklu, nes jug visa anuometinė Lietuvos Tarybos politika su okupantu nebuvo ir negalėjo būti populiari. Gyventojams sunku buvo ją suprasti, nes jiems tuomet pirmoje eilėje rūpėjo kad vokiečiai nors kiek sušvelnintų okupacinį režimą ir sumažintų rekvezicijų reikalavimus. Bet kartą įsileidus į santikius, kad ir nepopuliarius, su okupantu, buvo iš Lietuvos Tarybos pusės nelogingai sustoti pusiaukelyje, o nebandyti eiti iki galo, jei buvo įsitikinta kad užmegstoji su vokiečiais politika anais sunkiais laikais tebuvo vienintėliai galima.

Pirmieji savanoriai.

Savanorio vardas šiandieną yra skaitomas garbės dalyku.

Juo

Juo didžiuojasi ne tik tie, kuriems asmeniškai teko savanoriais būti ir savo laisvu pasiryžimu prisidėti prie atkovojimo Lietuvai laisvės ir valstybinės nepriklausomybės, bet ir visa mūsų tauta džiaugiasi tuo, kad anais sunkiaisiais metais atsirado iš jo tarpo sunkių drąsių iškelti Lietuvos vėliavą ir ją nuo priešų apginti.

Kaip vienam pirmųjų savanorių, tebūna man leista šiose eilutėse prisiminti kaip tie pirmieji pasiryžėliai atsirado ir kas jie tokie buvo.

Kaip pereitoje skiltyje paminėjau, balandžio 25 dienos savo memorandume Lietuvos Tarybai pirmas pasiūliau sudaryti kariuomenės branduolį iš mūsų tautos atrankos - savanorių. Bet Lietuvos Taryba tuomet dar neskaitė galimu imtis ginkluotosios pajėgos organizavimo, manydama kad tam dar nebuvo atėjęs laikas. Galimas daiktas, kad tas mano drąsus pasiūlymas pasirodė Tarybos nariams perdaug netikėtas dalykas, prie kurio jie, kaip ir dauguma mūsų tautos, tuomet dar nebuvo pribrendę, juo labiau kad tada, apart manęs ir karininko Variakojo, niekas lietuvių karininkų, kuriems savo kariuomenės kūrimas stovėjo arčiau prie širdies, iš Rusijos dar nebuvo grįžęs. Bet pakartotinos mano pastangos Taryboje ir pas atskirus jos narius negalėjo likti be rezultatų. Nuolatinis ~~pirmininkas~~ priminimas jiems to reikalo, neabejoju, bus prisidėjęs prie skiepijimo juose ginkluotos pajėgos idejos ir skatino juos to dalyko nepamiršti. To pasėkoje ir kada ėmė grįžti iš Rusijos daugiau lietuvių karininkų ir bendrai inteligentų, buvo užvesta Taryboje tam tikra registracija, kad surinkti žinių ~~žinių~~ apie turimas įvairių profesijų intelektualines pajėgas būsinčiam valstybės kūrimo darbui. Ta registracija buvo iš pradžios vedama prie Tremtinių ir Belaisvių grąžinimo Komisijos, kurios pirmininku buvo Tarybos narys p. Stulginskis. Ji spėmė atskirą knygą, kurioje buvo rezervuota viena skiltis ir karininkams bei kitiems, kurie pareikštų norą tarnauti būsinčioje mūsų krašto apsaugoje. Žinoma, tai buvo dar ne didelis dalykas, bet vistik šis-tas. Svarbu, kad susidomėjimą savo kariuomenės kūrimu pavyko Taryboje išjudinti iš vietos. Kalbamos pirmos karininkų registracijos išdavos dabar

randasi

randasi Vidaus Reikalų Ministerijos archyve, į kur pateko buvusios Tremtinių ir Belaisvių grąžinimo komisijos bylos.

Pradėjus Lietuvos Tarybai karininkų registravimą, buvo padarytas pirmas pozityvus žingsnis būsinčiai mūsų tautos ginkluotajai pajėgai kurti. Kiekvienas, kas buvo pasiryžęs su ginklu rankoje kovoti už Lietuvos laisvę, jau galėjo tą savo kilnų norą pareikšti, užsirašydamas Taryboje asmeniškai, arba paduodamas jai spie save žinių. Mane, kaipo mūsų kariuomenės kūrimo iniciatorių, tai labai džiugino. Todėl, kai karininkų registracijos lapas gegužės pirmose dienose Taryboje buvo atverstas, aš tuojau, pirmuoju, jame užsirašiau. Be to, gyvendamas Vilniuje, skatinau kiekvieną, grįžtantį iš Rusijos ar iš vokiečių nelaisvės, lietuvį-karininką užsiregistruoti Taryboje, žadindamas juos viltimi, kad mūsų kariuomenė tikrai bus organizuojama. Deja turiu pastebėti, kad ne visi, su kuriais man teko kalbėti, mano skatinimų paklausė. Iki 1918 m. spalių mėn. pradžios užsiregistravo į būsinčią krašto apsaugą iš viso tik 41 asmuo. Štai užsirašiusiųjų pavardės:

Eilės Nr.	Pavardė ir vardas	Rusų tarnybos laipsnis	Kada užsiregistravo
1.	Škirpa, Kazys	paporučikas	nepažymėta
2.	Jakštas Antanas	nepažymėta	"
3.	Pečiulionis Matas	poručikas	"
4.	Dundulis Povilas	nepažymėta	"
5.	Šulga Juozas	"	"
6.	Pranculis Jonas	praporščikas	"
7.	Genys Petras	nepažymėta	"
8.	Kubilius Jurgis	"	"
9.	Urbaitis Kazys	štabs-kapitonas	"
10.	Zaskevičius Stasys	poručikas	"
11.	Matulionis Jeronimas	praporščikas	"
12.	Ostrouch Viktor	nepažymėta	"
13.	Kapkauskas Juozas	kapitonas	"
14.	Juozapavičius Antanas	poručikas	"
15.	Matulionis Vincas	"	7.VI.
16.	Jasiukas Jonas	paporučikas	"
17.	Kvedaravičius Jonas	praporščikas	"
18.	Čaplikas Juljonas	poručikas	"

19.	Skimundris Silvestras	nepažymėta	18.VI.
20.	Kaunas Pranas	paporučikas	"
21.	Geiga Vincas	kapitonas	"
22.	Žukauskas Liudas	paporučikas	24.VI.
23.	Platakis Bronislovas	nepažymėta	27.VI.
24.	Bizokas Pranas	kapitonas	28.VI.
25.	Velykis Mykolas	"	nepažymėta
26.	Kubilius Antanas	nepažymėta	"
27.	Praksitis Jonas	"	12.VII.
28.	Zabulionis Napolis	poručikas	"
29.	Kairiūnas Jonas	nepažymėta	20.VII.
30.	Smolskis Mikas	pulkininkas	5.VIII.
31.	Butkus Stasys	nepažymėta	nepažymėta
32.	Jodko Eduardas	kapitonas	"
33.	Kiberkštis Justinas	poručikas	17.VIII.
34.	Čukšys Kazys	nepažymėta	"
35.	Vištakis Vladas	junkeris	"
36.	Pošiūnas Antanas	praporščikas	23.IX.
37.	Šaudzys Vincentas	poručikas	"
38.	Zalatoris Jonas	"	1. X.
39.	Marčiuliomis Kazys	kareivis	2. X.
40.	Matukas Antanas	vyr.pulko gydytojas	nepažymėta
41.	Mačiulis Pranas	poručikas	"

Daug ką turbūt nustebins faktas, kodėl tiek mažai tesužsirašė. Priešasčių tam buvo įvairių:

1/ daugelis karininkų, grįžusių į Lietuvą aplenkiant Vilnių ir apsigyvenusių provincijoje, kaimuose, galėjo nežinoti kad Taryboje yra registruojami karininkai, nes apie tai viešai skelbti nebuvo galima;

2/ kiti, kad ir žinojo apie vedamą Taryboje karininkų registraciją, neužsirašė į ją dėl nepasitikėjimo pačia Taryba;

3/ kai-kas vengė užsirašyti, bijodamas kad sąrašai nepatektų į bolševikų ar vokiečių rankas ir kad dėl to vėliau nepriseitų nukentėti;

4/ pagaliau, atsirado iš lietuvių karininkų, tarnavusių Rusijoje ir tokių, kurių grįžus į Lietuvą, buvo nusistatę kariuomenėje toliau nebetarnauti ir todėl Taryboje užsiregistravo į kitas būsinčio valstybinio darbo sritis. Užsirašiusiųjų į kitas profesijas karininkų yra 25 asmenys, jų tarpe keletą pavardžių vėliau net pagarsėjusių.

Reikia pasakyti, kad 1918 metų pabaigoje, kuomet prasidėjo faktinas

kariuomenės

kariuomenės kūrimas, norinčių stoti į ją buv. rusų kariuomenės karininkų-lietuvių skaičius tuoj pat pašoko ir jų netrukus prisirinko tiek, kad kadras pirmųjų mūsų kariuomenės pulkų buvo užpildytas, nelaukiant karininkų mobilizacijos. Pasireiškusio tuomet patriotinio ūpo paveikti stojo savo noru į krašto apsaugą ir daugelis tų, kurie prieš tai buvo nusistatę toliau kariuomenėje netarnauti, buvo užsiregistravę į kitas profesijas, arba Taryboje net visai neužsirašę.

Kaip ten beb ūtų buvę, pirmenybę tenka skirti paduotiems anksčiau 41 karininkui, užsirašusiems į krašto apsaugą dar tuomet, kai apie mūsų kariuomenės kūrimą buvo tik svajota. Juos tad ir reikėtų skaityti pirmaisiais savanoriais pilna šio žodžio prasme, juo labiau kad jų visų pavardes, išskyrus vieną-kitą, faktinai randame mūsų kariuomenės eilėse nuo pat jos užuomazgos.

Nuo žodžių iki darbo .

Greta pastangų per Lietuvos Tarybą, taip pat buvo reikalo pratinti ir visuomenę prie ginkluotosios pajėgos idejos, nes iš priežasties ilgametinės neapykantos prie rusų kariuomenės į lietuvio sielą buvo giliai įleidęs šaknis antimilitaristinis jausmas, kuris galėjo turėti neigiamos įtakos ir į nuosavos kariuomenės kūrimą. Paminėtu tikslu balandžio mėn.pradžioje buvo "Lietuvos Aido" redakcijos patalpose sušauktas pirmas specialus susirinkimas, kuriame dalyvavo nemažas patikimesnių Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjų, kurių tarpe, ant kiek atsimenu, buvo Tarybos narys p. Karolis Klimas, kun. Tumas, p.adv. Noreika, p.Liudas Gira, p.Strazdas, p.Rucevičius, p.Zmuidzinavičius, p.Dirsė, p.Daunoras, p.Paknys, keleta ponių ir t.t. Iš karininkų buvau tik aš vienas, nes grįžęs kartu su manim iš Rusijos karininkas Variakojis Vilniuje neapsigyveno, o kitų karininkų nieko tuomet Vilniuje dar nebuvo. Savaime aišku, kad susirinkimas buvo nuo vokiečių slepiamas ir laikomas slaptu. Aš papasakojau susirinkusiems apie lietuvių karininkų veikimą Rusijoje ir apie lietuviškų pulkų kūrimą, žadindamas susirinkimo dalyvius, kad ir ne karius, persiimti mūsų ginkluotosios pa-

jėgos

pajėgos ideja. Apart manęs, susirinkime kiek plačiau dar prasitarė kun. Tumas ir p.Liudas Gira. Pastarasis, tuomet tarnavęs Vilniaus miesto milicijoje, aiškino kad jau turįs keliolika milicininkų lietuvių ir kad jų būtų galima užverbuoti daugiau. Pasikeitus nuomonėmis apie ginkluotosios pajėgos reikalingumą ir apie kliūtis, kurių tektų laukti iš vokiečių ir lenkų pusių, prie kokio nors konkretaus nutarimo nebuvo prieita. Buvo tik nusistatyta vėl susirinkti, kai grįž iš Rusijos daugiau karininkų-lietuvių, be to, pasižadėta stengtis kiekvienam atskirai užmegsti daugiau ryšių su vietiniais gyventojais-lietuviais, ypač su jaunuomene. Spėju ar tik ne šį pastarąjį nusistatymą p. Rucevičius, prisimindamas prieš porą metų viename laikraštyje apie Vilniaus laikus, pavadino "pirmąja mobilizacija".

Atsimenu dar apie kitą panašų susirinkimą irgi balandžio mėnesyje, įvykusį "Darbo Balso" patalpose, kur dalyvavo daugiausia pažangiųjų srovių atstovai: Tarybos nariai pp.Vileišis,Kairys ir Biržiška, p.Bortkevičienė, p.Paknys, p.Janulaitis, ir kt. Pagaliau, dar teko dalyvauti susirinkime pas Tarybos narį p.I. Vileišį, kur buvo sukviesti liaudininkų-demokratų pakraipos žmonės. Tame susirinkime buvo ir asmenų iš provincijos, jų tarpe p.Narutavičius, buv. Tarybos narys.

Nuo gegužės mėnesio pradžios ėmė grįžti iš Rusijos daugiau karininkų. Kai-kurie iš jų apsigyveno net pačiame Vilniuje, kaip, pavyzdžiui, pulkin.Kubilius,/dabar ats.generolas/, paporučikas Jakštas /dabar pulk.lntt/, poručikas Laurynaitis /dabar pulk.lnt./, paporučikas Giedraitis /dabar ats.pulkin./, kapitonas Velykis /dabar ats.generolas/, paporučikas Kairiukštis, karo gyd. Nagevičius ir kt. Jiems kariuomenės klausimas buvo itin prie širdies. Todėl įvyko eilė slaptų pasitarimų, kuriuose, greta beveik nuolatinių dalyvių, kuriuos sudarė apsigyvenusieji Vilniuje, dalyvaudavo ir vienas-kitas karininkas, atvykęs iš provincijos, o taip pat ir civilių asmenų, kuriems kariuomenės reikalas daugiau rūpėjo. Tuose karininkų pasitarimuose kartas nuo karto dalyvaudavo ir

vienas

vienas-kitas Tarybos narys. Dažnesnį kontaktą palaikė su karininkais Tarybos narys p.Klimas, kuriam, matomai, mūsų ginkluotosios pajėgos reikalas buvo artimesnis, kaip kitiems jo kolegoms. Kadangi per tuos pasitarimus jokie protokolai nebuvo vedami, o asmeniškai apie juos sau pažymėjimų nepadariau, tai kas kiekviename tokiame pasitarime dalyvavo jau nebeatsimenu, t.y. nieko tikro pasakyti nebegalėčiau. Galiu tik, ir tai lyg per rūką, prisiminti apie sekančius keletą pasitarimų, kuriuose teko dalyvauti man asmeniškai:

Gegužės mėn. buvo vienas pasitarimas, rodos, pas pulk. Kubilių, kur aš supažindinau susirinkusius apie mano pastangas, padarytas kariuomenėje, grįžus man iš Rusijos ir apie savo memorandumą iš balandžio 25 d.

Bėgyje birželio mėn.įvyko porą pasitarimų, vienas, rodos, pas Tarybos narį p.Klimą, kitas - pas pulk. Kubilių, kuriuose buvo aptarta lietuviškų komandų terminai dėl garbės sargybos, kurią buvo numatoma sudaryti kokių tai tautinių iškilmių proga.

Liepos gale ir rugpiūčio mėn.buvo pora pasitarimų Tarybos nario p. Šerno bute, kuriuose dalyvavo karininkų atvykusių iš provincijos ir vienas-kitas civilis asmuo.

Rugsėjo mėn.vėl buvome susirinkę pas Tarybos narį p.Klimą, Tarybos Prezidiumo kambaryje.

Svarbesnis ir skaitlingesnis pasitarimas buvo sušauktas spalių pradžioje, Tarybos patalpose Jurgio pr.11 kaip ats.kapitonas Ruseckas tvirtina - spalių 5 d. /žiūr."Mūsų Žinyn" Nr.15 psl.477 - "Užmirštas posėdis"/. Prie jo dar grįšiu vėliau.

Tuose karininkų slaptuose pasitarimuose, tiesa, prie jokių konkretiškesnių nutarimų nebuvo prieinama. Susirinkusieji pasidalindavo tarpusavyje žiniomis iš krašto, paaiškindavo kad Taryba nieko kariuomenės kūrimo reikalu nedaro ir išsiskirstydavo iki sekančio karto. Bet jų reikšmės visai paneigti negalima: per juos brendo pasiryžimas ginkluotai kovai ir mūsų kariuomenės kūrimo ideja. Be to, kiekviena tokia proga buvo primenama Lietuvos Tarybai į kurią visų akys buvo nukreiptos, apie tai, kas plakė lietuvių

karininkų

karininkų širdyse. Tik, deja, Taryba iki pat 1918 metų rudens į tą karininkų sielvartavimą atydos nekreipė. Ji, kaip koks sfinksas, buvo užsidariusi savyje: visą tai, apie ką ji galvojo ir ką darė - buvo žinoma tik jai vienai. Žiūrint iš šalies, gavosi įspūdis, kad Taryba su savo aukštaja politika perdaug jau skrajoja kur tai aukštai padangėmis, atitolusi nuo tautos sielos ir nuo realybės. Tai, beabejo, buvo klaidinga ir platesnei visuomenei nesuprantama. Iš istorijos yra žinoma, kad laisvės pavergtai tautai niekas, kaip kokio gatavai iškepto viščiuko svečiuose, neatneša ir nepasiūlo. Už ją kovojama netik žodžiu ir raštu, bet, esant tinkamoms aplinkybėms, imamasi ir ginklo pagelbos. Spėlioti šiandieną apie tai ar vokiečiai būtų leidę Tarybai organizuoti lietuvių kariuomenę, ar ne, būtų bergždžias dalykas. Bet nedovanotina buvo, kad Taryba nesiėmė iki pat 1918 metų vėlo rudens jokio parengiamojo darbo, jei neskaityti paminėtos pereitoje skiltyje karininkų registracijos, kuri, kaip jau sakiau, buvo labai netobula. Aplinkybės slaptam ginkluotos pajėgos parengimui nebuvo taip blogos, kaip kas šiandieną, teisindamasis, bando tvirtinti. Tiesa, susisiekimas su provincija buvo okupantų begal suvaržytas. Bet, iš kitos pusės, žinau daug faktų iš mano darbuotės Skundų Komisijoje, kaip gyventojai slapta pasiekdavo Vilnių net iš toliausių Lietuvos miestelių ir kaimų. Tai parodo, kad esant pasiryžimui, ryšių tinklą su provincija būtų buvę galima nutiesti ir jį palaikyti. Politiniai-psychologiniu atžvilgiu dirva tam ir bendrai slaptai organizacijai išvystyti buvo palanki. Gyventojų nusistatymas prieš vokiečius buvo begalinis. Reikėjo buvo tik duoti nurodymų iš centro ką provincijoje daryti ir slaptos organizacijos tinklas, be matant, būtų apėmęs visą kraštą, nutiesdamas savo šaknis iki pat samanotųjų mūsų kaimo bagažių. Bet tokių nurodymų iš Vilniaus niekas nedarė, nes Tarybą, iš kurios visi laukė autoritetingo žodžio, nebuvo tam sudariusi atatinkamo organo. Ji jo nesudarė, nes svajojo atgauti Lietuvai politinę laisvę vien savo diplomatinėmis priemonėmis. Ji sąmoningai vengė nelegalaus krašto pajėgų organizavimo, bijodama konflikto su vokiečiais. Sauvalingas

išrinkimas

išrinkimas gercogo Urach'o Lietuvos Karaliumi, įvykęs liepos mėn. pradžioje, padarga Lietuvos politikai didelės žalos, kaip Vokietijos taip ir bendru tarptautiniu atžvilgiu, turėjo dar tą pasekmę, kad galimybė ir legalaus kariuomenės organizavimo tapo palaidota. Tuo ~~svarbiausiuoju~~ žygiu Lietuvos Taryba, tuomet pasivadinusi Valstybės Taryba, savo santikius netik su okupacine valdžia, bet ir su Vokietijos centro Vyriausybe, kurios priešakyje tuo metu tebebuvo grafas Hertlingas, galutinai pagadino. Ant kiek tie santikiai pasidarė įtempti, galima spręsti, pavyzdžiui, kad ir iš to, kad tuometinis mano šefas p.Vileišis, tuojau po sakyto Tarybos daugumos nutarimo, skaitė reikalingu perspėti mane ir kitus Skundų Komisijos tarnautojus, kad išstuštintume visus, byle kiek svarbesnius, raštus ir dokumentus iš stalčių, nes esą pavojaus iš vokiečių pusės, kad Taryba gali būti likviduota. Tiesa, praėjus pirmam įkarščiui, vokiečiai jos nelikvidavo, bet pasitikėjimo, kuris ir prieš tai buvo nedidelis, po to jau jokio Tarybai nebereiškė. Prie tokių aplinkybių, kalbos su vokiečiais mūsų kariuomenės reikalu porą mėnesių nei būti nebegalėjo, kol nepasikeitė Vokietijoje Vyriausybė.

Naujų perspektyvų mūsų kariuomenei kurti atsirado tik 1918 metų rudeniop, kuomet paaiškėjo, kad karo laimės dievaitis ima nuo Vokietijos nusigręžti. Lemiantieji veiksmai, išvystyti pavasarį ir vasarą Vakarų fronte, nedavė vokiečių Karo Vadovybei tų rezultatų, kokių ji tikėjosi. Vokietijos militarinė galė buvo išsemta. Tai paaiškėjus, atsimetė nuo Vokietijos jos sąjungininkai Bulgarija ir Austro-Vengrija. To viso pasėkoje, kitos išeities Vokietijai nebeliko, kaip rengtis prie karo paliaubų. Vienkart rugsėjo pab.aigoje įvyko valdžios kryzis: grafas Hertlingas turėjo pasitraukti ir nauju Reichskanclerių tapo paskirtas Badeno princas Maksimilionas, kuris rėmėsi parlamentarine Reichstago dauguma ir buvo nuolaidesnis okupuotų kraštų atžvilgiu. Karo paliaubų pasiūlym Amerikai, jis sutiko su Prezidento Vilsono iškeltuoju tautų apsisprendimo principu ir savo deklaracijoje, pasakytoje Reichstage

spalių

spalių 5 d., pažadėjo leisti okupuotoms tautoms kurti savo valstybės ir sudaryti savo atskiras vyriausybes.

Vokietijos militarinio slibino atslūgimas buvo pajustas ne tik pačiame Vilniuje, bet ir plačiau visoje Lietuvoje. 1918 m. rudeniop vis dažniau ir daugiau atvažiuodavo iš provincijos į sostinę karininkų ir šiaip inteligentų, kad pasiinformuoti ar jau yra daroma kas nors konkretiškesnio savo valdžiai sudaryti ir savo kariuomenei organizuoti. Prie tokių tai aplinkybių įvyko spalių 5 dienos karininkų pasitarimas, apie kurį jau buvau užsiminęs anksčiau. Tame pasitarime dalyvavo apie 20 asmenų, kurių prisimenu sekančiais pavardes: pulk.Kubilius, kapitonas Velykis, kapitonas Bizokas /dabar ats.pulk./, poručikas Laurynaitis, paporučikai Jakštas, Variakojis, Giedraitis, Žilinskas, praporščikai Ruseckas ir Natkevičius, veter.gydyt.Kancleris - Drapas, Dr.Alseika, p.Gira, p.Zmuidzinavičius, aš, Tarybos narys p.Klimas ir t.t. Tai buvo gana karštas pasitarimas, kuriam lemta buvo pažymėti tam tikrą persilaužimą mūsų ginkluotos pajėgos kūrimo istorijoje. Po to susirinkimo nuo kalbų jau buvo pereita prie pozityvesnio darbo. Ponas Klimas painformavo susirinkimo dalyvius apie to momento Lietuvos politinę padėtį, Valstybės Tarybos politiką ir apie eventuales kraštp valdymo perėmimo perspektyvas. Keleta karininkų, atvykusių iš provincijos, papasakojo apie padėtį ir gyventojų ūpą kaimuose. Visų, kalbėjusių susirinkime, žodžiuose atspindėjo viena ir ta pati mintis: ilgiau delsti nebegalima. Kadangi iš p.Klimo pranešimo nebuvo matyti, kad savo ginkluotosios pajėgos organizavimo reikalu būtų kas nors daroma, tai iš susirinkimo dalyvių pusės buvo Valstybės Tarybai padaryta užmetimų už neveiklumą. Atsakydamas į padarytuosius užmetimus, p.Klimas atsikirto tuo pačiu, pastebėdamas kad karininkai daug kalba ir karščiuojasi, bet patys kariuomenei organizuoti nieko neveikia. Turiu prisipažinti, kad tas priekaištas buvo pagrįstas, nes, tiesą pasakius, perdaug jau buvo dėta vilčių į Valstybės Tarybą, kurioje nei vieno karininko-specialisto nebuvo.

Sekančia po aprašyto susirinkimo dieną mudu su kapitonu

Velyku kreipėmės į pulkininką Kubilių, kaip į vyresnį laipsniu, su pasiūlymu baigti visas kalbas ir imtis konkrečiai kariuomenės organizavimui parengiamojo darbo, nebelaukiant Valstybės Tarybos nutarimo. Pavyzdžiui, ruošti būsinčiam štabui ir kariuomenės dalims etatus, versti reikalingiausius būsinčios kariuomenės mokymui statutus iš rusų į lietuvių kalbą, sugalvoti lietuviškai komandai terminus ir t.t. Mudu su kapitonu Velykiu aiškinome pulk. Kubiliui, kad to specialaus darbo niekas kitas neatliks, jei mes patys, karininkai, jo nesiimsime. Be to, nurodėmė, kad atliktas darbas bus naudingas ir tame atsitikime, jei Valstybės Taryba kariuomenės kūrimą dar ir toliau atidėliotų. Pulkininkas Kubilius su tuo sutiko ir pažadėjo paskirstyti darbą tarp esančių Vilniuje karininkų. Be to, pasiėmė pats asmeniškai parengti būsinčiojo štabo organizacijos projektą. Kapitonas Velykis apsiėmė sumedžioti kur nors rusų karo statutų ir parengti rikiuotės dalių etatus. Man asmeniškai buvo pavesta, teisingiau pasakius pats pasiėmiau, paruošti projektą instrukcijos savanoriams verbuoti ir pasižadėjau parašyti atatinkamų atsišaukimų. Mat tuomet kariuomenės kūrimo niekas sau kitaip neįsivaizdavo, kaip iš savanorių sudarytą. Pažadėtą instrukcijos projektą faktinai parengiau. Jo turinys yra paskelbtas "Karo Archyvo" III tome /žiūr.pusl.56 "Pirmieji projektai"/.

Sakytas karininkų pasitarimas, įvykęs spalio mėn.pradžioje, neliko be įtakos ir į pačią Valstybės Tarybą. Jis, matomai, padarė ± p.Klimui nemažesnio įspudžio, kaip ± man ir kitiems susirinkimo dalyviams. Už kelių dienų sužinojome, kad Valstybės Tarybos Prezidiumas, net nebelaukdamas Tarybos plenumo posėdžio, sudarė ginkluotos pajėgos reikalui specialią, taip vadinamą, Apsaugos Komisiją. Tai va kada tik tapo įvykdytas mano pasiūlymas, kurį buvau padaręs dar balandžio mėnesyje. Kodėl tas reikalas taip ilgai buvo užtęstas, nerandu tam jokio kitokio paaiškinimo, kaip stoką ryžtumo iš Tarybos pusės. Jei Apsaugos Komisija būtų buvusi sudaryta, kaip siūliau, dar pavasarį, tai, nesbejoju, kad pamato karininkams karščiuotis ir Tarybai daryti užmetimų kad nieko

nedaroma

nedaroma savo ginkluotosios pajėgos reikalu nebebūtų buvę. Iš kitos pusės, nebūtų buvę sugaišta visas pusmetis brangaus laiko, per kurį Apsaugos Komisija, pritraukusi prie savo darbo visus kam/ kariuomenės reikalais stovėjo arti prie širdies, būtų atlikusi bent parengiamuosius kariuomenės organizavimo darbus, arba juos ant tiek įpusėjusi, kad vėliau, atėjus galimybei kariuomenę realiai kurti, nebebūtų buvę reikėję tupčioti vietoje ir dar gaišti laiko diskusijoms nuo kurio galo ir kokiuo būdu jos organizavimą pradėti.

Apsaugos Komisija pradėjo veikti nuo spalio mėn.15 dienos. Jos pirmininku buvo paskirtas p.St.Šilingas ir nariais p.p. Dr.Alekna su p.Liudu Gira. Kiek vėliau į ją tapo dar paskirtas karo gydytojas Nagevičius ir Valstybės Tarybos plenumo priimktas Tarybos narys p.Bansaitis. Ką nuveikė Apsaugos Komisija, galėtų pasakyti jos buvusieji nariai. Atsimenu, kad tos komisijos sudarymo faktu mes, karininkai, buvome patenkinti, nors niekas iš mūsų į jos narius ir nebuvo pakviestas. Tikėjomės kad, pagaliau, kariuomenės organizavimas jau prasidės. Bet skaudžiai apsivilome. Ir paskirus Apsaugos Komisiją, impulso kariuomenės kūrime nesijautė. Tiesą pasakius, to ir buvo galima laukti, nes Apsaugos Komisijos nariais buvo paskirti asmenys, neabejotinai gerų norų, bet apie kariuomenę nieko, arba mažai ką nusimanę. Apie tai, kaip Apsaugos Komisija išsivaizdino sau mūsų tautos ginkluotąją pajėgą, yra matyti iš jos pirmininko p.St.Šilingo pranešimo, padaryto valstybės Tarybos plenumui lapkričio 4 d. Žinios apie tai paskelbtos "Karo Archyve" III tome. /Žiūr.11 pusl. "Apsaugos Komisijos veikimas"/. Skaitant sakyto Tarybos plenumo posėdžio aprašymą, stačiai sunku ir suprasti ką Apsaugos Komisija norėjo organizuoti: kariuomenę, gyventojų miliciją ar paprastą policiją. Iš diskusijų, sekusių Tarybos plenume po p.St.Šilingo pranešimo, gaunasi įspudis, kad ir pati Valstybės Taryba jo nesuprato. Kad Apsaugos Komisija tikrai nežinojo ko ji nori, parodo dar ir šis faktas. Prisimenu vieną jos posėdį, į kurį buvau ir aš pakviestas. Buvo svarstomas sumanymas ar, prieš pradedant organizacinį darbą, šaukti visuotiną

visuotiną karininkų susivažiavimą, kaip tai buvo daroma Rusijoje laike revoliucijos, ar jo neišsukti. Tikslas susivažiavimui buvo numatomas šis: nustatyti kokiais pamatais mūsų ginkluotoji pajėga turėtų būti organizuojama. Dauguma Komisijos narių reiškė nuomonę, kad toks susivažiavimas būtų naudingas ir net būtinas tam, kad ginkluotos pajėgos kūrimuisi visame krašte duoti reikiamo impulso. Taigi buvo norima sušaukti į Vilnių didesnį karininkų mitingą, kad suteikti progos jo dalyviams, ypač atvykusiems iš provincijos, pareikšti savo patriotiškus jausmus ir gražiai pakalbėti. Kadangi man atrodė, kad jau nebebuvo laiko mitingavimui, tai minėtam sumanymui griežtai pasipriešinau. Siūliau Apsaugos Komisijai, vietoin gaišinus brangų laiką ir energiją karininkų suvažiavimo šaukimui, geriau imtis ginkluotosios pajėgos praktiško organizavimo: tuojau duoti nurodymų karininkams, esantiems provincijoje, ir šiaip patikimesniems visuomenės veikėjams vietose, kas jiems daryti, kol, dėl stokos šešų ir ginklų, dar negalime šaukti kareivių ir formuoti kariuomenės rikiuotės dalių; nurodžiau, kad, pavyzdžiui, būtų galima burti jaunuomenę į kuopeles, organizuoti iš karo tarnybai tinkamų vyrų slaptus būrius, skleisti gyventojuose ginkluotas pajėgas idėją ir skiepyti juose pasiryžimą kovai už krašto laisvę. Bendra politinė padėtis tam jau buvo visai pribrendusi. Ne tik Vilniuje, bet ir plačiau, visame krašte, jau buvo žinoma, kad vokiečiams Vakarų fronte nebesiseka ir kad jų militarinės pajėgos yra priverstos trauktis atgal. To pasekoje buvo jaučiama, kaip okupacinės valdžios valdininkų ūpas iš dienos į dieną vis daugiau krinta ir kad kariškas vokiečių režimas, kelis metus mūsų kraštą slopinęs, pradeda atsileisti ir pakrikti. Tai savo ruožtu veikė atgaivinančiai į krašto gyventojus, kuriems nušvito viltis, kad nuo sunkaus vokiečių jungo, pagaliau, gal pavyks nusikratyti. Kadangi gyventojų nusistatymas prieš okupantus, kaip jau minėjau, buvo labai ryškus, tai prie tokių aplinkybių būtų užtekę duoti iš Vilniaus drąsesnį signalą, kaip be jokios kitokios pagelbos iš viršaus būtų susiorganizavę visuose Lietuvos

kampeliuose

kampeliuose slapti kovos būriai, kurie būtų mokėję surasti sau ir ginklų. Atėjus tinkamam momentui, tuos būrius jau ne sunku būtų buvę suvesti į kuopas, bataljonus ir pulkus. Bet tokio signalo iš Vilniaus vis dar nebuvo, nes Apsaugos Komisija, nuo kurios tai priklausė, tik posėdžiavo ir gaišo laiką bergždžioms diskusijoms apie tai nuo kurio galo ginkluotosios pajėgos organizavimą pradėti.

Viena klaida Taryba padarė, kad Apsaugos Komisiją sudarė labai vėlai, o kita, kad į jos narius nepaskirė karininkų, kuriems ginkluotosios pajėgos organizavimas buvo suprantamesnis. Bet darė klaidą ir pati Apsaugos Komisija, kad pati nenusimanydama apie karišKus dalykus, nepritraukė prie to darbo aktyvesnių karininkų, ypač tų, kurie jau buvo parodę organizacinių gabumų Lietuvių Karininkų Sąjungos veikime Busijoje. Tiesa, vienas-kitas iš karininkų, apsigyvenusių Vilniuje, buvo į tą ar kitą Apsaugos Komisijos posėdį pakviestas, bet tai buvo atsitiktini dalykai. Kiek dažniau į Apsaugos Komisiją būdavo kviečiamas pulkin. Kubilius, matomai, kaip vyresnysis laipsniu. Bet pulk.Kubilius nepasižymėjo iniciatyva, be to, savo būdu jis buvo labai kuklus ir nuolaidus žmogus. Šios jo būdo ypatybės, beabejo, buvo tie momentai prisidėjusios prie to, kad reikiamos įtakos į Apsaugos Komisiją jis nepadarė ir nebuvo jausti, kad būtų jai pridavęs didesnio impulso ginkluotos pajėgos organizavimo reikale. Pulk.Kubilius, kaip atsimenu, skusdavosi pats, kad Apsaugos Komisija daug kalba, bet nieko realaus nedaro. Pas mane liko įspudis, kad ir pats pulk.Kubilius tik tripė vietoje. Savo atsiminimuose, atspausdintuose "Mūsų Žinyno" 15 Nr. /žiūr.pusl.421/, jis rašo, kad jam buvę pavesta pradėti kariuomenės organizavimą ir kad tuo pasiremiant jis išsaukęs iš provincijos buv.rusų praporščiką Šneiderait̨, kurį buvo numatęs paskirti savo adjutantu. Galimas daiktas, kad Apsaugos Komisija ir buvo ką nors panašaus pulk. Kubiliui žodžiu pavedusi. Bet tolisu paties pavedimo, matomai, nebuvo nueita, nes pulkin.Kubilius, į kitų karininkų priekaištus kodėl nerodo veiklumo, aiškindavosi kad negalįs nieko veikti, nes neturįs paskirimo. Pilnai suprantamas

kad pulkin.Kubiliui, kaipo disciplinuotam, buv.rusų kadro karininkui, nelengva buvo ryžtis ką nors savystoviai veikti, negavus raštiško įsakymo iš viršaus. Bet iš kitos vėl pusės, nebuvo jokios prasmės tokio įsakymo laukti, nes pati Apsaugos Komisija nežinojo ką ji gali ir ko negali daryti.

Kuomet su ginkluotosios pajėgos organizavimu vis dar buvo tupčiojama vietoje, apie spalio mėn.vidurį pasklydo Vilniuje gandai, kad pačioje sotinėje organizuojasi slaptai lenkų legionininkai ir kad būk rengiasi užpulti Valstybės Tarybą. Ši žinia sukėlo nemažo alarmo Apsaugos Komisijoje ir pačioje Taryboje, kuri iki tol buvo visai nesaugojama. Reikėjo buvo tuojau griebtis priemonių sudaryti nors kokią jos apsaugą. Tuo rūpintis buvo pavesta Apsaugos Komisijos nariui p.Liudai Girai. Jo pastangomis buvo sumedžiota mieste keletą ar keliolika vyrų, kurie buvo patalpinti Valstybės Tarybos rūsyje. Jų globa buvo pavesta grįžusiam spalio mėn.paskutinėse dienose iš Rusijos buv. rusų štabs-kapitonui Glovackiui /dabar ats.generolui/, kuris savo atsiminimuose, tilpusiuose "Mūsų Žinyno" 15 Nr. /pusl.430/ bando tvirtinti, kad tai buvę pirmieji mūsų kariuomenės savanoriai. Tokiam tvirtinimui nematau pamato, nes patalpintieji Tarybos rūsyje žmonės buvo paprasti ginkluoti Tarybos sargai, vien tam p.Liudo Girios pasamdyti.

Kai kas gal pastebės, kad Apsaugos Komisija negalėjo plačiau išvystyti ginkluotosios pajėgos kūrimo iš priežasties nebuvimo lėšų. Tai ne visai teisinga. Sutinku, kad lėšų klausimas buvo opus dalykas. Organizavimui kariuomenės pilna to žodžio prasme jų nebuvo, bet jos organizavimo parengimui būtų susiradę. Nežinau, kiek pinigų buvo gavusi valstybės Taryba iš Amerikos lietuvių, bet nuo rugsėjo mėn. 1 dienos ji jau gaudavo po 18.600 markių kas mėnesį iš krašto pajamų. Be to, buvo gauta 75.451 markių ir 90 pfenigų už pereitą laiką ir 100.000 markių avansas sąskaiton vokiečių pažadėtų 3.000.000 markių milicijos organizavimui. Tad pinigų, nors neperdaugiausia, bet spalio mėn.Valstybės Taryba turėjo ir būtų galėjusi dalį jų paskirti kariuomenės organizavimo reikalui, kuris

tuomet

tuomet buvo pirmaeilis dalykas.

Ant galo dar pridursiu, kad savo ginkluotosios pajėgos organizavimui nuo spalio mėn. antros pusės jau nebegalėjo būti ir formalių kliūčių iš okupacinės valdžios pusės, nes Vokietijos Vyriausybė spalių 20 d. pareiškė, kad sutinkanti leisti Lietuvos Tarybai sudaryti ~~savo~~ krašto valdžią, organizuoti miliciją ir policiją. Tad atrodo, kad po tokio pareiškimo kelias mūsų ginkluotosios pajėgos kūrimui jau buvo atviras. Viskas toliau priklausė pirmoje eilėje nuo mūsų pačių, t.y. nuo mūsų pasiryžimo ir sugebėjimo greitai susiorganizuoti.

Pirmosios Vyriausybės laikas.

Galimybė sudaryti savajai krašto Vyriausybei, kaip jau buvo minėta, atsirado tik spalio mėn. antroje pusėje. Bet tuomet bendra politinė padėtis jau buvo ant tiek pasikeitusi, kad apie monarchinės valdymosi sistemos vykdymą, Tarybos priimtos Lietuvai liepos 11 dienos nutarimu, nebegalėjo būti ir kalbos. Todėl visų pirma teko parengti naują krašto konstituciją, kurios parengimas užsitęsė iki lapkričio mėn. pirmųjų dienų. Lapkričio 2 d. Valstybės Taryba nutarė liepos 11 dienos akto, apie hercogo von Uracho išrinkimą į Lietuvos Karalium, nebevykdyti. Tą pačią dieną buvo baigta priimti Lietuvos Konstitucija, sulig kuria aukščiausiojo Valdžios organo funkcijos buvo pavestos Valstybės Tarybos Prezidiumui, tuomet susidėjusiam iš Tarybos Prezidento p.Smetonos ir dviejų Vice-Prezidentų p.p. Dr.Šaulio ir kun. Staugaičio. Sugaišus dar porą dienų, paskiau, lapkričio 4 d. buvo pavesta p.prof. Voldemarui sudaryti pirmąją Vyriausybę, kurbs formavimas užsitęsė iki lapkričio 11 dienos.

Kuomet ėjo minėtas konstitucinis persitvarkymas ir Vyriausybės sudarymas, ginkluotosios pajėgos kūrimas buvo kaip ir apmiręs. Visi laukė su nekantrumu Vyriausybės, tikėdamies iš jos stebuklo. Tuo pačiu metu pasaulyje dėjosi nepaprastas reikšmės įvykiai, kurių pasekmės netrukus palietė ir Lietuvos padangę.

Vokietija

Vokietija jau maldavo taikos ir rengėsi karo paliauboms. Vokiškas militarizmo milžinas, priešingosios pusės perblokštas, pradėjo irti. Vokietijos gyventojų masės pasijuto nusivilusios savo Kaizeriu ir valstybės vadais. Visame krašte kilo nepasitenkinimo audra, darbininkų streikai ir sukilimai prieš valdžią. Lapkričio 7 d. žlugo monarchija Bavarijoje. Porą dienų paskiau t.y. lapkričio 9 d. įvyko revoliucija ir Berlyne. Kaizeris Vilhelmas II-sis nebeturėdamas kitos išeities, atsisakė nuo sosto ir paspruko į užsienį. Jo pavyzdžiu ėmė atsisakinėti nuo sostų vienas po kito, ir kiti Vokietijos valstybių sąjungos dalių karaliai ir kunigaikščiai. Į jų vietas kūrėsi improvizacinės Vyriausybės. Berlyne buvo paskelbta respublika, kurios prišakyje atsistojo socialdemokratas - Ebert'as. Tą pačią dieną atsistatydino senoji vyriausybė su Reicho kancleriu Badano princu Maximilionu, o jos vietą lapkričio 10 d. užėmė "Liaudies Atstovų Taryba" /Rat der Volksbesuftragten"/. Pasekoje pralaimėto karo ir įvykusios revoliucijos, Vokietija lapkričio 11 dieną priėmė priešingosios pusės jai pradiktuotas karo paliaubų sąlygas, kurių tarpe figuravo reikalavimas paliuosuoti okupaotasias Rytuose laike karo teritorijas, taigi ir Lietuvą ...

Visa tai parodo, kad lapkričio pradžioje bendra politinė padėtis jau buvo visai kitokia, kaip kad spalio mėnesyje, kuomet buvo gautas Vokietijos sutikimas sudaryti Lietuvos Vyriausybę. Be to, nauja politinė situacija toliau iš dienos į dieną keitėsi. Iš vienos pusės - ji žadėjo Lietuvai ši-tą geresnio, bet, iš kitos vėl pusės - gręsė mūsų kraštui, jau ir be to karo ir okupacijos nuolatiniam, nauju, dideliu ir šiurpulingu pavojum. Sulig Rusų Revoliucijos pavyzdžio, kūrėsi vokiečių kariuomenėje kareivių Tarybos, vokiškai "Soldatenrat" vadinamos. Jos atsirado ir okupacinės kariuomenės garnizonuose Lietuvoje: Kaune, Vilniuje, Gardine ir kt. Kuo tai kvepėjo, niekam kitam negalėjo būti geriau suprantama, kaip tarnavusiems rusų kariuomenėje karininkams-lietuviams, kurie soldateskos šėlimą jau kartą patyrė ant savo kailio. Užtenka prisiminti kaip, įsigalėjus Rusijoje bolševizmui, kurį

pagimdė

pagimdė ten kareivių Tarybos, gaivališkai traukėsi nuo fronto demonalizuota rusų armija, naikindama ir terorizuodama visą kas jai pakelyje pasitaikindavo, kad išsivaizduoti sau kas gręsė mūsų krašto gyventojams iš pakrikstančios vokiečių kariuomenės. Jei, pagaliau, vokiečiai suskubtų išsinešdinti palyginant dar tvarkingai, tai buvo galima iš kalno numatyti, kad paskui atsitraukiančius vokiečius plustų į mūsų žemę rusų Raudonosios Armijos gaujos, kad primesti Lietuvai komunizmo "roju" ir grąžinti mūsų tautai rusų jungą.

Kad išsigelbėti iš gręsiančios anarchijos ir naujos, gal net dar sunkesnės, nelaisvės, logika turėjo kiekvienam mūsų valstybės vyrui nurodyti, kad reikia veikti žaibo greitumu, nebegaištant veltui nei minutės laiko. Tokio skubaus veikimo laukė iš besikūrinčios pirmosios mūsų Vyriausybės netik susispietęs Vilniuje lietuvių karininkų būrelis, galvojančioji mūsų visuomenė, bet ir visa lietuvių tauta. Mano profetavimas, apie kurį rašiau dar balandžio 25 dienos memorandume Lietuvos Tarybai, išsipildė: įvykus ir Vokietijoje revoliucijai, Lietuvos valstybės atstatymas priklausė pirmoje eilėje nuo mūsų pačių, t.y. nuo mūsų pasiryžimo ir sugebėjimo greitai susiorganizuoti į valstybę. Be to, išsipildė ir tai, kad prie tokių aplinkybių tuojau teks susidurti su pavojais iš rusų ir lenkų pusės. Tad užduotis, kurią statė pirmąjai Lietuvos Vyriausybei susidarančios aplinkybės, buvo didelė ir labai sunki. Nuo jos pasekmingo ar nepasekmingo atlikimo priklausė tai, ar Lietuvai pavyks atsistoti ant valstybinių kojų, ar, atbulai ji naujų politinių audrų vėl bus perblokšta ir vėl turės nešti svetimą jungą. Pažvelgkime į tai, kaip pirmoji Vyriausybė tekusią jai istorinę užduotį vykdė atžvilgiu sudarymo ginkluotos pajėgos, kuri vienintelė tegalėjo išgelbėti mūsų kraštą iš gręsusios pražuties.

Pirmoji Lietuvos Vyriausybė baigė susiformuoti lapkričio 11 dieną, bet truko dar Krašto Apsaugos Ministerio, t.y. aniems laikams paties svarbiausiojo ministerio. Tai atsitiko todėl, kad

buvo

buvo norima kad Kr.Aps.Ministeris būtų sukšto rango karininkas - generolas. Buvo aiškinama, kad su kitu, t.y. žemesnio rango kariškiu, arba civiliu asmeniu, vokiečių Okupacinė Valdžia gali nesiskaityti ir toksai ministeris niekam neimponuotų. Bet, nelaimė, generolo Lietuvių karininkų tarpe nebuvo. Todėl jo buvo ieškoma iš svetur... tik nesiseke jo ant greitųjų surasti. Kadangi be Krašto Apsaugos Ministerio nebuvo galima pasilikti, tai jo pareigas pasiėmė eiti pats Ministeris Pirmininkas p.prof.Voldemaras, kuris, be to, buvo ir Užsienių Reikalų Ministeris. Taigi p.prof Voldemaras apsikrovė trejopomis pareigomis ir tai tokiuo momentu, kada ir vienų pareigų sekmingas atlikimas reikalavo iš žmogaus visų pajėgų įtempimo! Tai jau buvo klaidinga.

Žinia apie pirmosios Vyriausybės susidarymą buvo sutikta visame krašte su kuodidžiausiu pasitenkinimu, ji net buvo palankiai sutikta priešingose p.prof. Voldemaro ir jo idejos draugų pasaulėžvalgai politinėse srovėse, kurios prisidėti prie p.prof. Vyriausybės net nebuvo pakviestos. Visi džiaugėsi jau vien faktu, kad, pagaliau, susilaukėmė savosios Vyriausybės, apie kurią buvo iki tol tiek daug svajota ir dėl kurios sudarymo taip ilgai buvo kovota su vokiečių Okupacine Valdžia. Tad pirmosios mūsų Vyriausybės susidarymas buvo visų lietuvių, nežiūrint nei politinių pažiūrų nei kitokių skirtumų, suprastas, kaip didelis, bendras visai tautai, politinis laimėjimas. Upas pas visus tuojau pakilo: Visi nudžiugo, kad, pagaliau, prasidės realus ir platus valstybės kūrimo darbas. Karininkai gi žadinosi tuo, kad nūnai kariuomenės organizavimo srityje jau tikrai bus žengiama pirmyn dideliais žingsniais. Deja, netrukus paaiškėjo, kad dar kartą apsirikta: kariuomenės organizavimas ir Vyriausybei susidarius nebuvo vykdomas taip energingai ir tokiuo spartumu, kaip buvo tikėtasi ir kaip to reikalavo ano meto Lietuvos padėtis. Kaip kitur pasaulyje, taip tada ir pas mus Vilniuje, pirmoji Lietuvos Vyriausybė pradėjo savo darbuotę nuo žodžių - nuo Vyriausybės deklaracijos rašymo, kas, žinoma, pareikalavo tam tikro laiko; po to sekė tos deklaracijos skaitymas parlamente, kurį tada atstojo Valstybės Taryba; po

po to vėl - diskusijos Taryboje, reiškimas ar nereiškimas Vyriausybei pasitikėjimo ir t.t. Dienos, brangios dienos, viena po kitos taip ir slinko nejučiomis, atnešdamos vis naujų ir naujų žinių apie svarbius įvykius Vakaruose, Pietų-Vakaruose ir Rytuose. Jos visos, tiesioginiai ar netiesioginiai, lietė ir mūsų kraštą. Bet mūsų pirmosios Vyriausybės ministeriai su p. prof.Voldemaru priešakyje plaukė sau ramiai ir palengva savo valdišku laiveliu, nenujausdami, kad artinasi baisi audra, kuri netik juos išstūmė iš Vyriausybės kėdžių, bet, be mažai ką, nesunaikino pačios valstybės vos tik pradėtos kurti....

Esama balsų, kurie tvirtina būk p.prof.Voldemaras buvęs, iš viso, priešingas savo kariuomenės sudarymui. Kaip vienas iš tų, kuriam anais laikais teko ne kartą asmeniškai kalbėtis su p.prof. Voldemaru kariuomenės reikalais netik galiu, bet ir skaitau sau už moralę pareigą, pasakyti, kad tai yra grynausia neteisybė, o gal net piktos valios pasireiškimas prieš asmenį, kuriam atimta galimybė viešai pasiteisinti. Kaip p. prof. Voldemaras žiūrėjo į ginkluotosios pajėgos reikalingumą, yra matyti iš sekančių žodžių jo deklaracijos, pasakytos Valstybės Taryboje lapkričio 14 d.:

" .... ramumas ir tvarka krašte turi būti išlaikyta. Taigi Laikinoji Lietuvos Valdžia skaito savo pirmiausiu ir šventiausiu uždaviniu apsaugoti valstybę nuo betvarkės.

- -

Beimant savo atsakomybėn ramumo išlaikymą, Laikinoji Valdžia privalo turėti ginkluotą pajėgą - miliciją ir policiją. Sudaryti vieną ir kitą jau darbas pradėtas.

- -

Išlaikius tvarką viduj, liekti klausimas rubežių gynimo arba, tikriau, saugojimo. Karo mes su niekuo nevedam ir nė vienas iš mūsų kaimynų-vokiečių, lenkų, Ukrainų, Rusų ir Latvių - neturi pamato ant mūsų užsipuldinėti. Taigi didelių spėkų rubežiams sergėti mums ir nereiks. Bet vis tik kaip aukščiau pasakyta, sargyba reikalinga, kad mūsų valstybėn neįsibrautų vagčia tas, kas neturi teisės mūsų kraštan atvykti."

Iš

Iš pacituotų sakinių visai aišku, kad ginkluotos pajėgos reikalingumą p.prof.Voldemaras pripažino, kaip valstybės vidaus tvarkai palaikyti, taip ir valstybės sienoms apsaugoti. Tik jis daugiau svorio pridavė vidaus tvarkos palaikymo reikalui. Be to, matomai, dar jam nebuvo aišku, kokiais pamatais mūsų ginkluotoji pajėga turėtų būti organizuojama: milicijos, ar pastovios kariuomenės, nes žodžio "kariuomenė" jo deklaracijoje niekur nėra.

Priežasčių kodėl pirmajai Vyriausybei susikūrus nebuvo tuč-tuojau griebtasi kariuomenės kūrimo, buvo įvairių. Visų pirma, kad pats p.prof. Voldemaras buvo perdaug apsikrovęs kitais svarbiais valstybės darbais ir stačiai fiziniai nebepajėgė skirti ginkluotosios pajėgos kūrimo reikalui tiek laiko, kiek ištikrųjų buvo reikalinga skubiam jos sudarymui. Antra, iš lietuvių kabininkų tarpo Vilniuje nesusirado tuomet aukštesnių laipsnių energingų ir gabesnių vyrų, kurie būtų pajėgę Vyriausybę tinkamai paveikti ir iš karto įgyti jos pasitikėjimo. Tiesa, buvo nemažai energingų jaunų karininkų, bet jie dar neturėjo pakankamai patyrimo ir prof.Voldemaras neskaitė galimu patikėti jiems didelį ir atsakingą kariuomenės organizavimo darbą. Trečia priežastis, - mano nuomone pagrindinė, - kuri stabdančiai veikė ginkluotosios pajėgos sudarymą, tai buvo nepasitikėjimas savo tauta bei baimė platesnių gyventojų masių. Šia ypatybe pasižymėjo ne vien tik valdžios galva - p.prof. Voldemaras -, bet visa jo vadovaujamoji Vyriausybė ir Valstybės Tarybos daugumą, tą Vyriausybę pastačiusioji. Jau ne kartą buvau paminėjęs, kad Taryba, dar prieš vyriausybės sudarymą, vengė plačiau organizuoti visuomenę, prisibijodama kritikos. Pirmoji Vyriausybė buvo ne kas kita, kaip panašios politinės tendencijos atspindys. Visi laukėmė, kad Vyriausybė tuojau skelbs atsišaukimus į tautą ir šauks savanorius stoti į kariuomenės eiles. Bet Vyriausybė tuo keliu nesiryžo eiti, bijodama kad savanorių, ūmai pašauktų ir gerai dar nesuorganizuotų, kas nors nesukurstytų prieš ją pačią. Ji nesuprato ar nenorėjo suprasti tautos balso ir pasuko kita, savotiška ir sau patikimesne linkme.

Ponas

Ponas prof. Voldemaras buvo sau įsikalęs į galvą šitokį ginkluotosios pajėgos organizavimo metodą. Jis svajojo ir net dėjo pastangų, parsikviesti į Lietuvą kurios nors, prieteilingesnės, svetimos valstybės kariuomenę, pavyzdžiui, švedų, anglų ar net amerikonų ir tarėsi su karininkais apie tai, kiek tokios kariuomenės reikalinga būtų prašyti. Po jos saugia priedanga, p.prof.Voldemaras buvo numatęs ramų ir pleningą organizavimą savo kariuomenės: visų pirma būtų buvusios įsteigtos karo mokyklos karininkų ir puskarininkų kadrui pamokinti bei tarnavusius rusų kariuomenėje lietuvius - karininkus, į kuriuos p.prof.Voldemaras žiūrėjo su rezervais, patobulinti. Tik jau parengus karininkų ir puskarininkų kadrą, būtų buvę imami kareiviai, kurių kiekvienas atskirai būtų buvęs perfiltruojamas per tam tikrą Vyriausybei ištikimybės koštuvą. Kaip vyko mūsų ginkluotosios pajėgos kūrimasis realybėje, visi dar gerai atsimename: jokios svetimos valstybės kariuomenė Lietuvai į pagelbą neatsiskubino ir jokio ištikimybės filtro savanoriams nebuvo reikalinga, nes, kuomet gruodžio pabaigoje jie tapo viešai pašaukti, tai p.prof.Voldemaras su kai-kuriais savo vienminčiais jau buvo saugiame užsienyje !!! ....

Pirmosios Vyriausybės pareikšta ne vietoje ir ne laiku per didelį atsargumą ir nepasitikėjimą savo tauta, galima pasiškinti štai kuo: Pažangos Partija, kurios vienu iš ideologų buvo pats p.prof. Voldemaras, principe nebuvo masių šalininkė. Į tauto mases ši partija žiūrėjo su dideliu rezervu, tik kaip į medžiagą valdymui. Be to, matomai, p.prof.Voldemarą ir jo vienminčius perdaug slėgė tuomet dar visai artimos prseities prisiminimai iš Rusijos revoliucijos. Pagaliau, reikia sutikti, kad pirmieji "kareivisi", kurie rinkosi į Valstybės Tarybos rūsį, ne tik p.prof.Voldemarui, bet ir niekam kitam pasitikėjimo negalėjo sukelti. Dalykas buvo štai koks. Kai tik pasklydo žinia, kad jau sudaroma Krašto Vyriausybė, į Valstybės Tarybą tuojau pradėjo kreiptis jieškodami uždarbio netik įvairių profesijų inteligentai, bet ir šiaip paprasti žmoneliai iš Vilniaus miesto ir jo apylinkių. Tai nebuvo jokie savanoriai

to

to žodžio prasme, kaip mes jį suprantame dabar, bet daugumoje taip sau bedarbiai, kurie, neturėdami kur pasidėti, jieškojo kad kur nors prisiglausti, kad, artinantis žiemai, nemirti iš bado ir šalčio. Jiems faktinai rūpėjo ne ginklą gauti, kad su juo kovoti už Lietuvos valstybės atstatymą, bet pirmoje eilėje duonos kasnis ir pastogė. Kadangi juos atstumti buvo nepatogu, tai jie iš pradžios buvo talpinami Tarybos rūsyje, t.y. vieninteliėje patalpoje, kurią tuomet teturėjome ir kurioje prieš tai jau buvo spgyvendinta Tarybos rūmų apsauga. Savo išorine išvaizda jie darė blogiausio įspudžio: nuskurę, gyvenimo nuvarginti, be to, nesiskutę ir turbūt savaitėmis nesiprausę. Jų dauguma ne tik neturėjo jokio panašumo į kareivius, nors tokiais nolens volens vėliau patapo, bet buvo stačiai vertos pasigailėjimo esybės.

Atsimenu, kaip ponia Felicija Bortkevičienė, kuri geriau negu kas kitas pažinojo Vilniaus gyvenimo sąlygas, kreipėsi į mane reikšdama pasipiktinimo, kad mes, karininkai, nesirūpiname tunojusieis Tarybos rūsyje žmonėmis, jų netvarkome, neduodame jiems darbo ir jų nenokiname. Ji turėjo pilną pamatą tvirtinimui, kad tuo būdu mes patys rengiame medžiagą bolševikams ir kompromituojame pačią mūsų kariuomenės kūrimo pradžią. Ponia Bortkevičienė, aiškindama kad tai nėsą jokie kareiviai, siūlė arba juos neatidėliojant imti tvarkyti, arba tuojau paleisti, kad nedaryti sau gėdos prieš vietinius lenkus, kurie iš to juokėsi. Rūpestingąjai poniutei patariau pranešti apie tai pulkininkui gyd.Nagevičiui, Apsaugos Komisijos nariui. Nežinau ar ponia Bortkevičienė tai padarė, bet atsimenu, kad netrukus po to pulkininko Nagevičiaus pastangomis buvo išgauta iš vokiečių vieną kareivinę, į kurią minėti žmonės iš Tarybos rūsio ir buvo perkelti. Iki lapkričio pabaigos jų prisirinko kelias dešimtys. Jei kalbami "savanoriai" neimponavo ponisi Bortkevičienei, kuri yra demokratė siela ir kūnu, tai juo labiau jie negalėjo imponuoti pirmosios mūsų Vyriausybės p.p. ministeriams, ~~spėjusiems pasipuošti ilgais juodais~~ švarkais.

~~tvarkos~~. Kai dėl įspūdžio, kurį galėjo sudaryti sau okupacinės valdžios atstovai, tai netenka nei aiškinti: matydami kas dar elementas pas mus renkasi, jie, beabejo, galėjo tik pakraipyti pečiais ir į tokį mūsų ginkluotosios pajėgos "kūrimąsi" žiūrėti su pagrįstu skepticizmu. Tai nebuvo jokia organizacija. Žmonės rinkosi stačiai iš gatvės, be jokios tvarkos ir kontrolės. Jei taip būtų tęsusis ilgiau, tai, vieton tautinės kariuomenės, apie kurią visi svajojome, tikrai būtume patys iškepę sau raudonąją, kurios netik p.prof.Voldemaras, bet ir niekas, išskyrus komunistų, gegeidė. Tatai buvo atsitikę tik todėl, kad nei anksčiau - pati Lietuvos Taryba, nei vėliau - jos sudarytoje Apsaugos Komisija, nei, pagaliau, pirmoji Vyriausybė - laiku neparengė tvarkingo tikrųjų savanorių šaukimo, ypač, kad nebuvo iš anksto suorganizuotas mūsų patriotiškasis vyrų jaunimas, kaip aš tai buvau siūlęs.

Kaip ten nebūtų buvę ir susidarius pirmajai Lietuvos Vyriausybei, savanoriai nebuvo šaukiami ir kariuomenės organizavimo darbas, bent iki lapkričio 23 dienos, taip ir pasiliko bestovįs vietoje. Viis buvo laukiama atsiradimo kokio tai generolo. Apsaugos Komisija, mūsų kariuomenės kūrimosi istorijoje suvaidinusi tikrai nepavydėtiną rolę, susidarius pirmąjai Vyriausybei, susiprato, kad buvo pasiėmusi darbo, kurio ji neišmanė, jau rengėsi likviduotis ir , rodos, lapkričio 26 dieną savo gyvavimą formaliai baigė. Jos artimiausiasis patarėjas pulkin.Kubilius, į kurį, kaip į vyresnį laipsniu, buvo nukreiptos visų kitų karininkų akys, toliau tebesidairė į šalis, nesulaukdamas kokio tai paskirimo, kuris, matomai, buvo pakibęs kur tai ore. Tuo metu rinkosi iš provincijos vis daugiau ir daugiau karininkų, kurie atveždavo alarmuojančių žinių apie tai, kaip vokiečiai, matydami kad jų rojaus dienoms Lietuvoje artėja galas, skubo grobti iš gyventojų tai, ko iki tol dar nebuvo suspėję pagrobti. Tos, o taip pat ir neminėtinos spaudos žinios apie Lietuvos kaimynus: Vokietiją, Lenkiją ir Rusiją, iš naujo įžiebė besisukinėjusių apie

Valstybės Tarybos rūmus, kuriuose posėdžiavo ir Vyriausybė, karininkų širdyse nepasitenkinimo bangą, kad nesiskubinama organizuoti kariuomenę. Vėl prasidėjo mitingavimai ir karščiavimosi. Apie tai buvo praneštą p.prof. Voldemarui. Kad nekantraujančių karininkus nuraminti, p.prof. Voldemaras lapkričio 21 dieną sušaukė juos į Valstybės Tarybos salę /Jurgio prp.Nr.13/ pasitarimui, kuriame dalyvavo apie kokią 30 su viršum karininkų, jų tarpe ir keletą atvažiavusių iš provincijos. Bet p.prof. Voldemaro šaltas ir išdidus, kaip valdžios galvos, pasirodymas prieš susirinkusiuosius, kaip ir jo pasakytosios neįtikinančios ir neaiškios mintys apie tai, kokiais pamatais, milicijos ar pastoviosios kariuomenės, būsinčiąją Lietuvos ginkluotąją pajėgą manoma organizuoti, ir, pagaliau, miglotas sumanymas atsikviesti svetimos valstybės kariuomenę Lietuvos sienoms užstoti, karininkus netik nenuramino, bet dar daugiau sudrumsti jų nuotaką, silpnino jų pasiryžimą kovai ir pasitikėjimą savim .....

Išėjus p.prof. Voldemarui po pasakytosios kalbos iš salės, liko ~~salėje~~ vieni karininkai. Žiūrėjome nustebę vienas į kitą nusiminusiomis akimis, nežinodami ką toliau ir bedaryti. Tik ką nugirstais tiesiog iš savo aukštojo viršininko lūpų žodžiais pasijutome esą nemažiau apvilti, kaip buvome apvilti laukiniu skubiu iš pirmosios Vyriausybės žygių kariuomei kurti. Kiekvienas dalyvavusių tame susirinkime karininkų lyg klausė savęs: "Nejaugi kilni ideja sudaryti savo kariuomenę, kad su ginklu rankoje kovoti už Tėvynę-Lietuvos laisvę, taip ir turės likti tik bergždžia svajonė?!"... Suprantama buvo visiems, kad, jei mes patys nieko nepajėgsime sukurti, tai ir niekas kitas mums nepagelbės. Kiekvienam ir ne karo specialistui buvo aišku, kad, kol pavyktų iš kur nors išmaldauti svetimos kariuomenės ir ją atsigabinanti į Lietuvą, mūsų kraštas gal jau seniai būtų rusų-bolševikų ar lenkų-legioninikų užplustas. Todėl susirinkę karininkai, p.prof.Voldemarui nebėsant, mitingavo toliau, kol nepriėjo prie išvados, kad reikia stačiai pareikalauti iš Vyriausybės, kad tuojau imtusi

ginkluotos

ginkluotos pajėgos organizavimo, vistiek kaip ji būtų pavadinta "milicija" ar "kariuomenė". Mano pasiūlymu buvo išrinkta komisija iš Nastopkos, Natkevičiaus ir Nagevičiaus, kad suredaguotų nutarimo tekstą, kurį, susirinkus tą pačią dieną po piet antrą kartą, buvo patiektas ir jo pagrindinės mintys buvo šios:

1/ Vienu balsu išreiškiama reikalas neatidėliojant organizuoti reguliarę armiją, vistiek kokiu vardu ji būtų pavadinta;

2/ Jei armijos organizuoti nebūtų galima, tai suderinti Vidaus ir Apsaugos Ministerijų darbą, pavedant visą milicijos ir kariuomenės organizavimą siunčiamiems į apskričius instruktoriams;

3/ įsteigti vietose naujų registravimo biūrus, tam tikrų viršininkų valdomus, ir

4/ sudaryti prie Apsaugos Ministerijos karininkų Tarybą krašto apsaugos reikalams svarstyti.

Ar patiektas tekstas buvo nubalsuotas, gerai nebepamenu. Atsimenu tik tai, kad kapitonas Velykis kreipėsi į buvusius čia pat susirinkime pulkininkus Kubilių ir Galvydį-Bykauską, kad šie, kaip vyresnieji laipsniu tuojau vyktų pas p.prof.Voldemarą, pranešti šiam pastarajam apie tai, kas dedasi nekantraujančių karininkų tarpe ir prašyti jo, kaip Kr.Aps.Ministerio, kad padarytų, pagaliau, visai tai anarchijai galą. Kaip praėjo sakytų pulkininkų pasikalbėjimas su p.prof.Voldemaru, nežinau. Pulkinimkas Kubilius, grįžęs iš pasimatymo su Kr.Aps.Ministeriu, padarė karininkams, kad būsianti sudaryta Apsaugos Taryba ir kad jis asmeniškai būsiąs paskirtas Apsaugos Štabo Viršininku. Lapkričio 23 d. jau skaitėmė Apsaugos Ministerijos įsakymą Nr.1, p.prof.Voldemaro pasirašytą, kuriuo buvo įsteigta Apsaugos Taryba iš sekančių asmenų: kokio tai, iki tolei negirdėto, rusų pulkininko Chaleckio, papulkininko Nastopkos ir papulkininko gyd. Nagevičiaus. Apsaugos Ministerijos Štabo Viršininku buvo paskirtas pulkininkas Kubilius. Taip va kaip buvo padaryta formali mūsų kariuomenės pradžia. Ji buvo padaryta tik praslinkus 20 dienų

su

su viršum nuo pavedimo p.prof. Voldemarui sudaryti krašto Vyriausybę ir ne laisva šios pastarosios iniciatyva, bet nustojusiems pakantrumo karininkams sakytą aktą iš jos išspaudus!

Apsaugos Ministerijai įsakymu nr.1 buvo vienkart padėtas pamatas ir pirmojo mūsų kariuomenės pulko formavimui, būtent, tuo įsakymu pulkininkas Galvydis-Bykauskas tapo paskirtas pirmojo pulko vadu ir jam pavesta tuojau pradėti to pulko formavimo paruošiamąjį darbą, pasirenkant tam reikalingą karininkų kadrą. Daug ką nustebino faktas, kad pirmojo pulko formavimo vieta buvo paskirta ne sostinė - Vilnius, bet Alytus, nežymus Lietuvos provincijos miestas. Iš to net buvo daromos išvados, kad jau lapkričio mėn. pabaigoje pirmoji Vyriausybė buvo mojusi ranka ant sostinės gynimo. Tai ne pilnai atatinka teisybei. Tokiam pesimizmui pirmoji Vyriausybė tuomet, rodos, dar nebuvo pasidavusi. Alytus tapo pirmam pulkui formuoti parinktas kaipo rami vieta, kurioje komunizmo akcija buvo mažiau pavojinga, kaip sostinėje. Antra, Alytus buvo arčiau šaltinio - Suvalkijos krašto, iš kurio buvo tikimasi trumpiausiu laiku pririnkti gerų, tautiniai daugiau susipratusių ir patikimesnių Vyriausybei kareivių. Pagaliau, Alytuje buvo ir lengviau gauti iš vokiečių kareivines, kurių ten buvo ik valiai dar iš Rusijos laikų. Suformuotą Alytuje pulką buvo manyta paskui atkelti į Vilnių, kad čia jau turėti tą ginkluotą, pilnai patikimą, ramstį, be kurio jokia Valdžia negali apsieiti.

Ant kek ištikimybės Vyriausybei momentas buvo jautriai imamas, parodo dar ir šis atsitikimas su manim asmeniškai: Kuomet pulkininkas Galvydis-Bykauskas vartaliojo karininkų registracijos lapus ir rinkosi kadrą jam pavestam formuoti pulkui, jis buvo pasirinkęs ir mane. Kas tai iš čia pat stovėjusių karininkų,rodos, ar ne Ladyga, juokaudamas pastebėjo, kad aš esąs liaudininkas. To užteko pulkin. Galvydžiui-Bykauskui, kad mane paskaitytų nepatikimu ir mano registracijos lapą tuojau padėtų atgal. Kuomet vėl kas tai kitas, gerai nebepamenu, - Musteikis ar Čaplikas, - atkreipė pulkininko atydą į tai, kad aš esu tas, kuris jau nuo seniai

rūpinasi

rūpinasi Vilniuje kariuomenės reikalu, Galvydis-Bykauskas susikonfuzijo ir, pasakęs mano adresu tai "nebldgas žmogus", mano lapą vėl priskirė prie jo pasirinktų pirmam pulkui karininkų. Kuomet aš, lyg nujausdamas kad apie mane sprendžiama, ~~buvo~~ priėjau durmai po to užėjau kokiu tai reikalu į kambarį, kur pulk.Galvydis-Bykauskas tą karininkų atranką sau darė, tai pastebėjau ant veidų pas buvusius kambaryje karininkus linksmą šypseną. Paėyręs kame dalykas, nebegalėjau ir aš susilaikyti nuo juoko.

Negana, kad pirmas pulkas nebuvo formuojamas Vilniuje, ten nei nebuvo bandoma sudaryti nors kokią kitą dalį. Vyrai, kurie pasklydus plačiau gandams apie kariuomenės organizavimą, patys iš provincijos atvažiaodavo į Vilnių su tikslu, kad stoti į kariuomenės eiles, jų čia neradus, apsisukę vėl turėdavo iš sostinės išvažiuoti, arba budavo persiunčiami į Alytų. Kadangi buvo reikalinga juos nors laikinai, dienai - kitai, kur nors priglausti, tai buvo įsteigta Etapo Komendantūra, kurios Viršininku iš pradžios buvo štabs-kapitonas Glovackis, o kiek vėliau - rotmistras Jackevičius. Tad pirmosios Vyriausybės laikais pačiame Vilniuje jokio kariuomenės padalinio, išskyrus sakytos Etapo Komendantūros, netik faktinai nebuvo, bet net nebuvo numatyta kurti.

Apie lapkričio 23 dieną atsirado iš kur tai Vilniuje vienas buv. rusų generolas. Ar tai buvo tas pats generolas, kurio buvo laukiama nuo Vyriausybės susidarymo dienos, tikrai pasakyti negaliu. Taip pat nežinau, ar jį išsaukė p.prof. Voldemaras, ar jis atsirado Vilniuje savo iniciatyva, kad prie mūsų prisiplakti nepaprašytas. Greičiausiai, kad p.prof. Voldemaras sakytą generolą bus sąmoningai sau iš kur tai susimedžiojęs. Tai buvo generolas Kondratavičius, kurį p.prof. Voldemaras, tuojau po to generolo atsiradimo, paskirė nuo lapkričio 24 dienos savo artimiausiuoju padėjėju, būtent, Krašto Apsaugos Vice-Ministeriu. Kas tai buvo dar asmuo, niekam buvusių tuomet Vilniuje lietuvių karininkų nebuvo žinoma. Apie jį gal ką žinojo, arba turėjo žinoti, tik

pats

pats p.prof. Voldemaras, kuris jį į tokią atsakingą vietą, nuo kurios priklausė visas mūsų kariuomenės organizavimas, drįso paskirti. Kaip senas karininkas, turįs didelį karo tarnybos patyrimą, jis gal buvo ir neblogas karo specialistas, bet jis buvo patekęs į ne savo aplinkumą. Jis netik nekalbėjo lietuviškai, bet jam net buvo visai svetima Nepriklausomos Lietuvos valstybės idėja. Pas tuos lietuvių karininkų, kuriems teko turėti tarnybinių reikalų ir kalbėtis su generolu Kondratavičiu asmeniškai, kaip pavyzdžiui man, likosi įspudis, kad generolo galvoje buvo visai kitos mintys: jam visų pirma rūpėjo sudarymas baudžiamųjų būrių dvarams, jų tarpe ir jo asmeniškai nuosavybei, apsaugoti nuo valstiečių pasikesinimų ir antra, sudarymas iš lietuvių ir baltgudžių baltosios Armijos kovai su komunizmu Rusijoje.

Gavęs paskirimą, generolas Kondratavičius tuojau ėmėsi pertvarkyti pagal savo skonio Apsaugos Ministerijos Centrą, prieš tai dar net nespėjusio susiorganizuoti. Apsaugos Taryba ir Apsaugos Ministerijos Štabo Viršininkas nustojo toliau figuravę, nors formaliai ir nebuvo panaikinti. Vieton jų buvo sudaryta Apsaugos Valdyba ir atsirado Apsaugos Viršininkas su padėjėju. Kas buvo paskirtas Apsaugos Viršininku, iš formalių įsakymų Apsaugos Ministerijai, nematyti. Juo, ant kiek atsimenu, skaitė save pats generolas Kondratavičius. Pulkininkas Kubilius iš Apsaugos Štabo Viršininko pasidarė Apsaugos Viršininko padėjėju, kurio funkcija buvo visai neaiški. Apsaugos Valdyba buvo sudaryta šitokia:

I. Rikiuotės Skyrius:

a/ Viršininkas - papulkininkas Nastopka,
b/ Dalių viršininkai:
1. Kapitonas Velykis,
2. Poručikas /?!/ Škirpa,

c/ Biūras:
Vedėjas - praporščikas Šneiderаitis
Raštvedžiai: 1. K.Ivaška,
2. P.Pronckūnas,
3. P. Gužas

II.

II. Apsaugos sudėties Skyrius :

a/ Viršininkas - pulkininkas Chalecki,

b/ Dalių Viršininkai:

1. Lietuvių dalies - štabs.kapit. E.Adamkavičius
Biūro Vedėjas - L. Fijalkauskas,
Raštvedžiai: 1.paporučikas Jakštas,
2.paporučikas Musteikis

2. Baltgudžių dalies - kapitonas Remiševski,
Raštvedžiai: 1. paporučikas Žemlo,
2. praporščikas Šepf.

III. Apsaugos Tiekimo Skyrius:

a/ Viršininkas - papulkininkas Sietkowski,

b/ Dalių Viršininkai:

1. pulkininkas Konopadski,
2. kapitonas Reško,
3. kapitonas Šalkauskas,

c/ Biūro Vedėjai:

1. Št.kapitonas Bochan,
2. poručikas Banionis,
3. Valdininkas Grudzinskas,
Raštvedžiai: 1. Vengenskas,
2. št.kapitonas Adamkavičius,
3. L. Rauš,
4. S.Sprangovskis,

IV. Apsaugos Sanitarijos Skyrius:

Skyriaus Vedėjas - papulkin. gyd. Nagevičius.

V. Apsaugos Valdybos Sekretariatas:

Sekretorius - R. Liormonas.

VI. Atsargininkai :

/Karininkai Apsaugos Viršininko dispozicijoje/

1/pulkininkas Settorup, 2/ pulkininkas Jakubowski, 3/papulkininkas Sizych, 4/ kapitonas Jodko, 5/rotmistras Jackevičius, 6/ štabs-kapitonas Eljaševič, 7/ poručikas Čintšers, 8/ paporučikas Lukaševič, 9/ paporučikas Dimidow, 10/ Kornetas Zaube, 11/ praporščikas Prušakevič; 12/ karininkai R. Jonicki, 13/ T. Basienko, 14/ Degteriow, 15/ Kuritowič, 16/ Sobolew, 17/ Kažačenko ir karo valdininkai: 18/ M. Cigler, 19/ Gravlei ir 20/ Ed. Raube.

Nuo

Nuo gruodžio 1 dienos pradėtas formuoti pirmas baltgudžių pulkas ir jo vadu paskirtas pulkininkas Lawrentjew. Pulko formavimosi vieta buvo numatyta Gardinas.

Nuo gruodžio 5 dienos pradėtas formuoti antras lietuvių pulkas, kurio vadu buvo paskirtas pulkininkas Lištukas. Pulko formavimosi vieta - Kaunas.

Be to, buvo numatytas formavimas antro baltgudžių pulko ir netrukus pradėta rinkti jam karininkų kadras.

Iš to,kas ankščiau paduota, matosi kad darbas centre, bent kiek tai liečia įvairius paskirimus, buvo užviręs ir pasistumėjo pirmyn. Minėtus skaitlingus paskirimus buvo galima padaryti dar ir todėl, kad lapkričio 24 dieną buvo gautas iš vokiečių pranešimas, kad steigiamajai lietuvių kariuomenei jie teiksią pagelbos ir kad keletą dienų vėliau, būtent, lapkričio 28 dieną, buvo iš Okupacinės Valdžios, kurį tuomet jau vadinosi civilinė valdžia /Zivilverwaltung Litauen/, gautas formalus raštas, kuriame buvo pasakyta, kad nuo lapkričio 16 dienos paskirta Lietuvos Vyriausybei 10 milijonų markių kredito, išmokėtino po 1 milijoną kas savaitę. Kaip p. Ičas, tuomet buvęs Finansų Ministeriu, tvirtina, lapkričio paskutinėse dienose, ant kiek atsimenu ar tik ne lapkričio 30 dieną, minėtos sumos sąskaiton buvę faktinai gauta 4 1/2 milijonų. Taigi pinigų pradžiai buvo pakankamai.

Visa nelaimė buvo tame, kad su generolo Kondratavičiaus paskirimu, mūsų krašto apsaugą užplūdo rusai. Pirmoji Vyriausybė, kokiais tai politiniais sumetimais, buvo pasižadėjusi leisti ir baltgudžiams sudaryti keletą savo dalių, po bendra mūsų Vadovybe. Ar buvo nustatyta tarp lietuvių ir baltgudžių formuotinos kariuomenės skaičių kokia nors proporcija, kaip kad kai kieno tvirtinama 2 : 1, - tikrai nežinau. Bet faktas lieka faktu, kad tuo būdu tapo plačiai atidarytos durys į mūsų kraštp apsaugą visokiems praėjūnams nuo pat pirmos dienos jos realaus kūrimosi. Tautiniai susipratusių baltgudžių dabar nedaug, o tuomet jų buvo dar mažiau. Po baltgudžių vardu brovėsi į Apsaugos Ministerijos Centrą įvairių laipsnių buvę rusų karininkai, kuriems būdavo lengvai pavedamas atsakingiausi-

atsakingiausiøs vietøs, nes aukštesnių laipsnių karininkų lietuvių toms vietoms užimti, išskyrus vieną-kitą, beveik nebuvo, o jauniem karininkams, kad ir dideliems patriotams ir tikrai pasiryžusiems aukuoti savo gyvybę už Lietuvos laisvę, buvo, kaip dar nepritysiems, reiškiamas nepasitikėjimas. Ant kiek stiprus buvo mūsų Apsaugos Ministerijos užpludimas svetimtaučiais, galima spręsti, pavyzdžiui, iš to, kad iš maždaug 50 karininkų, generolo Kondratavičiaus paskirtų Apsaugos Ministerijos centre arba prie jo priskirtų, 30 buvo svetimtaučiai, o tik apie 20 lietuviai bei tokie, kurie save lietuviais skaitė, nors ir tarpe buvo ir tokių, kurie net silpnoka: tekalbėjo lietuviškai.

Kokio plauko šernai tuomet plakėsi prie mūsų kuriamos kariuomenės paduodu čia sekančius porą atsitikimų, patirtus mano asmeniškai. Paskirus mane Rikiuotės Skyriaus II-os dalies vedėju, generolas Kondratavičius supažindino mane su senu rusų generolu Kreičman`u, kuris atrekomendavo man kaipo labai prityrusį karininką, nurodydamas pasinaudoti jo patarimais. Iš pasikalbėjimo su tuo ponu supratau, kad jam mūsų kariuomenės kūrimas nei nerūpėjo: jis galvojo tik apie sudarymą kokių tai baudžiamųjų rinktinių /karatelnyj otriad/, kiekvienam apskričiui maždaug po dvi pėstininkų kuopas ir po vieną raitelių eskadroną, kad jų pagalba kovoti su pasireiškiančią provincijoje, - kaip jis sakė,- anarciją ir ypač kad sudrausti valstiečius nuo pasikėsinimų į dvarus ir miškus. Buvau supažindintas dar ir su kitu rusų generolu, rodos, Adamovič, neva specialistu karo žvalgybos srityje, kuri tuomet sudarė mano, kaipo Rikiuotės Skyriaus II-os dalies viršininko, tiesioginę kompetenciją. Bet iš sakyto generolo nieko pamokinančio nepatyriau. Jis, rodos, daugiau indomavosi sužinoti iš manes ar aš tam reikalui tuomet begal opiam, turėjau lėšų ir kas buvo mano agentai, negu kad padėti man tame painiame štabo darbe, kuris man buvo primestas manes neatsiklausus. Tai va kokius rusų šernus atvesdavo pas mane jauną, tuomet teturėjusį vos apie 24 metus amžiaus, buvusį rusų kariuomenės paporučiką mano tuometinis aukštas viršininkas generolas Kondratavičius!! Apie kitus, ~~žemesnio rango~~, rusų karininkus:

pu

pulkininkus, papulkininkus, kapitonus ir tt., su kuriais buvau suvestas į pažintį, čia nei nekalbėsiu: Jų buvo ik valiai, tik jie mano sielai buvo visai svetimi: ant kiek lengvai su jais susi-pažinau, ant tiek greitai jų pavardes ~~greitai~~ ir pamiršau, kad savo galvos, tuomet užimtos svarbesniais rūpesniais, be prasmės neapsunkinti bereikalingomis pažintimis.

Apart brotimosi į Apsaugos Ministerijos centrą, rusai veržėsi ir į pradėtus formuoti lietuvių rikiuotės pulkus. Vienaskitas tuo tikslu net imdavo tvirtinti, kad esąs lietuvys, gimęs ir augęs Lietuvoje, nors lietuviškai nei žodžio tarti nemokėjo. Bet į lietuvių pulkus patekti jiems buvo sunkoka, kadangi tų pulkų vadais buvo, ačių Dievui, paskirti visgi lietuviai ir pas save byle ką neįsileisdavo. Užtat duris visokiems praėjūnams buvo adaros į baltgudžių pulkus. Kas tik pasivadindavo baltgudžiu, tas juo, be jokios kontrolės, buvo skaitomas ir skiriamas į baltgudžių pulkų eiles. Tuo būdu pirmojo baltgudžių pulko karininkų kadras bematant buvo užpildytas. Buvo įpusėtas kadro rinkimas ir antram baltgudžių pulkui. Kareivių gi tuose pulkuose iki gruodžio vidurio, rodos, nebuvo nei vieno.

Lietuviai karininkai, kuriems teko anuomet darbuotis Apsaugos Ministerijos centre, gerai prisimena apie tai, kas ten tada darėsi. Jie matė, kaip rusai, turėję aukštesnius karinius laipsnius, vis daugiau ir daugiau spaudė lietuvius iš atsakingesnių vietų ir nuo kūrybinio darbo. Iš kitos vėl pusės, jiems buvo visai aišku, kad rusų, įsibrovusių į pačią mūsų organizuojamos ginkluotosios pajėgos širdį - Apsaugos Štabą, kaip ir tų, kurie veržėsi prisidengdami baltgudžių vardu į mūsų kūriamus pulkus, jokia Lietuvos Valstybės atstatymo ideja nevilioja, kad jie plūdo į mūsų kariuomenės eiles ne gyvam darbui, bet pirmiausia tam, kad gauti algas, ir kad tuo būdu lėšos, Vyriausybės su didžiausiais sunkumais šiaip-taip sukrapštytos, kurios, atrodo, turėjo būti taupumos, buvo lengvapėdiškai leidžiamos ant vėjo. Pagaliau ne vienam lietuviui karininkui kildavo abejonių ar rusai sunkioje valandoje, t.y. jei priseitų statyti krūtinę prieš priešo durtuvą, neišsibėgios, kad asmeniško saugumo tikslais grįžti į savo urv-

jie tik ką buvo išlindę, kad pasinaudoti Lietuvos duosnia ranka.. o gal jų tarpe rastusi ir tokių, kurie, bebesvajodami apie vieningą ir nedalinamą Rudijo, nepasidrovėtų patys smogti durklu į lietuvio nugarą?!

Staigus mūsų krašto užplūdimas rusais, lietuvių karininkams atrodė pavojingu dalyku netik tautiniu, bet ir kariniai organizaciniu atžvilgiu. Darbininkija, valstiečiai, net dalis tautiniai daugiau susipratusio elemento, matydami kas sudaro kūriamos ginkluotosios pajėgos viršūnes, ėmė abejoti kai dėl jos tikslų, nes pasirodymas Vilniaus gatvėse karininkų su buv. rusų kariuomenės antpečiais ir žvaigždutėmis priminė visiems senuosius, rusų jungo, laikus. Todėl daug kas buvo pradėjęs žiūrėti į pirmosios Vyriausybės kūrimą kariuomenę, ~~III~~ kaip į bandymą sudaryti baltąją gvardiją kovai prieš komunizmą, bet ne už Lietuvos laisvę, ir to pasekoje neskubo stoti į kariuomenės eiles. Tai gręsė dideliu pavojumi, kad prie tokių tautiniai-socialiniai psichologinių sąlygų savos kariuomenės, iš viso, galime nei nepajėgti sudaryti.

Lietuviai karininkai, netik pabūgę rusų antplūdžio, bet ir instinktyviai nujausdami kad kariuomenės kūrimas neina nei teisingu keliu nei pakankamu spartumu, pradėjo iš naujo bruzdėti, daryti susirinkimus, kritikuoti savo viršininkus ir skūstis atskiriems Valstybės Tarybos nariams ant pačios Vyriausybės, kad ši pastaroji nemato to, kas krašto apsaugos organizacijoje dedasi. To pasekoje kilo paklausimų Valstybės Taryboje. Kai-kurie Tarybos nariai padarė Vyriausybei skaudžių ir pilnai pagrįstų užmetimų, į kuriuos p.prof. Voldemaras atsakinėjo lapkričio 28 d. ir gruodžio 2 d. Tų paklausimų ir Vyriausybės duotų atsakymų protokolai yra atspausdinti "Karo Archyvo" III tome /pusl.16-22/. Todėl jų čia ištisai nekartoju, o paduodu tik svarbiausiasias vietas.

Ministeris pirmininkas prof. Voldemaras, prieš atsakant į atskirų Tarybos narių užmetimus, lapkričio 28 dieną davė sekantį Lietuvos padėties ir krašto apsaugos sudarymo bendrą apibudinimą:

"Iš oro stovime prieš bolševizmo pavojų. Šiaurės ar[illegible] sumušta. Bolševikai gali bandyti eiti Dinabarką.

"Vilnių, o tada Vilniaus apsaugos klausimas būtų sunkus. Buvo svarstyta, kaip apsaugoti Vilnius. Iš Minsko ateina žinių, kad ir ten bolševizmas auga. Sutartimi vokiečiai turėtų gintis nuo bolševikų. Organizuojama vokiečių armija iš savanorių. Manoma ginti senoji apkasų linija... Sulig sutartimi vokiečiai turėtų ginti Vilnių, bet jais apsitikėti negalima... Bolševizmo pavojus nemažas.

. . . . . .

Yra pavojaus ir iš žiemių pusės, jis yra ir iš vokiečių pusės. Vokietijoje suirutė, Bavarija nepripažįsta vokiečių. Demobilizacija eina sunkiai, yra suirutės žinių. Tas patsai gali atsitikti ir Lenkijoj.

Taigi, kai reikia gintis iš visų pusių, apsaugos klausimas labai svarbus.

. . . . . .

Minske yra gudų organizacija. Jei ji neatsilaikytų, tai trauktusi iki Vilniaus. Čia ir kitos tautos liečiamos. Savo jėgomis mes neilgai tegalėsime gintis. Vokiečiais daug remtis negalime.
Rūpinamasi įeiti į kontaktą su Santarve. Tuo rūpinasi mūsų pasiuntinisi. Vokiečiai sutinka. Gal ir jie patys susilauks Santarvės kariuomenės.

. . . . . .

Buvo prašyta amerikiečių kariuomenės. Buvo tariamasi ir su Švedais. Bet jie nenori kištis. Jeigu tokią misiją jiems suteiktų Anglija, tai visi sutiktų.
Vėl klausimas sukasi apie santarvininkus. Buvo manyta ir per čia susisiekti. Valdžia darė viską, kad gautų paspirties ir Santarvės

- -

Vokiečiai spyrėsi prieš kariuomenės sudarymą. Be pinigų ir ginklų sunku kas pradėti. Bet tos kliūtys pašalinamos. Vokiečiai pranešė, kad nieko neturi prieš Lietuvos kariuomenę. Dėl ginklų nevisiškai aišku. Pinigų galima bus gauti vieną milijoną per sąvaitę. Pirmas milijonas šeštadienyje. Iki šiol daroma tik paruošiamasis darbas. Jau yra padėtas pamatas pirmam Lietuvos pulkui. Bet tai negreitas darbas; gali būti pavojaus ir iš savos kariuomenės pusės. Kariuomenė turi būti ištikima. Jš turės prisiekti laikinąjai konstitucijai. Bus priimami tik žinomi žmonės. Reikia

organizuoti

organizuoti kariuomenę vietose, kur galima gauti žinių apie kiekvieną kareivį. Pirmas mankštinimas bus pradėtas vietose. Tik tie, kurie bus rasti tinkamais, galės būti gabenami į centrus.....
Nieko realaus nėra, bet pradžia padaryta. Manoma netrukus sudarytų vieną korpusą. Daugiau nė negalima. Dalykas ne skaičiuje, bet disciplinoje. Su gera kariuomene galima apseiti mažesniu skaičiumi."

Po tokio, p.prof. Voldemaro duoto, mūsų krašto apsaugos organizavimo apibudinimo, sekė Tarybos narių diskusijos, laike kurių p.prof. Voldemaras buvo dar paėmęs žodį.

Tarybos narys A. S t u l g i n s k i s , sutikdamas kad Lietuvai nepakaks jėgų pačiai gintis, padarė sekančių užmetimų:

" Prie susidarysiant valdžiai buvo Apsaugos Komisija, kuri parodė daug veiklumo, susisiekiant su provincija. Susidarius valdžiai, ji perdavė savo darbus Apsaugos Ministerijai. Čia darbas lyg ir sustojo. Iš provincijos atvykstantieji žmonės negalėjo žinoti, kas daryti. Dabar karo apsauga veikia nevykusiai. Pakviesti žmonės nemoka lietuvių kalbos, reikalauja rusų kalbos raštinėse. Jų uždavinys kartu su Denikinu kovoti prieš bolševikus. Jie proteguoja rusus, lietuviams neaiškiai atsakinėja. Yra skyrių, kurie tik rusams sudaromi, pavyzdžiui aviacijos. Toksai rusų kišimasis pasiekia to, kad net mašinistes ruses kviečiama...
Lietuviai apicieriai nepatenkinti tais žmonėmis, kurie dabar yra pirmose atsakomingose vietose. Į karo tarnybą priimti civilių žmonių ir neduoti pirmų vietų rusams....
O tuo tarpu žinios liudnos. Lenkai smelkiasi Gardino link. Vilniuje knibžda legionininkų, kurie vieną grąžią dieną nuginkluos vokiečius, kurie jau dabar svyruoja, ar verta jiems ginti tą Vilnių. O tasai svarbu, turint galvoje konferenciją.
Buvo sakyta, kad negalima buvo sudaryti milicijos. Bet tai galima buvo padaryti. Paskui gali būti per vėlu. Galima buvo daugiau padaryti, jei būtų kreiptasi į žmones. Upas šalyje palankus. Praleista daug laiko!!!

Oponuodamas p. Stulginskio padarytiems priekaištams, prof. V o l d e m a r a s pareiškė:

"Mums reikia kreiptis į svetimtaučius - - Valstybę reikia rimtai kurti. . . . Lietuvių karininkų tarpe

nesirado

nesirado gerų organizatorių. Projektų tarpe nėra rimto projekto.... Aviacijos skyriaus nėra... Karininkų projektus galima pamąstyti. Ir tada pasirodys, kad neapsieisime be svetimtaučių... Pirmoje eilėje bus priimami gudai, paskui žydai. Lietuvių karininkų tarpe nėra specialistų.

Lenkai įtartini.... Jei organizuoti kariuomenę, tai neišvengsime svetimtaučių. Su viena kalba neišmisi. Gudijoje reiks vartoti gudų kalba.... Mano buvo paskirtas generolas Kondratavičius - gudas..... Žmogus labai doras. Be manęs nepadarė nė vieno paskirimo.... Mes imam ir Prūsų lietuvius, reikės imti ir vokiečių karininkus... Reikia žiūrėti realiai į savo jėgas. Tik pasiėkėjus lietuvių karininkų projektams, bus kviesta svetimtaučiai. Prašyčiau nesinaudoti žiniomis iš drumstų šaltinių."

Diskusijos krašto apsaugos reikalu buvo tęsiamos gruodžio 2 d. Čia paduodu kitų Tarybos narių svarbesniuosius pastebėjimus ir p.prof. Voldemaro galutiną repliką.

Tarybos narys V. Č a r n e c k i s :

"Apsaugos Ministeris mus nuramino, rusiškais žodžiais tariant, - "na Šipke vsio spokoino". Apie apsaugą kalbama labai seniai, bet apčiuopamo darbo nematome. Kariuomenės būriai tuo tarpu galėtų lavintis be ginklų. Lenkai organizuoti, jie turi savo štabą ir lėšų. Apsaugos Ministerija reikia per daug lėtai.Karo Komisija nežino, kur baigiasi jos kompetencija, o kur prasideda generolo Kondratavičiaus kompetencija. Dabar niekas nežino, kas yra vykdomuoju organu, - ar Karo Komisija, ar gen.Kondratavičius. Tam generolui labiau rūpi bolševikai, negu Lietuvos nepriklausomybė. Ukrainoje buvo tas pat: rusų apicieriai tam tikrais tikslais buvo prisiplakę prie ukrainiečių. Apsaugos Ministeris siūlo užmerkti akis ir į lenkų ir į rusų pavojų. Reikėtų daugiau dėmesio atkreipti į lietuvių gaivalą, kuris gal neturi didelių rangų, didelių kvalifikacijų, bet užtat karšaai yra atsidavęs savo tėvynei."

Tarybos narys A. S t u l g i n s k i s :

"Apsaugos Ministeris tvirtino, kad jokie svetimtaučiai neveda jokio Apsaugos Ministerijos skyrių. Tuo tarpu ir visas inžinerijos skyrius ir visa intendantūra yra apsodinti rusais. Nėra jokios garantijos, kad vokiečiai neįsileis į Vilnių lenkų. Jie dabar nelinkę kariautiir nusileidžia tiems, kurių bijo. Kaip mes galime sudaryti

valstybės

"valstybės kariuomenę, jei viena Lietuvos piliečių dalis žiūri į Varšuvą, o kita į Maskvą. Reikia organizuoti tautišką kariuomenę " .....

Tarybos narys J. V i l e i š i s :

"Ministeris Pirmininkas nurodė tik vieną būdą apsiginti nuo priešininkų, - tai savo kariuomenės sudarymas. Dabartinėmis aplinkybėmis negalima suorganizuoti vienas korpusas, nes vokiečiai viena ranka duoda, o kita atima. Didelis darbas suorganizuoti korpusus. Reikia stiprinti valstybę iš vidaus. Kariuomenė turi būti valstybinė, tautiški pulkai neapgins Vilniaus. Reikia turėti daug drąsos, kad visų tautų žmonės šaukti kraštą ginti. Jei pulkai bus sudaryti ne pasitikėjimo keliu, rekomendacijomis, tai iš to nieko neišeis .....

Bijote bolševizmo - stokite ant tikro demokratizmo pamatų - nieko nereikės bijoti. Mes nesudarysime apsaugos, jei atvira širdimi negalėsime eiti į žmones. Generolas Kondratavičius ketina sudaryti didelę armiją kovoti su bolševikais nuo Baltųjų iki Juodųjų jūrų. Jis tur būt atsiminė savo laikus, kada buvo rusų kariuomenės generolas. Reikia rasti toks žmogus, kurs galėtų įkvėpti entuziazmą ne tik lietuviams, bet ir gudams. Yra faktų, kad apskričių viršininkai skiriami žmonės jau vien dėl to nustoja autoriteto, kad juos valdžia skiria. Tai blogas ženklas."

Tarybos narys St. Š i l i n g a s :

"Tas, kas yra blogiausia, p. Voldemaras neatvaizdavo. Apie lenkus jis nieko nepasakė....

Visur kalbama, kad generolas Kondratavičius yra vienas tų, kurie paskydę po buvusią Rusiją, rengiasi tą buvusią Rusiją atgaivinti.

Mes nesustabdysime bolševikų, bet bolševizmo aš nebijau, nes jis neatmainytų tarptautinės Lietuvos padėties. Prieš bolševizmą mes neatsispirsime; dar mažiau galėsime gintis, jei kariuomenės priešakyje stovės generolas Kondratavičius.....

Pavojus pietuose, pavojus pačiame Vilniuje ir Gardine. Lietuvos kariuomenė turėtų sustoti pietuose, o ne rytuose. Apsaugos Ministerija tik dvi savaiti, kaip gali laisvai veikti... Sako, kad organizuojama nauja Karo Taryba, kurioj bus trys rusai ir du lietuviai... Buvo atsitikimas, kad generolas Kondratavičius rodė mobilizacijos planą visai nepažįstamam žmogui. Organizuojama pulkas, bet per mėnesį nieko nepadaryti. Aš bijau lenkuojančių elementų

ir

"ir tų, kurie per mažai persiėmė valstybine idėja. Reikalinga spicierių mobilizacija - jų nepritruks. Ginklų klausimas, tai antraeilės dalykas. Darbas daromas ne iš to galo. Tik sutraukti būriai patys gaus sau ginklus. Apsaugos Ministerija sustojo neteisingoj vagoj. Mums baisus ne bolševizmas, o lenkai. Iš Rusijos atsilankantiems svetimtaučiams negalima duoti atsakingas darbas. Reikia organizuoti ginkluota tautos jėga." ..

Tarybos narys S t a n k e v i č :

"Svarbiausias dabar klausimas - apsaugos klausimas. Mums nereikia daug kariuomenės. Užtenka pastatyti vieną tūkstantį Gardine, dar kitur ir užbaigta. Bolševikų nereikia bijoti.....

Reikia, kad kariuomenė būtų gerai disciplinuota, kad būtų tautiškai išaukleta. Visiems žinoma, kad generolas Kondratavičius yra rusas, perdaug juo pasitikėti negalima. Iš jo galėtų ir Skoropadskis išdygti."

Tarybos Pirmininkas A. S m e t o n a :

"Mes turime aiškiai nusistatyti, kuriuos uždavinius statome apsaugai. Mums grėsia ne bolševikų, o tų pačių vokiečių pavojus. Lenkai dar mažiau yra nukentėję, negu mes. Fabrikai užsidarp, krautuvės plėšiamos - daugiau dėmesio reikia kreipti į vidų, į tą netvarką, kurią daro okupacijos valdžia. Apsaugos klausimą turime imti plačiai, turime palaikyti tvarką viduje, tada ir lenkai bus nebaisus. Visuomenėje kila didelis nerimastis dėl to, kad iki šiol dar labai mažai padaryta. Lvovo atsitikimai verčia mus reikalauti kareivių rekomendacijos. Nebuvo tokio pasiūlymo, kad daryti kariuomenę vien iš lietuvių. Apie generolą Kondratavičių pasakojami vieni kiti spėliojimai, bet mes negalime su jais nesiskaityti. Su tuo klausimu laukti negalime. Jei negalime daryti labai gerai, tai darykime gerai; jei negalime gerai, tai darykime, kiek galime. Tam darbui reikia daugiau energijos."

Tarybos narys M. B i r ž i š k a :

"Visi klausimai, kuriuos statė p. Stulginskis ir kurius p. Voldemaras taip smarkiai atrėmė, už Tarybos sienų kartojami ir labai dažnai kartojami. Pačioj apsaugoj kyla tokia opozicija, kuri gali privesti prie skandalo. Man rodosi, kad generolas Kondratavičius negali būti nė valandėlės laikomas...

Mūsų visuomenė yra pakankamai demokratiška. Reikėtų

daugiau

"daugiau pasitikėti visuomene - darbas eis daug lengviau".

Į paduotus sukščiau atskirų Tarybos narių užmetimus Vyriausybei, begal karakteringus anų laikų padėčiai, atsakė pirtai p.prof. Voldemaras. Štai ką liūdija apie p.prof. Voldemaro išsireiškimus Valstybės Tarybos gruodžio 2 dienos protokolas:

"Iš čia į apsaugą eina desorganizacija. Reikia apsisaugoti nuo bolševikų, nuo lenkų ir nuo anarchijos.... Bet kaip tas padaryti? Niekas to nepasakė. Juk ant kiekvieno mūsų žingsnio stovi vokiečiai. Kaip tik pasklydo gandas, kad atvyko 300 mūsų karininkų, tai vokiečiai buvo nutarę tuojau juos išsklaidyti....

Patys vokiečių kreishauptmanai organizuoja miliciją, žinoma tokią, kokia jiems tinka. Bolševizmas veržis į Lietuvą - jis ateis pas mus duonos ieškoti. Valdžia, kol ji yra valdžia, turi padaryti viską, kad to neatsitiktų. Bolševikams reikia sucijungti su vokiečiais, o susijungimo kelias eina per Lietuvą. Pirmoj eilėj turi būti kova su bolševikais. Vokiečiai turės gintis nuo vokiečių...

Parlamentas turi duoti uždavinį, bet į atlikimo techniką neturi kištis. Kuomet primetinėjamos smulkmenos, jos primetinėjamos be pagrindo. Išpuldžiais gyventi negalima. Ir pas mus yra tokių, kurie gali naikinti, griauti, deginti. Košimas būtinai reikalingas. Umu laiku sudaryti kariuomenės negalima. Jei mes nespėsime susiorganizuoti, tai tas nieko, bet jei mūsų vietoje sėdės Kapsukas, tai tada nepriseis kalbėti apie jokią nepriklausomybę. Desorganizacijos momentų bus.....

Susisiekimą reikia turėti savo rankose, o visi keliai vokiečių rankose. Kelių apsaugos greit nesuorganizuosi. Jeigu mes ir būtumėm sutelkę būrius, o neturėtumėm savo globoj kelių, tai viskas nueitų niekais....

Pulkai turi būti tautiški: lietuvių pulkai turės lietuvius apicierius, gudų - gudus. .....

Kondratavičiaus paskyrimas buvo padarytas, kaip tik po užklausimo. Negalima operuoti prieš žmogų gandais; faktų prieš jį nėra. Aš atsakau už politiškos pusės vedimą. Kiekvieną žingsnį jis daro manęs atsiklausęs. Jis yra taktiškas. Kariuomenėj negali būti agitacijos už kandidatūras. Kondratavičius sutinka prisiekti Lietuvos laikinai konstitucijai. Suprantu aiškiai rodomą nervingumą, bet jeigu klausimas ir toliau taip bus svarstomas, tai iš čia eis desorganizacijos darbas." ....

Taigi

Taigi matome, kad p.prof. Voldemaras su padarytais jam Tarybos narių užmetimais visai nesiskaitė. Jis net pats išdrįso prikišti Tarybai krašto apsaugos desorganizavimo darbą iš kalbomis iš parlamento tribunos!!!....

Kuomet p.prof. Voldemaras Valstybės Taryboje išaiškėjęs ginė generolą Kondratavičių ir teisino reikalingumą rusų karininkų, kaip gerų specialistų, lietuvių karininkų pakantrumo taurė jau visai baigė išsisemti. Priešinimasis rusų invazijai siekė kulminacinio taško. Nebematydami kitos išeities, lietuviai karininkai, dauguma dirbusiųjų Apsaugos štabe, susirinkę išviso apie 30 asmenų, gruodžio 2 dieną nutarė panaikinti laipsnius. Jie tai padarė ne tiek iš principinio nusistatymo prieš laipsnius, kiek praktiškai sumetimais, kad lengviau atsispirti prieš rusų antplūdį. Jai prieš generolo Kondratavičiaus paskirimą, kaip žinoma, buvo pakankamai pasiškėję, kad energingų lietuvių karininkų su aukštesniais laipsniais nepasireiškė ir kad iš tos priežasties kariuomenės kūrimo darbas nėjo pirmyn. Paskirus gi generolą Kondratavičių Krašto Apsaugos Vice-Ministeriu, šis pastarasis netik iš palinkimo, kaip rusas, bet ir dėl stokos aukštesnių laipsnių lietuvių karininkų atsakingas kariuomenės organizavimo vietas pavesdavo rusams, kurių su aukštesniais laipsniais buvo daugiau, negu reikėjo. Bet rusai, kad ir turėdami aukštesnius laipsnius, taip pat neparodė didesnės iniciatyvos ir pasišventimo darbui, nes Lietuvos valstybės atstatymas jų sielos nežavėjo ir nesudarė jiems jokio vidinio akstino kūrybai. Tai buvo tik samdiniai, dirbą ne dėl idejos, bet tik tam, kad gauti algą. Krašto Apsaugos Ministerijos centro organizacija, tiesa, pasistumėjo pirmyn: įvairios jo vietos bematant buvo apstatytos atatinkamų aukštesnių laipsnių karininkais, bet gyvosios pajėgos organizavimas, kaip seniau, taip ir rusų karininkams užplūdus Apsaugos Štabą iš vietos mažai tepajudėjo. Jieškant viso to tikrosios priežasties, buvo prieita prie nuomonės, kad tam yra kaltas ne vien generolas Kondratavičius, protegavęs rusus, bet ir bendrai, aukšti karininkų laipsniai, kurių dėka į svarbiausias kariuomenės

organizavimo

susirinkusiųjų

organizavimo vietas automatiškai patekdavo senesnio amžiaus asmenys, gyvenimo jau sudėvėti, kurie nebeturėjo ar, kaip pavyzdžiui d dauguma rusų, nenorėjo parodyti tiek kūrybinės energijos, kiek jos reikalavo iš jų to, nepaprastai sunkaus ir svarbaus, momento aplinkybės. Štai kas privedė jaunesnius karininkus lietuvius prie gruodžio 2 dienos eksplozijos - laipsnių panaikinimo! Jiems laipsniai tuomet visai nebuvo galvoje: jiems terūpėjo gyvas darbas, kurio nei Apsaugos Štabe, juo labiau rikiuotėje, nesimatė. Laipsnių panaikinimu norėta atsiekti to, kad į gyviausiasias kariuomenės organizavimo vietas galėtų patekti ne tie, kas kada tai ir kur tai įgijo aukštus rangus, dargi nežinia už ką, pasukavus sveikatą ir kūrybinę dvasią svetimiems, bet asmenys, kad ir jaunesni, kad ir su mažesniu karo tarnybos stažu, užtat energingi, pilni kūrybinės iniciatyvos ir iki asmeninio pasiaukavimo atsidavę mūsų kariuomenės kūrimo darbui, nuo kurio pasisekimo priklausė Lietuvos likimas.

Kokio įspūdžio padarė lietuvių karininkų nutarimas dėl laipsnių panaikinimo į p.prof. Voldemarą, galėtų pasakyti tik jis pats, o kaip į tai pažiūrėjo generolas Kondratavičius - - aišku kiekvienam, kas pažįsta seno karininko-generolo psichologiją. Beabejo, generolas Kondratavičius bus tą lietuvių karininkų nutarimą paskaitęs revoliucija, o jį priėmusius karininkus - bolševikais. Tik jis gal iš karto dar nebus buvęs supratęs vieno, būtent tai to, kad ta revoliucija pirmoje eilėje buvo nukreipta prieš jį asmeniškai. Tai jam turėjo parodyti šis sekantis faktas. Prieš tai, ar po to, buvo dar koks tai kitas karininkų susirinkimas, kuriame dalyvavo ir keletą rusų. Atėjus generolui Kondratavičiui, vienas iš dalyvavusių susirinkime rusų karininkų, pirmas pamatęs sukštąjį viršininką ateinant, - kad jį pagerbti, - sukomandavo rusiškai "Gospoda oficery!" /Ponai karininkai!/. Rusai visi tuojau pašoko atsistoti, kaip tai pridera; lietuviai gi, - išskyrus vieną-kitą, atsistojusį instinktyviai, - pasiliko besėdint savo vietose, lyg nekreipdami jokios atydos į nebepakenčiamą viršininką. Tokios demonstracijos, generolas Kondratavičius, perėjęs per

susirinkusiųjų

susirinkusiųjų kambarį, negalėjo nepastebėti. Jis tuojau buvo išsaukęs pas save savo adjutantą karininką Liormaną ir po pasikalbėjimo su šiuo pasiuntiniu nusiskubino pas p.prof.Voldemarą. Formaliai dalyką imant, generolas turėjo pilną pagrindą užsigauti, nes tai jug buvo aiškus iš lietuvių karininkų pusės buntas prieš savo viršininką, bet esminiai - jis turėjo iš to suprasti, kad yra patekęs ne į savųjų tarpą, kad lietuviai karininkai juo visai nebepasitiki ir kad yra prieš jį griežtai nusistatę. Ar generolas Kondratavičius buvo nusiskubinęs pas p.prof. Voldemarą, kad iš viso to padaryti atatinkamas išvadas - pagrąžinti atsistatydinimu -, kaip vėliau buvo paėjęs gandas, nežinau. Bet faktas lieka faktu, kad ir po tokios iš lietuvių karininkų pusės demonstracijos, generolas Kondratavičius iš vietos nebuvo atleistas ir pasiliko Krašto Apsaugos Vice-Ministerio pareigose iki kol netapo nusodintas nuo Ministerio Pirmininko kėdės ir pats nepalenkiamasis jo rėmėjas p.prof. Voldemaras...

Per tą laiką, kai mūsų Apsaugos Štabas negalavo tik ką atbudinta sunkia vidaus liga, bendros aplinkybės kariuomenei kurti vis daugiau komplikavosi ir sunkėjo. Pačiame Vilniuje nebekliudomai organizavosi: iš vieno pusės - lenkų legionininkai, kurių biūras buvo Užupio gtv. Nr.5; iš kitos pusės - vietiniai komunistai, kurie sukė sau lizdą Varnių gatvėj Nr.5. Vieni ir kiti siuntinėjo savo slaptus agentus į visas puses, verbavo sau šalininkus ir supirkinėjo iš pakrikusių vokiečių kareivių ginklus už pinigus, ką lenkai buvo gavę iš Varšuvos ir surinkę iš vietinių lenkų, o komunistai - iš Sov.Rusijos. Ir vieni ir kiti varė smarkiausią akciją gyventojų tarpe prieš Valstybės Tarybą, viešai per spaudą ir slaptais agitaciniais apeliais... Vokiečių okupacinė Valdžia, kuri faktinai vis dar tebelaikė savo rankose krašto valdymą, visą tai matė, bet nesiėmė jokių priemonių pasalų organizatorius sudrausti, nežiūrint Lietuvos Vyriausybės pakartotų šiuo reikalu prašymų ir protestų...

Tuo pat metu provincijoje plito anarchija. Pasiliuosavę iš Vokietijos rusų belaisviai, traukdami namon per mūsų kraštą

ir

ir neturėdami iš ko misti, sudarydavo plėšikų bandas, kurios gręsė kaimo gyventojams teroru ir eksproprijacija. Panašus pavojus gręsė ir iš pakrikusių vokiečių karėivių, kurie, po priedanga karo rekvizicijų, užpuldinėdavo kaimiečius ir robavodavo miestuose ir miesteliuose krautuves... Todėl, greta kariuomenės, buvo degantis reikalas tuojau turėti pors kiek ginkluotos milicijos, ramių, nei kuo nenusikaltusių, gyventojų apsaugai. Bet ir milicijos planingai kurti nebuvo galima, nes vietiniai Okupacinės Valdžios organai darė tam visokių kliūčių. Jie, matomai, tikėdamies dar pasilikti mūsų krašto šeimyninkais, kūrė patys miliciją iš sau palankaus elemento, kuriam net dalino ginklus. Šios rūšies miliciją kurti buvo pavesta kreishauptmanams, kurie įvairiose apskirtyse spėjo išdalinti po sekančius skaičius šautuvų: Vilniaus /miesto/ - 500; Baltstogės - 25; Vilkaviškio - 50; Pabradės - 75; Panevežio - 50; Rokiškio - 40; Suvalkų - 30; Tauragės - 35; Maletų - 200; Planty /?/ - 50; Lydos - 175; Kauno - 164; Kuršėnų - 100; ir Radunės - 100. Iš viso: 1 579 šautuvai. Kadangi kreishauptmanai tuos ginklus dalino tik vadinamąjam "ištikimajam" elementui, kurį, Okupacinės Valdžios akimis žiūrint, tesudarė žmonės, atsidavę vokiečiams, arba dvarininkai, kurių dauguma buvo lenkai, tai nėra jokios abejonės, kad minėti ginklai, jei ne visi, tai jų dauguma, buvo išdalinti į Lietuvos priešų rankas, kad ir ne bolševikų.

Negana to, kad okupacinė vokiečių valdžia nesiėmė jokių priemonių prieš slaptą legionininkų ir komunistų organizavimasi prieš Lietuvos Vyriausybę, pačios Vokietijos pripažintą, ir dalino kam norėjo, ginklus, ji net vedė su jais derybas, tuo būdu pastatydama mūsų pirmąją Vyriausybę, kuri buvo vienintėlė teisėta, į lygią padėtį su gyventojų drumstėjais iš pasalų. Tai jau buvo daugiau negu akiplėšiškumas. Tam ~~Judos išdaviko~~ darbui buvo pasidalinta rolėmis tarp pačios Okupacinės Valdžios ir jos priedėlio - Soldatenrato. Tuo metu, kai Okupacinės Valdžios galvos svarstė tautinio lenkų komiteto, baltgudžių ir žydų pasiūlymus dėl Lietuvos Vyriausybės pertvarkymo jiems priimtina prasme ir nepasidrovėjo leistis į derybas už Lietuvos Vyriausybės nugaros su lenkų slaptos karinės

organizacijos

dėl
organizacijos atstovais, sprūpinimo legionierių ginklais ir municija, Soldatenratas globojo vietinių komunistų organizavimąsi, išsikristalizavusį netrūkus į Darbininkų Tarybą, ir palaikė kontaktą su rusų Raudonąją Armija, kuri iš dienos į dieną vis daugiau ir daugiau artinosi prie Vilniaus, siekdama paskui atsitraukiančius vokiečius. Tikslas, kurio vokiečiai tuo siekė, tai buvo jų noras visus užbovyti, kad išlošti daugiau laiko, reikalingo jiems prisigrobto turto išsigabenimui ir užsilikusios Ukrainoje kariuomenės, kuriai grėsė pavojus būti atkirstai ir lenkų nuginkluotai, atitraukimui į Vaterlandą.

Už šio pastarojo tikslo, militariniai gal ir pateisinamo, slėpėsi kiti dalykai, jau grynai politinio pobūdžio, būtent:

1/ Sov.Rusijos ir naujos, socialistinės Vokietijos tendencija tarpusavyje susiartinti ir, jei galima, atstatyti senąją tarp abiejų valstybių sieną, ir

2/ jei tai būtų nebepasiekiama, tai Vokietijai buvo svarbu nors supjudyti besikūrinčią Lietuvos Valstybę su Lenkija.

Pirmąją tendenciją p.prof. Voldemaras, kaip seka iš jo kalbos, pasakytos Valstybės Taryboje gruodžio 2 d., suprato, o antroji, jau buvusi žinoma iš Tarybos laikų, dar ryškiau pasitvirtino, tiesa, post-factum, - iš Soldatenrat'o posėdžio, įvykusio lapkričio 27d. Minske, kuomet šis miestas dar nebuvo atiduotas bolševikams. Tame posėdyje vienas Soldatenrat'o narys, grįžęs iš Vilniaus, kur jis turėjo pasikalbėjimų su Okupacinės Valdžios galvomis apie artimiausiosios ateities politiką, pranešė savo kolegoms:

1/ Kad iš pasikalbėjimo su p.Zimmerle, Vokietijos civilinės valdžios šefu Lietuvoje, paaiškėję, kad laikomasi polonofilinės krypties, kaip to posėdžio protokole užrašyta "auf Grund Davidschen Orakels", ir

2/ kad Okupacinės Valdžios planas buvo sekantis: išduoti Lietuvos tautą Lenkijai, kad tuo būdu versti šią pastarąją atsisakyti nuo pretenzijų į Poznanės-Gniezno sritį.

Šitai parodo, kad sumanymas už grąžinimą Dancigo Koridoriaus

kompensuoti

kompensuoti Lenkiją mūsų krašto nepriklausomybės kaina, kieno tai kartas nuo karto dar ir dabar paskleidžiamas spaudoje, jau buvo vokiečiams žinomas 1918 metų pabaigoje, kada buvo pasireiškęs tik Lietuvos nepriklausomybės daigas.

Taip supratus vokiečių politikos tikslus, pasidaro visai aišku, kodėl Vokiečių Karo Vadovybė anuomet skubėjo galimai greičiau atitraukti savo kariuomenę iš užimtų laike karo buvusius Rusijos kraštų ir kodėl vokiečiai, nežiūrint griežtų iš Santarvės valstybių pusės reikalavimų, netik neteikė tų kraštų gyventojams reikalingos paramos, bet, atbulai, visokiais būdais trukdė jiems susiorganizuoti bei sudaryti sau ginkluotą pajėgą gynimuisi nuo rusų Raudonosios Armijos, kuri tų kraštų tautoms grėsė. Prie tokių sąlygų ir Lietuvai tame reikale nebepadėjo nei jos pripažinimas iš Vokietijos pusės nepriklausoma valstybe su sostine Vilniuje, įvykęs dar kovo mėn.23 d., nei Vokietijos Vyriausybės, - net paties Kaizerio -, duotas iškilmingas pažadas teikti pagelbos tai valstybei atsistatant. Visą tai vokiečiai tuojau pamiršo, pamiršo, kai 1918 m. gale, pasikeitus jų strateginiai padėčiai, pasikeitė ir jų politinis interesas.

To, kas aukščiau pasakyta, ~~+~~ pasekmėje liko bergždžios ir mūsų pirmosios Vyriausybės pastangos gauti iš vokiečių ginklų ir visą kitą, kas kariuomenės aprūpinimui yra reikalinga. Okupacinė Valdžia veikė su Soldatenratu lyg susitarę. Į mūsų Vyriausybės prašymus gauti ginklų, Okupacinė Valdžia teisinosi, kad tam dar nėsąs gautas sutikimas iš Berlyno, arba, kad liekamų ginklų vietos sandeliuose Lietuvoje nėsą, kad jie jau esą išgabianti į Vokietiją, arba, pagaliau, kad ginklų perleidimui priešinasis Soldatenratas. Kreiptis į šį pastarąjį buvo ~~lyg~~ nepatogu, kad nesupykinus Okupacinės Valdžios ponų ir ypač 10. Armijos Vadovybės,nuo kurios ginklų davimas daugiausia priklausė. Išėjus betgi iš kantrybės, gruodžio 11 d., pagaliau, buvo parašytas ir Soldatenratui atatinkamas raštas, su Apsaugos Valdybos Tiekimo Skyriaus Viršininko karininko Siekkowski ir to Skyriaus sekretoriaus karininko Baniono parašais.

Atsakymo

Atsakymo, rodos, nebuvo gauta. Bet neužilgo po to paaiškėjo, kad pas vokiečius esama principinio nusistatymo, kad ginklų kariuomenės apginklavimui iš viso niekam neduoti. Mat Soldatenrat'as buvo griežtai nusistatęs prieš leidimą bylo kam organizuoti ginkluotą pajėgą kovai su rusų Raudonąją Armiją, skaitydamas kad tai būtų priešinga Vokietijos interesams ir jos kokiam tai susitarimui su Sov. Rusija. Tokiam Soldatenrato nusistatymui, noroms ar nenoroms, pritarė ir Armijos Vadovybė. Bet kadangi, iš kitos pusės, Santarininkai griežtai reikalavo iš Vokietijos Vyriausybės kad teiktų okupuotų kraštų gyventojams paramos ir ginklų organizavimui savysaugos nuo bolševikų, tai vokiečiai, matomai, manė nusikratysią nuo šios pareigos, dalindami miestams ir miesteliams po keliolika ar keliaddešimtis šautuvų vietos gyventojų milicijos reikalui. Jau buvau minėjęs kiek šautuvų tam reikalui ir kam jie buvo vokiečių išdalinti Lietuvoje. Didesnis kiekis, būtent, 500 šautuvų, buvo paskirtas Vilniaus miestui. Jei nebūtų buvę laiku susigriebta, tai jie visi būtų perėję į lenkų legioninkų rankas. Bet suskubus padaryti kas buvo reikalinga, karininkui Gladučiui gruodžio 7 dieną pavyko tų šautuvų 300 gauti 1-mam pulkui, žinoma, prisidengus milicijos apginklavimo skraiste. Tai šit kaip buvo įgyti pirmieji ginklai!

Gruodžio 12 d. Apsaugos Valdybos Rikiuotės skyrius turėjo paruošęs konkretų kariuomenės organizavimo projektą, sulig kurio buvo numatoma sudaryti štai ką:

a/ vieną lietuvių diviziją, iš 4 pėst.pulkų, 1 artil.pulko, 2 kaval.pulkų, 1 pionierių kuopos ir 1 aviacijos būrio;

b/ Vieną baltgudžių brigadą, iš 2 pėst.pulkų, 1 artil.grupės, 1 kaval. pulko ir 1 pionierių kuopos.

Buvo numatytas tos kariuomenės organizavimo planas, apskaičiuota kiek jos organizavimas ir užlaikymas galėtų kainuoti, ir nužiūrėta smulki jos dislokacija. Projektas, reikia pastebėti, buvo gana kuklus, bet vis-tik jau konkretus dalykas. Visa nelaimė parėjo nuo to, kad nebuvo kareivių ir neturėjome ginklų. Ginklų/ir būtų buvę galima kaip nors iš vokiečių išspausti, kaip pavyzdžiui, tai

pavyko

pavyko atsiekti porą mėnesių vėliau. Apie gruodžio vidurį, tik nebeatsimenu datos, vokiečiai, nežinia ar rimtai ar tik taip sau, kad pasigerinti, o gal net tam, kad iškvosti ką mes turime, buvo vieną kartą parodę ginklų klausime palankesnę miną. Apie tai girdėjau iš karininko Liormano, kuris ėjo tuomet generolo Kondratavičiaus adjutanto pareigas. Karininkas Liormanas papasakojo apie kokį tai pasitarimą vokiečių komendantūroje, į kur buvę pakviesti ir atstovai nuo lenkų karinės organizacijos. Iš mūsų pusės tame pasitarime dalyvavo pats generolas Kondratavičius, karininko Liormano lydimas. Vokiečių štabo atstovas, paaiškinęs kad vokiečiai neužilgo turėsią pasitraukti, paklausęs lietuvių ir lenkų atstovų, kiek ta ir kita pusė turi vyrų bei kiek jų galėtų trumpiausiu laiku surinkti, ir kiek kam būtų reikalinga ginklų. Lenkų atstovai, sulig karininko Liormano nupasakojimo, pareiškę, kad lenkai jau turį suorganizavę kelis tai tūkstančius ir kad į kokią vieną savaitę laiko, jei tik būtų ginklai, galėtų surinkti 20.000 vyrų. Generolas Kondratavičius su tuo nenurėjęs sutikti, reiškęs nuomonę, kad per tokį trumpą laiką tiek daug žmonių surinkti ir juos suorganizuoti esąs praktiškai neįmanomas dalykas. Be to, generolas Kondratavičius atskleidęs vokiečiams ir lenkams, kad mes į savaitę laiko gal ir galėtume surinkti kokius 300-500 vyrų. Tuo generolas Kondratavičius netik neimponavo vokiečiams ir lenkams, bet net išdavė mūsų paslaptį, kad mes tuomet dar nieko apčiuopiamo neturėjome. Karininkas Liormanas, visą tai savo ausimis girdėjęs, o taip pat ir tie, kuriems jis apie minėtą pasitarimą papasakojo, buvome labai nustebinti tokiuo generolo Kondratavičiaus atvirumu mūsų priešams. Atsimenu, kaip aš tuomet su karininku Landsbergiu, pasipiktinę tokiuo generolo Kondratavičiaus pasielgimu, tuojaus nusikubinome pas Valstybės Tarybos narį p. Klimą, kad atkreiptų Vyriausybės atydą į tai, ką generolas Kondratavičius yra padaręs. Reikia pastebėti, kad generolas Kondratavičius jau ir prieš tai su lenkų karinės organizacijos žmonėmis susitikdavo ir dėl ko tai tardavosi. Porą kartų net buvo priėmęs lenkų atstovus pas save

kabinete

kad

kabinete, Krašto Apsaugos Ministerijoje. Tokie generolo Kondratavičiaus pasimatymai su lenkais buvo davę pamsto lietuvių karininkams kvestijonuoti jo ištikimybę Lietuvai. Kuomet buvo patirta apie jo žalingą Lietuvai reveliaciją, padarytą vokiečiams ir lenkams vokiečių Komendantūroje, ne tik pas mane asmeniškai, bet ir pas kitus lietuvius karininkus susidarė įspūdis, kad į generolą Kondratavičių reikia žiūrėti su kuodidžiausiais rezervais: jei jis ir nebūtų buvęs tikras išdavikas, tai Lietuvai vistik buvo pavojingas. Kokių žalingų pasekmių turėjo generolo Kondratavičiaus atvirumas ginklų gavimo reikale, liūdija sekančios eilutės,kurias, išvertęs į lietuvių kalbą, čia pacituoju iš 10-os Armijos Soldatenrato brošiūros "Vilniaus išdavimas lenkams" išleistos 1919 m. sausio mėn., t.y. trumpai po sakyto atsitikimo /žiūr. 14-15 pusl./:

" Sukruto ir lietuviai. Jų pagrindinis siekimas buvo sudaryti krašto apsaugą. Bet kadangi jų kariškasis vadas, generolas Kondratavičius, akyvaizdoje Soldatenrato Pirmininko pareiškė Štabo viršininkui, kad trumpiausiu laiku Lietuvių Armijos sudarymas galėtų įvykti tik ant popierio, tai reiškia, kad praktiškai būtų neįvykdomas dalykas, tai tuo pačiu atpuolė ir ginklų perleidimo klausimas. Tiesa, iš pusės Soldatenrato buvo nekartą pareikšta, kad palaikys sudarymą paritetinių /t.y. visų tautų - pulk.K.Šk./ milicijų, bet tiktai ramumui bei tvarkai palaikyti ir gyventojų gyvybės bei jų turto apsaugai. Kovai gi prieš organizuotos kariuomenės dalis /turima galvoje rusų Raudonąją Armiją - pulk. K.Šk./ tos milicijos niekad neturi būti panaudotos. Bet kadangi lietuvių Taryba vistik buvo lietuvių Valstybės suverenumo reiškėja, tai Soldatenratas, ginklų lietuviams perleidimo klausime, nutarė tik tada galutinai nusistatyti, kuomet bus gauta nurodymų, kuriuos gam artimiausiuoju laiku turėjo prisiųsti jo atstovas prie Vokietijos Vyriausybės iš Berlyno."

Jei pasitarimas, sušauktas vokiečių Komendantūroje yra buvęs tik monas, tai vistik dar buvo likusi galimybė supirkinėti ginklus iš pakrikusių vokiečių kareivių. Bet tuomet tai dar nebuvo skaitoma pakankamai aktualių dalykų, nes visoje mūsų kariuomenėje tada ir 100 eilinių nebūtų susiradę.

Pirmosios Vyriausybės galva p.prof. Voldemaras, nors matė,

kad

kad iš Vokietijos pažado teikti mums pagalbos likosi tik muilo burbulas ir kad šnekomis su Okupacine Valdžia tik veltui gaišinama brangus laikas, bet ir toliau nesiryžo apeliuoti į tautą, kad viešai šaukti savanorius, ar bendrai, raginti gyventojus organizuotis vietose. Jis, matomai, vis dar tebesvajojo apie pagelbą iš kitur: siuntinėjo į visas puses telegramas, rašė raštus ir davinėjo pavedimus Lietuvos Pasiuntinybėms užsieniuose, kurių tuomet, rodos, tebuvo iš viso tik dvi - Berlyne ir Šveicarijoje, - kad šios klebintų, kur tik gali, kad gauti iš kur nors skubios pagelbos. Nusivylęs vokiečiais, p.prof. Voldemaras dėjo visas viltys į laimėjusią karą Santarvę. Bet tai buvo bergždžia svajonė, nes Santarvės valstybių diplomatinės kanceliarijos jau seniai buvo lenkų apeitos ir paruoštos prieš p.prof. Voldemaro vyriausybę, kaipo pastatytą jos pačios Lietuvos Tarybos, kuri buvo pažadėjusi Vokietijai amžinos sąjungos ryšį ir susikompromitavusi prieš visą pasaulį hercogo von Urach išrinktamu Lietuvos karaliumi....

Apie gruodžio mėn. vidurį galutinai paaiškėjo, kad vokiečiai nusprendė iš linijos Baranowitschi, Molodetschno, Dwinsk /senųjų sprasų linijos/, kurioje jie buvo kiek stabtelėję, pasitraukti ir kad numato neužilgo apleisti ir patį Vilnių. Tai paveikė į mūsų Apsaugos Štabą kaip kokią bomba, numesta ant galvos iš oro. Buvo aišku, kad planingo kariuomenės organizavimo darbo vesti iš Vilniaus greitai nebebus galima. Todėl pradėtasias formuoti kariuomenės dalis suskubta iškelti į jų tikrasias formavimosi vietas, numatytas prieš tai. Pulkininkas Galvydis-Bykauskas gruodžio 15 d. su 1-jo pulko branduoliu, kurį faktinai tesudarė pulkin. Galvydžio-Bykausko pasirinktasis karininkų kadras ir vos kelios dešimtys kareivių, išsigabiano iš Vilniaus į Alytų. Pirmam baltgudžių pulkui, irgi teturėjusiam tik karininkų kadrą ir dar mažiau kareivių - vos keletą šimtų, buvo įsakyta persikelti į Gardiną. Antrame lietuvių pulke, apart paties pulko vado pulkininko Liatuko ir kelių karininkų, iš visp, dar nieko nebuvo, o antrasis baltgudžių pulkas tebeegzistavo tik ant poperio, tad šių dviejų pasterųjų

"pulkų"

"pulkų" nebuvo nei reikalo ~~gelbėti~~. Pačiame Vilniuje buvo palikta tik Etapo Komendantūra su ~~pora desėtkų~~ keleta karėivių sargybai prie Valstybės Tarybos rūmų ir etapo tarnybai, t.y. kad savanorius, kurie iš provincijos atsitiktinai dar atvyktų į Vilnių, persiųsti į pulkų formavimosi vietas. Tai va kaip pirmoji Vyriausybė rengėsi ~~ginti~~ Lietuvos sostinę nuo grėsusio jai pavojaus iš rusų Raudonosios Armijos pusės!... Tai buvo liūdnas mūsų kariuomenės, pagal p.prof. Voldemarą ir jo politinių draugų receptą, organizavimo balansas už pusantro mėnesio begal svarbaus ir begal brangaus laiko, kurio grąžinti atgal, kad jį produktingiau sunaudojus, jau nebebuvo galima.

Apie tą patį laiką buvo Vilniuje pasirodęs generolas Žukauskas, kurį p.prof. Voldemarui, rodos, buvo ~~pirmąjį~~ nurodas p.M.Ičas. Apie šį generolą jau nuo seniau buvo girdėta, kad save skaitąs lietuviu. Bet kelias dienas pasisukinėjęs, jis iš Vilniaus vėl kur tai dingo. Apie jo paskirimą Krašto Apsaugos Ministeriu girdėti neteko, bet skaičiau vėliau įsakymą apie jo atleidimą iš tų pareigų, nors jis jų faktinai ir nebuvo ėjęs.

Kuomet vyko paminėtas mūsų kariuomenės daigų iškraustimas, pačiame Vilniuje ėmė darytis iš dienos į dieną vis daugiau ir daugiau nebesaugu. Įvairus pasalų organizatoriai, pajutę kad vokiečiai rengėsi išsinešdinti ir kad Lietuvos Vyriausybė yra bejėgė ir net jau rodo supasavimo ženklus, pasidarė dar drąsesni, negu buvo prieš tai. Komunistai išsijuosę darbavosi darbininkų bei miesto biednuomenės, ypač žydiškosios, tarpe ir prie ko tai skubotai rengėsi. Gruodžio 12 d. pastatė Soldatenratui reikalavimus: 1/ tuojau paleisti visus politinius kalinius, 2/ sustabdyti persekiojimą socialistinių partijų vadų ir jų agitatorių, 3/ panaikinti susirinkimų, spaudos ir žodžio suvaržymus ir 4/ patraukti atsakomyben okupacinės Valdžios valdininkus, pasižymėjusius žiaurumu prieš civilius gyventojus. Soldatenratas šiuos reikalavimus mielai priėmė ir sekančią, t.y. gruodžio 13 dieną nutarė prašyti Vokietijos Vyriausybės Generalinio Įgaliotinio Lietuvai p.Zimmerle juos visus patenkinti,

vienkart

vienkart pranešdamas apie tai komunistų partijos komitetui. Šiam pastarajam to tik ir reikėjo. Komunistai, tokio pasisekimo paskatinti, pamanė kad jau yra atėjęs jiems laikas pagrobti krašto valdymą, kuris jau slydo iš vokiečių rankų. Gruodžio 15 d. jie pravedė per Vilniaus Darbininkų Tarybą sekantį nutarimą, išplatintą mieste:

"Vykdant Vilniaus darbininkų diegstų Tarybos valią, bendras krašto valdymas nuo gruodžio 15 dienos perėjo į Tarybos rankas.

Tarybos Prezidiumas praneša apie tai visiems gyventojams, pažymėdamas kad Taryba skaito save vienintele įgalinta įstaiga, kurios privalo klausyti visa tauta. Visi Tarybos parėdymai ir nutarimai turi privalomos galios."

Sąryšyje su šiuo atsišaukimu, pasklydo mieste įvairiausių gandų: kad Soldatenratas išdavė Vilniaus miesto valdymą bolševikams, kad Lietuvos Taryba ir jos pastatytoji Vyriausybė jau bėga iš Vilniaus, kad vietiniai bolševikai jau pagrobė geležinkelių dirbtuves, kad vokiečių kareiviai areštuoja savo karininkus, o šie pastarieji nuginkluoja savo kareivius ir t.t. Vienu žodžiu, kad jau prasidėjusi anarchija. Pabūgę šios anarchijos, lenkai, jau prieš tai rodę didelio veiklumo ir apsukrumo, savo organizavimosi dar daugiau suintensyvino: jau brovėsi su savo agitaciją į pačius vokiečių kareivius, kuriuose surado sau palankaus elemento elsasiečių ir poznaniečių tarpe; be to, pradėjo traukti iš provincijos vyrus į Vilnių,ir, iš savo pusės, tykojo pagrobti vadžias. Lenkų klastingumas net siekė tiek toli, kad jie buvo pradėję tvirtinti vokiečiams, kad būk mūsų Vyriausybė nieko prieš jų organizavimąsi neturinti ir kad jie organizuojasis su jos žinia ir sutikimu! Jie pakartotinai reikalavo iš vokiečių ginklų jų sudaromai pajėgai dėl kovos su bolševikais. Kadangi, kaip jau minėjau, Soldatenratas buvo tam priešangas, tai ir Armijos Štabas, kuris jau buvo linkęs lenkams ginklų duoti, nuo tokio savo pažado vykdymo buvo priverstas dar kiek susilaikyti. Visą tai, kas tuomet Vilniaus pasalose dėjosi, įvarė baimės netik Okupacinės Valdžios galvoms, bet ir pačiam Soldatenratui. Todėl šis, pastarasis, susitaręs su 10.

Armijos

Armijos štabu, reagavo sekančiu atšaukimu:

" Vilniaus Gyventojams !

Kad išsklaidyti einančius mieste klaidingus gandus, 10.Armijos Soldatenratas viešai pareiškia sekantį:

Soldatenratas užsiima tiktai kareiviu ir militariniais uždaviniais.

Jo vyriausia pareiga ir didžiausias rūpestis yra grąžinti vokiečių karius ramiai, tvarkingai ir kaip galint greičiaus namon.

Jis principialiai nesikiše į krašto politinius santikius ir nesijaučia surištas pavieniais nusistatymais.

Jis neužsistoja už jokią čionykščių partijų; intervenuoja tik tada, kai to reikalauja viešas saugumas. Kol krašte tebėra vokiečių kariuomenė, vykdomoji galia lieka vokiečių pajėgos rankose.

Tą galią mes mokėsime užtikrinti sau visomis turimomis priemonėmis."

Pasiskaičius šio oficialaus skelbimo, valdžios pagrobimo karštuoliai iš Darbininkų Tarybos, o taip pat ir jos konkurentai, - lenkų legioninikai -, turėjo suprasti, kad tam dar nėra atėjęs tinkamas momentas. Bet tas vokiečių laikinas pasišiaušimas pasalų organizatoriams dalinai išėjo dargi į naudą, nes buvo laimėta dar apie porą savaičių laiko pasirengimams.

Matant visą tai, kokį gi sprendimą priėmė mūsų pirmoji Vyriausybė? - Šios pastarosios sprendimas buvo visai kitoks, negu tykojusių į vokiečių palikimą jos konkurentų. Vieton to, kad norė paskutinėje minutėje dar pabandžius imtis aktyvių priemonių prieš pasireiškusią anarchiją ir grėsusį pavojų nustoti Vilniaus, p.prof. Voldemaras su savo idėjos draugais ruošėsi pasitraukti į užsienį, kad ginti Lietuvą rašaliniu ginklu. Motyvas tam, žinoma, buvo surastas. Mat tuo metu buvo jau kilęs reikalas siųsti delegaciją į Paryžių, kur buvo ruošiamasi taikos deryboms, kuriose buvo palie-

čiama

paliečiama ir Lietuva. Delegacija buvo gruodžio 14 d. sudaryta iš sekančių asmenų: Užs.Rkl.Viceministerio p.Rosenbaumo, Valstybės Tarybos nario p. Siemaškos, prałoto Alšausko ir p. Dowiato. Delegacijos įgaliavimo rašte, p.prof. Voldemaro,kaip Ministerio Pirmininko ir Užs.Rkl.Ministerio,pasirašytame, yra pasakyta, kad delegacijai pavedama tartis su Santarvės valstybėmis sekančiais klausimais:

1/ pripažinti laikinąją Lietuvos Vyriausybę ir užmegsti su ja diplomatinius ir konsulerinius santikius,

2/ suteikti Lietuvai militarinės pagelbos,ir

3/ suteikti Lietuvai piniginės paramos organizavimui krašto apsaugos nuo bolševikų pavojaus.

Taigi rūpintis visu kuo, kas tuomet Lietuvai buvo skaudžiausia. Ar gruodžio 14 d., kuomet paminėta delegacija buvo sudaroma, manė ir jau buvo nusistatęs prisidėti prie jos ir pats Vyriausybės galva p.prof. Voldemaras, neturiu žinių. Bet praėjus kelioms dienoms, būtent, gruodžio 18 d., jis pasiėmė iš Valstybės Tarybos Prezidiumo kitą įgaliavimą, kuriuo padarė save sakytos delegacijos pirmininku ir taip pat išvažiavo į užsienį. Kartu su juo išvažiavo Finansų Ministeris p.M. Ičas, kaip jis pats tvirtina - irgi taikos deryboms ir kad pakelyje sustojus Berlyne baigti tvarkyti su Vokietijos Vyriausybe gavimą Lietuvai 100 milijonų markių paskolos. Po to pranyko iš Vilniaus dar vienas - kitas Vyriausybės šulas ir kuo ne visas Valstybės Tarybos, taip vadinamas, Trijų Prezidiumas, kuriam sulig laikinąja Konstitucija buvo tekę reikšti Lietuvos Valstybės suverenumą. Vilniuje buvo pasilikę: vieton Valstybės Tarybos Trijų Prezidiumo - tik vienas jo narys, p.St.Šilingas, ir vieton Ministerio Pirmininko - p. V. Stašinskas, Vidaus Reikalų Ministeris.

Krizio dienos.

Išvažiavus valdžios galvoms į užsienį, pasijutome likę be vairo. Vadų pasitraukimas iš Vilniaus tuo metu, kaip priešas artinosi prie sostinės vartų, buvo suprastas - klaidingai ar

teisingai

teisingai, vistiek pat - kaip numojimas ranka ant pradėto darbo ir kaip supasavimas. Netik visuomenės, bet ir pačių lietuvių karininkų, likusių Vilniuje, tuos bematant nupuolo: kai-kas, nustojęs vilties, ėmė orijentuotis paskui vadus į užsienį, kas to - kius galimybės neturėjo - pakavosi daiktus ir rengėsi jieškoti globos pas gimines ar gerus pažįstamus kur nors provincijoje, kaime.

Darbas Apsaugos Ministerijoje, jau prieš tai ėjęs netvarkingai, susidarius naujoms aplinkybėms dar daugiau pakriko ir už dienos kitos net visai sustojo. Gruodžio 22 d. generolas Kondratavičius, surinkęs tarnavusius Apsaugos Ministerijos centre karininkus, pranešė jiems kad Vyriausybė nutarusi persikelti į Kauną. Kadangi tolesnis kariuomenės organizavimas iš Vilniaus, prisiartinus prie jo bolševikams, esąs nebegalimas, tai Apsaugos Ministerija, strateginiais sumetimais, esanti perkeliama į Gardiną. Atsižvelgdamas į tai, kad jau buvo arti Kalėdų šventes, generolas Kondratavičius paleido karininkus išsivažinėti kur kam patiko, nurodydamas kad numetoma darbą atnaujinti nuo sausio mėn. 6 dienos jau Gardine, jei aplinkybės leisiančios. Jis neįsakė karininkams vėl susirinkti į Gardiną visiems, o paliko kiekvieno asmeninei nuožiūrai ir laisvai valiai: atvykti po švenčių į Gardiną ar nebeatvykti....

Generolo Kondratavičiaus paleidimas karininkų šventėms į visas puses tuo metu, kai bolševikai jau artinosi prie sostinės, visų susirinkusiųjų buvo teisingai suprastas kaip finis Lietuvos Kariuomenei. Rusų karininkams gal tai buvo ir vistiek, nes alga, dėl kurios jie tetarnavo, už gruodžio mėn. buvo pažadėta išmokėti avansu ir, be to, buvo generolas Kondratavičiaus pasirūpinta Apsaugos Ministerijos kasą tuojau pat išsiųsti į Gardiną. Lietuviai gi karininkai, kurie tarnavo ne vien dėl algos, į generolo Kondratavičiaus Apsaugos Štabo demobilizaciją pažiūrėjo kitaip: jiems atrodė, kad tai reiškia ne tik finis Lietuvos Kariuomenė, bet ir finis Lietuvos Valstybė. Kiekvienas mūsų žinojome,

kad

kad Gardine lietuvių nėra, kad ten gyvena rusai, lenkai ir žydai, kurie mūsų nesupras, kaip mūsų nesuprato pats generolas Kondratavičius. Jei jau trauktis iš Vilniaus, tai tik ne į Gardiną, bet į kitur kur, į Kauno pusę, į Lietuvos gilumą, kur randasi dar neišjudinti iš vietos ir nepašaukti prie ginklo mūsų tautos rezervai! - taip galvojau ne tik aš vienas, bet ir vis lietuviai karininkai. Bet kam skubėti iš Vilniaus pasitraukti, kuomet priešas jo dar neatakuoja, neapšaudo ir neapsupa? - tokį klausimą statė sau tik drąsesnieji. Kuomet rusai pakavo savo daiktus, kad važiuoti į Gardiną, arba jau išsivažinėjo ir kuomet vienas-kitas lietuvis karininkas, silpnesnės valios, taip pat jau rengėsi važiuoti Kalėdų šventėms kur nors pas mylimąją močiutę, drąsesnieji nusistatė generolo Kondratavičiaus parėdymo nepildyti ir niekur iš Vilniaus nevažiuoti.

Pasilikę be viršininkų lietuviai karininkai, nežinojo ką toliau ir daryti. Vėl pradėta karščiuotis ir mitinguoti. Atmosfera pasidarė stačiai isteriška, kuri teikė palankias sąlygas iškilti viršūn vįsokio plauko avantiuristams. Vienu iš tokių avantiuristų buvo pasireiškęs vienas prūsų lietuvis - kareivis Aukštolaitis, buvęs vokiečių censorius ir, rodos, net Soldatenrato narys. Jei nesuklystu, tai jis buvo įsipiršęs į mūsų tarpą per p.Liudą Girą. Gruodžio 22 d. po piet, pulkininko Kubiliaus paraginimu buvo sušauktas Okupacinės Valdžios rūmuose /prieš Lukiškio aikštę/, kuriuos vokiečiai jau buvo apleidę, lietuvių karininkų susirinkimas, kur p. Aukštolaitis paskaitė aukšto tono, patriotišką bei karštą kalbą, žadindamas susirinkusiuosius nenusiminti, nepasiduoti pesimizmui, bet energingai imtis už darbo ir klausyti p.Aukštolaičio nurodymų, nes jis esąs tas tikrąsis vadas, kuris išvesiąs mus į teisingą kelį ir išgelbėsiąs Lietuvą nuo pražūties. Upo pagauti karininkai p. Aukštuolaičiui gausiu delnų plojimu pritarė, nors prieš tai p. Aukštolaičio beveik niekas iš susirinkusiųjp nepažinojo. Manes tas p. Aukštuolaičio išsišokimas nei kiek nesujaudino, nes gražiai kalbančių žmonių jau buvau savo gyvenime pažinęs

nevienq

nevieną, tokių kalbų nemažai prisiklausęs ir priėjęs prie įsitikinimo, kad žmonės, kurie gražiai kalba ir daug žada, dažniausiai savo žodžio nesilaiko. Manydamas, kad p. Aukštolaitis taip drąsiai kalba kad turi gavęs, kaip vokiečių Karys, kokį nors užtikrinimą iš vokiečių pusės, kad šie pastarieji mūsų kariuomenės sudarymą, pagaliau, pradės efektyviai remti, paklausiau, dėl viso ko, iš kur p. Aukštolaitis mano gauti pinigų ir ginklų. Tai, tiesą pasakius, buvo visai realus klausimas, bet p.Aukštolaičiui jis buvo visai nelauktas. Kitą netikėtą klausimą pastatė kapitonas Velykis, kuris pasiteiravo kuo remiantis p. Aukštolaitis į susirinkusius kalba, ar jis yra paskirtas būti mūsų viršininku ir kas jį paskyrė. Nugirdęs tokius nelauktus klausimus, p.Aukštolaitis sumišo ir nežinojo ką į tai atsakyti. Pastebėjus tokį p.Aukštolaičio sumišimą, karininkai prieš tai karštai ploję, suprato, kad per greitai pareiškė jam pasitikėjimą, kurio jis nebuvo užsipelnęs, ir todėl nuo jo tuojau nusigręžė, šypsodamies patys iš savo naivumo. Pono Aukštolaičio karjera, kaipo neprašyto vado, o gal net diktatoriaus, tuo buvo baigta.

Vyriausybės krizis prasidėjo, galima sakyti, nuo pat to momento, kada pirmosios valdžios vadai sėdosi į traukinį, kad važiuoti į užsienį, nepasiduodami jokiems įkalbinėjimams iš šalies dar kiek pasilikti Vilniuje. Tiesa, tuomet de jure jis dar nebuvo paskelbtas, bet de fakto jau ekzistavo, nes, maždaug nuo gruodžio 21-22 d., pasijutome Vyriausybės nebeturį, nors ir buvo likęs Ministerio Pirmininko pavaduotojas, p.Stašinskas. Todėl spontaniškai iškilo reikalas kurti naują vyriausybę ir bendrai kad ką nors daryti. Kaip tik tuo pačiu metu buvo grįžęs iš Rusijos p.M. Sleževičius. Jam tat tuojau ir buvo pasiūlyta apsiimti sudaryti koalicinę Vyriausybę, kad pritraukus prie valstybės atstatymo darbo visas mūsų krašto kurybines pajėgas. Pono Sleževičiaus asmuo tuomet buvo visų partijų skaitomas tokiai Vyriausybei sudaryti tinkamiausiu, priimtinu ir tautinėms mažumoms, išskyrus, žinoma, lenkus, kurie prie Lietuvos Valstybės atstatymo iš viso

nesidėjo

nesidėjo ir žvalgėsi vien tik į Varšuvą.

Apie tai, kad p.Sleževičiui jau gruodžio 21 ar 22 dieną buvo pasiūlyta sudaryti naują Vyriausybę, aš prisimenu iš vieno privataus pasitarimo, įvykusio "Lietuvos Žinių" redakcijos patalpoje, kuriame, apart p. Bortkevičienės, ten gyvenusios, dar dalyvavo p. Sleževičius, p.Vileišis, p.Narutavičius, ir iš karininkų : Ruseckas, aš ir, rodos, Elisonas. Ponas Sleževičius, atskleidęs kad jam peršama sudaryti naują Vyriausybę, teiravosi kokioje padėtyje stovi kariuomenės kūrimas ir kas tuo svarbiu reikalu jau yra konkretaus suorganizuota. Patyręs iš mūsų, kad kariuomenės organizavimas tik pradėtas, kad 1-mo pulko branduolys prieš sąvaitę laiko tapo iškeltas į Alytų, kad 1-mo baltgudžių pulko karininkų kadras išsikraustė į Gardiną, kad 2-ras lietuvių pulkas ekzistuoja tik ant poperio, kad pačiame Vilniuje ir kuopos kareivių neturime, ir kad Apsaugos Ministerijos centre į atsakingiausias vietas pastatyti svetimtaučiai - rusų karininkai, - p. Sleževičius labai nusiminė ir buvo begal nustebintas kodėl tiek mažai tepadaryta ir ką pirmoji Vyriausybė, iš viso, veikė, kad per pusantro mėnesio laiko nepastatė tautos ant kojų. Kadangi p. Sleževičius buvo tik ką grįžęs iš Rusijos ir jam Vilniuje viskas buvo nauja, tai beabejo, jam sunku buvo suprasti, kaip tai galėjo atsitikti, kad mūsų ginkluotosios jėgos kūrimas buvo priėjęs prie avarijos. Iš nusiminimo, jis net buvo linkęs atsisakyti nuo pasiūlymo, kad neužkrauti sau ant pečių atsakomybės prieš istoriją už jo pirmtakūnų klaidų pasekmes. Karininkai ir kiti, dalyvavusieji tame pasitarime, įkalbinėjome p.Sleževičių vardan Lietuvos to nedaryti, bet ryžtis pasiūlymą priimti. Mums atrodė, kad vienintėlė priemonė, kuri tuomet dar buvo likusi tam, kad iš katastrofos ir galutinos pražūties, ties kurios slenksčiu Lietuva buvo atsidūrusi 1918 m. gale, išsigelbėti, tai buvo sudarymas tokios Vyriausybės, kuri turėtų pasitikėjimą visos tautos, nes buvo manoma, kad tik ji viena tegalėtų vėl uždėgti, pradėjusį tuomet jau gęsti, gyventojų sielose pasiryžimą imtis ginklo kovai

už

už Lietuvos išlaisvinimą. Ponas Sleževičius, kitų taip paskatintas, nors ir sakė, kad bandysiąs imtis tokios Vyriausybės sudarymo, bet minėjo, kad pastatysiąs sąlygą, kad Valstybės Taryba, kurią jis skaitė esant prieš visą kraštą ir tarptautinės politikos atžvilgiu susikompromitavus, nuo valstybės vairo pasišalintų, (ar nors kitu pavidalu) pertvarkyta, net po kitu pavadinimu. Kitaip sakant, p.Sleževičius buvo numatęs reikalavimą, kad jam būtų duota carte blanche ir kad Valstybės Tarybos ~~sudaryti~~ padarytų patį sau politinį charakterį. Ar tokias sąlygas p.Sleževičius tikrai buvo pastatęs, nesiimu tvirtinti, nes prie jo pasikalbėjimų su Tarybos Prezidiumu nedalyvavau. Greičiausia, kad iš ~~šito~~ Tarybos pusės buvo pareikšta pasipriešinimo, nes p.Sleževičiui tuojau pat formaliai dar nebuvo pavesta naują Vyriausybę sudaryti.

Kriziui užsitęsus, buvo kalęs projektas vieton koalicinės Vyriausybės - pastatyti Diktatūrą. Visu smulkmenų, kaip toks projektas, iš viso, galėjo kilti ir kam jis pirmiausia buvo atėjęs į galvą: ar Valstybės Tarybos Trijų Prezidiumui, kurį tuomet sudarė tik vienas p.St.Šilingas, ar kam kitam - nežinau. Prisimenu tik tai, kad gruodžio 23 d. po piet buvo skubiai sušauktas lietuvių susirinkimas buv. Okupacinės Valdžios rūmuose/Jurgio prosp. Nr.36/. Atvykęs į tą susirinkimą p.St.Šilingas, priešingai jo palinkimui daug ir grąžiai kalbėti, tarė tik keletą įžangos žodžių. Pastebėjęs, kad Tėvynė dideliausiame pavojuje, p,Šilingas nurodė kad nebelaikas kalboms, kad tuojau reikia griebtis darbo ir, pranešęs kad nuo to momento jam esą pavesta visas krašto valdymas, įsakė susirinkusiems karininkams pildyti jo nurodymus, kaipo Vyriausiojo mūsų Vado. Tai reiškė įvedimą Karo diktatūros. Kas p.St.Šilingą tokiuo diktatorium buvo paskyręs, įsakymo skaityti neteko. Vėliau buvo kalbama, kad p.St.Šilingas buvo paskiręs pats save. Greičiausiai taip ir bus buvę, nes, išvažiavus kitiems dviem Tarybos Trijų Prezidiumo nariams iš Vilniaus, nieko kito jų vietoje nei nebuvo likę, kas tokį aukštą paskirimą būtų galėjęs pasirašyti, kaip kad pats p.Šilingas, vienas pavadavęs visą Trijų Prezidiumą.

Po

Po pasakytų trumpų žodžių susirinkusiems karininkams p.St.Šilingas tuojau pat buvo pradėjęs eiti jo paėmimtasias paré gas, negaišdamas daugiau nei minutės laiko. Palikęs kitus mus laukti, tuojau pasišaukė į atskirą gretimą kambarį vyresniuosius būtent pulkininką Kubilių, pulkininką Liatuką, papulkininką Nastopką ir dar ką tai, su kuriais dėl ko tai tarėsi ar darė paskirimus. Karininkai likę kitame kambaryje laukti, tokiuo Vyriausybės krizio išsprendimu jautėsi begal nustebinti. Manau kad ne vienas jų, kaip aš asmeniškai, klausė savęs, kaip galės tokia karo diktatūra ekzistuoti, kuri neturi ginkluotos pajėgos? Be to, turiu pastebėti, kad p.St.Šilingas, netik savo kuklia išorine išvaizda, bet ir savo praeities darbais, diktatoriaus rolėje mažai kam teimponavo. Visi dar gerai prisiminė, kaip jis, būdamas Apsaugos Komisijos Pirmininku, per mėnesį su viršum laiko, palyginant dar ramaus, hieko rimtesnio kariuomenės organizavimui neparengė. Ar pajėgs ką geresnio sukurti audringose darbo sąlygose patapęs Lietuvos Diktatorijm? Man atrodė, kad dauguma karininkų netikėjo, kad p.St.Šilingas tuomet nor ir turėjęs pas kaikurius iš mūsų personalinių simpatijų, galėtų būti tuo parinktuoju vadu, paskui kurį pasektų visa lietuvių tauta, kuris sugebėtų skubiai suorganizuoti reikalingą ginkluotą pajėgą ir išgelbėti Lietuvą nuo pražūties. Todėl laukiančių karininkų tarpe kilo nerimas, kuris pavirto į mitingą. Atsimenu, kaip p.V.Bičiūnas, atėjęs į susirinkimą paskui p.St.Šilingą, kreipėsi į mane asmeniškai prašydamas paveikti į p.M. Sleževičių, kad šis nestatytų Tarybai perdidelių sąlygų ir apsiimtų sudaryti naują Vyriausybę iš visų partijų. Ponas Bičiūnas aiškino man,kad p.St.Šilingo pasiskirimas diktatorium yra nerimtas dalykas, kad iš to nieko gero neišeisią ir kad mes žusime. Aš atsakiau, kad su p.Sleževičium jau esu kalbėjęs, bet kad sunku jį įtikinti, kad jis nuo savo sąlygų atsisakytų. Po to atsitiktino pašnekėsio su manim, p. Bičiūnas pakilo ant kėdės ar net stačiai ant stalo, ir išdrožė susirinkusiems karininkams karštą kalbą, kviesdamas juos p.St.Šilingo neklausyti. Ponas Bičiūnas kalbėjo begal susijaudinęs ir į kalbos galą net

apsipylė

apsipylė ašaromis. Po to, rodos, dar kalbėjo panašia prasme kar
valdininkas p. Gužas ir dar kas tai. Tų kalbų klausę karininkai
kalbėjusiems asmenims karštai pritarė ir šaukė iš vietų "Šalin
Diktatorių!" Ponas St. Šilingas posėdžiavęs kitame kambaryje su
pulkininkais, aišku, negalėjo negirdėti paminėtų karsių ir inte-
riškų kalbų. Matomai nebegalėdamas toliau ištverti, jis spruko
per karščiausių karininkų kambarį lauk, kai kieno net nemandagiai
palydėtas švilptelėjimais. Tuo buvo baigta ir antrojo diktatorius
kurjera.

Kas toliau dėjosi minėtame karininkų mitinge, aš nežinau, nes po atsitikimo su p. Šilingu aš tuojau išsiskubinau ieškoti p. Sleževičiaus. Jį sutikau ateinantį koridoriu. Ar jam apie karininkų sušaukimą buvo kas nors pranešęs, ar tai buvo atsitiktinas dalykas - nežinau. Pamatęs p. Sleževičių, aš tuojau painformavau jį apie įvykusią su p. Šilingu katastorfą ir įsistavau kad p. Sleževičius imtusi gelbėti padėtį. Jis buvo irgi susijaudinęs, matomai, atėjęs iš kokio nors svarbaus pasitarimo. Išklausęs mano informacijų, p. Sleževičius užėjo pas susirinkusius karininkus ir pasakė jiems iš savo pusės kalbą, kurioje kvietė juos visus laikytis vienybės ir nenustoti vilties. Po to p. Sleževičius į kur tai išsiskubino, o karininkai išsiskirstė. Tai buvo paskutinis karininkų mitingas, tiesa, vienas skandalingiausių, kokių jau niekad daugiau nebepasikartojo: nei 1918 metų gale, nei vėliau.

Gruodžio 23 d., matomai vakare, p. Sleževičius tapo paskirtas Vyriausiuoju Karo Vadu. Kaip tai galėjo atsitikti, po šiai dienai man neaišku. Spėju, kad tai įvyko po įtaka nesveikų psichologinių pasekmių, kurias buvo pagimdęs tos pačios dienos isteriškasis karininkų mitingas, mano tik ką apibudintas. Ponui Sleževičiui, ant kiek man žinoma, mintis pasidaryti Lietuvos Diktatorium prieš tai niekad į galvą nebuvo atėjusi, nes jis tesvajojo apie koalicinės valdžios sudarymą, tiesa, su neribotais įgaliavimais, kaip mano jau buvo minėta. Manau, kad p. Sleževičius bus sutikęs būti paskirtas Vyriausiuoju Karo Vadu tik todėl, kad

po

po atsitikimo su p. Šilingu reikėjo buvo tuč tuojau ką nors daryti, kad dar giliau neįklimpus į anarchiją. Kaip ten bebūtų buvę, p. Sleževičius buvo tapęs irgi savos rūšies diktatorium, kaip tai yra matyti iš neribotų teisių, kurios p.Sleževičiui buvo suteiktos jo Vyriausiuoju Karo Vadu paskirimo aktu, kurį čia paduodu:

"Mykolui Sleževičiui.

"Mes Valstybės Tarybos Prezidiumas, remdamiesi Lietuvos Valstybės laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių § 11 p.e., atsižvelgdami į pavojų, kuris gresia Lietuvos Valstybės Nepriklausomybei ir Lietuvos žmonių laisvei ir rasdami, kad šitokioj valandoj reikalinga yra išgelbėjimui krašto sujungti visų valstybės organizacijos darbą vienoje rankoje, skiriame Tamstą Vyriausiuoju Karo Vadu ir vienkart pavedame Tamstai visą šalies valdymo ir ginimo darbą.

Tikimės, kad Tamstai stovint pryšakyje susipratę ir tėvų žemę mylį Lietuvos žmonės išvaduos savo ir Tėvynės laisvę.

Tepadeda Tamstai ir Tamstos vedamiems Tėvynės ginėjams karžygiams Aukščiausias.

Duotas Vilniuje 1918 m. gruodžio 23 d.
Valstybės Tarybos Trijų Prezidiumas
/pasirašė/ St. Šilingas
Pavaduojas Ministerį Pirmininką
Vidaus Reikalų Ministeris
/pas./ V. Stašinskas
Vyriausis Karo Vadas
/pas./ M. Sleževičius. "

Savo aukštu paskirimu, p. Sleževičius, ant kiek atsimenu, nebuvo patenkintas ir nei kiek nesidžiaugė, kaip džiaugtusi jo vietoje kitas asmuo, mėgstąs diktatoriavimą. Apie tai patyriau, kuomet gruodžio 23 d. vėlai, ar sekančią dieną iš ryto buvau pakviestas pas p. Sleževičių pasitarimui, kuriame, apart manęs, dar dalyvavo pora kitų karininkų, tik nebeatsimenu tikrai kas. Jis įvyko p. Sleževičiaus kabinete, buv. Okupacinės Valdžios rūmuose. Ponas Sleževičius, stebėdamies pats iš savęs kaip jis tapo Vyriausiuoju

Karo

Karo Vadu, sakė kad nenustojąs vilties, kad pavyks sulipdyti Kosalicinę Vyriausybę, kurioje jau sutinkančios dalyvauti visos lietuvių politinės srovės ir dalinai tautinės mažumos, būtent, baltgudžiai su žydais , tik dar priešinasis Socialdemokratai. Mus, t.y. karininkus p.Sleževičius pasikvietęs tam, kad patartume jam kokį veiklesnį ir kitų pasitikėjimą turintį karininką, kuriam būtų galima pavesti Krašto Apsaugos Ministeriją. Tai buvo netikėtas klausimas, į kurį duoti atsakymą buvo nelengva. Iš buvusių tada Vilniuje lietuvių karininkų, tiesą pasakius, nei vienas tokioms atsakingoms pareigoms nebuvo pasirengęs. Tie keletas lietuvių pulkininkų, kurie prieš tai stovėjo mūsų kariuomenės organizavimo priekyje, tame darbe didesnės energijos ir sugebėjimų nepareiškė ir kitų, jaunesnių už juos, karininkų pasitikėjimo jau buvo nustoję. Apie jieškojimą dar kartą kokio kito generolo, vieton generolo Kondratavičiaus, kr kalbos būti nebegalėjo, nes už tokį eksperimentą jau kartą, nepaprastai skaudžiai pirštus buvome nusidegine. Iš kitos vėl pusės, p.Sleževičiui vis-tik ką nors patarti reikėjo, nes jis pats, tik ką grįžęs iš Rusijos, buvusių Vilniuje karininkų, išskyrus vieną-kitą, visai nepažinojo. Kiek pagalvojęs, atkreipiau p. Sleževičiaus atydą į sekančius kandidatus: kapitoną Velykį ir štabs-kapitoną Adamkavičių. Juodu kad ir nebuvo aukštų laipsnių, bet vistik kiek vyresni už kitus, be to turėjo daugiau amžiaus ir šiek-tiek daugiau patyrimo kariuomenės reikaluose. Kaip aš asmeniškai, taip ir kiti tame intymiame pasitarime dalyvavę karininkai, buvome daugiau linkę už kandidatūrą kapitono Velykio, kuris tiek savo bendra išvaizda, kaip ir savo ramiu bei nusistovėjusiu būdu, darė į kitus karininkus neblogo įspudžio. Be to, jis buvo pasireiškęs kaip šalininkas greito kariuomenės organizavimo tuojau šaukiant savanorius ir skaitė, kad tik tuo būdu galėtume apsisaugoti nuo kilančios anarchijos ir Lietuvą išgelbėti. Kitas klausimas, kuris pasitarime buvo iškeltas, tai buvo tas, ką naujas Kr.Aps.Ministeris turėtų tuč-tuojau daryti. Programą, kurią p.Sleževičiui šiuo atveju pasiūlėmė, buvo trumpa ir aiški. Štai kokia:

1/ tuojau pašalinti iš Apsaugos štabo visus rusus,

2/ Neatidėliojant šaukti savanorius stoti į kariuomenės eiles,

3/ raginti visą tautą organizuotis vietose ginkluotai savysaugai.

Ponas Sleževičius iš esmės visam tam karštai pritarė, tik reiškė susirūpinimo, kad tuo perdaug neįpykintume vokiečių ir kad jie mus nenuginkluotų. Karininkai įtikinėjome p.Sleževičių, kad to nereikia bijoti, ir kad, atbulai, energingas iš mūsų pusės organizavimasis privers vokiečius su mumis daugiau skaitytis ir pasidaryti nuolaidesniais bei sukalbamesniais. Tai į p.Sleževičių, matomai, paveikė, kad jis ryžosi eiti mūsų pasiūlytuoju keliu. Gruodžio 24 d. Valstybės Tarybos Prezidiumo aktu buvo:

1/ Generolas Žukauskas atleistas iš Krašto Apsaugos Ministerio pareigų, faktinai jų nei nėjęs,ir priskirtas prie Ministerijos be vietos,

2/ Generolas Kondratavičius paleistas iš Kr.Aps.Vice-Ministerio vietos į visų keturių vėjų puses, ir

3/ Karininkui Velykiui pavesta eiti Kr.Aps.Ministerio padėjėjo pareigas.

Kaip matome, Krašto Apsaugos Ministerijos viršūnių pakeitimas įvyko net prieš koalicinės Vyriausybės galutiną susidarymą, kuris buvo atsiektas porą dienų vėliau. Tai pilnai pateisinama, nes tuomet ne-tik kiekviena diena, bet ir kiekviena minutė laiko buvo begal brangi.

Kadangi iš pasiterimo pas p.Sleževičių supratome, kad koalicinės Vyriausybės sudarymas buvo užkliuvęs tik už socialdemokratų, tai teko ir man asmeniškai prisidėti su savo trigrašiu prie to kad baigti šią kliūtį nugalėti. Mat sunku man buvo sutikti su mintimi, kad pas tokius socialdemokratų partijos vadus, kaip p.St.Kairys, p.A.Janulaitis ir p.J.Paknys, kuriuos aš pažinojau kaip tikrai tauringas asmenybes, kad pas juos sunkiausią Lietuvai valandą neužtektų patriotizmo tam, kad pasistatyti aukščiau partijos intereso. Todėl drauge su karininku Gužu ir, rodos, karininku Liormanu, tuojau pat, ant kiek atsimenu labai vėlai vakare - teisingiau pasakius - naktį, nusiskubinome į butą pas p.St. Kairį, kad asmeniškai paveikti į jį ir per jį į socialdemokratų partiją, kad esant Tėvynei pavojuje jie atidėtų partinius ginčius į šalį ir neatsisakytų dalyvauti p.

Sleževičiaus

Sleževičiaus sudaromoje krašto gelbėjimo Vyriausybėje. Ponas St. Kairys tą mūsų, jaunų karininkų, sielos balsą priėmė prie širdies ir užtikrino, kad iš savo pusės padarysiąs viską, kad jo partija p. Sleževičiaus Vyriausybei sunkumų nekeltų ir akcijos prieš ją darbininkų sluoksniuose nevarytų. Kai dėl socialdemokratų partijos aktyvaus dalyvavimo pačioje Vyriausybėje, tai p.St.Kairys to mums tuojau pat negalėjo užtikrinti, bet žadėjo tuo reikalu dar pakalbėti su savo partijos draugais. Iš to supratome, kad p.St.Kairys dės pastangų tam, kad įtikinti socialdemokratų partijos komitetą, kad prie p.Sleževičiaus Vyriausybės dėtis aktyviai. Atsimenu, kad p.Sleževičius už šią mūsų intervenciją buvo labai dėkingas. Paaiškėjus, kad principe jau visos partijos, imtinai socialdemokratus, sutinka sudaryti vieningą Vyriausybę, tai reikalas diktatūros savaime atpuolo ir tik būtų dar galėjęs tapti nauja kliūtimi tokios Vyriausybės susicementavimui. Matomai, kad ~~iš~~ šią eventualią kliūtį pašalinti, p.Sleževičius nusprendė nuo Vyriausiojo Karo Vado pareigų atsisakyti. Štai jo atsisakymo raštas:

"Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui.

Šiuo turiu garbės pranešti Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui, kad aš nebegaliu pildyti pavestųjų man vyriausiojo Karo Vado pareigų ir prašau paliuosuoti mane nuo tų pareigų pildymo.

Vilnius, gruodžio mėn.24 d.1918 m.

/pasirašė/ Mykolas Sleževičius. "

Tuo raštu buvo baigta ir su trečiąja diktatūra, išbuvusia apie 24 valandas, nes į Lietuvos padangę švystelėjo tautos vienybės saulutė, kurią Aukščiausias susimilo nukreipti į mūsų politikų sielą ir protą..

Pirm negu tarti paskutinį žodį apie koalicinės Vyriausybės formalų įsikūrimą, pravartu mesti žvilgsnį į tai, kas tos Vyriausybės išvakarių metu dėjosi sostinėje ir aplink ją . Bendrai pasakius, atmosfera, tiek iš oro, tiek pačiame Vilniuje, gruodžio mėn. antroje pusėje ėmė tirštėti jau ne be dienomis, bet stačiai valandomis.

Išoriniai pavojus didėjo todėl, kad vokiečiai jau traukėsi link patiės Vilniaus: gruodžio 17 d. jie atidavė bolševikams

Molodečno geležinkelių mazgą, o gruodžio 22 d. - atidavė Daugavpilį. Rusų Raudonosios Armijos avangardai, sekdami paskui vokiečius, jau žygiavo link Smurgainių, Švenčionių Ežerėnų ir Eglainės, kurias vietas pasiekė apie gruodžio 28 d.

Pačiame Vilniuje vokiečiai jau pakavo savo daiktus, tuštindami vieną įstaigą po kitos: gruodžio 18 d. užleido mūsų Vyriausybei didžiulius namus Jurgio pr. Nr.36, kur prieš tai buvo Okupacinės Valdžios eilė įstaigų; gruodžio 23 d. apleido atskirą namą, pavadintą "Villa Rennenkampf" /prie Gedimino kalno/, kurin sekančią dieną persikėlo visas mūsų Apsaugos štabas; gruodžio 26 d. perdavė mums Vilniaus pašto įstaigą. Be to, ėjo derybos kam perduoti paties miesto valdymą, dėl kurio buvo trys konkurentai: mūsų Vid.Rkl.M-ja, lenkų Tautinis Komitetas ir Vilniaus Darbininkų Taryba. Šnekos pasibaigė tuo, kad sostinės valdymas buvo gruodžio 27 d. perduotas senajai Miesto Valdybai, veikusiai dar rusų laikais, kurią vokiečiai prieš tai buvo pašalinę ir kuri faktinai susidėjo iš lenkų. Nuo gruodžio 25 d. Vilniuje jau sukinėjosi specialus Sov.Rusijos komisaras Petrow, kuris buvo iš už fronto prisiųstas tam, kad paruošti rusų Raud.Armijos įėjimą į Vilnių. Jis čia buvo laisvas ir nekliudomai, veikdamas ankštame kontakte su Soldatenratu, davinėjo nurodymus komunisteinei Darbininkų Tarybai ir dirigavo darbininkų sąbruzdžiui. Negaišo laiko ir lenkai. Jau minėjau, kad jie jau prieš tai pakartotinai reikalavo iš vokiečių ginklų ir kad jiems jų gauti lengvai nepavyko tik todėl, kad tam priešinosi Soldatenratas. Kad tą reikalą pagreitinti, nuo gruodžio 18 d. buvo prisiųstas iš Varšuvos Generalinio Štabo specialus delegatas, rotmistras Górka. Apie ką jis konkrečiai su vokiečiais tarėsi, tuomet tai sudarė lenkų ir vokiečių paslaptį.

Gruodžio 19 d. rotmistras Górka buvo atsilankęs ir į mūsų Valstybės Tarybą, pareikšdamas norą pasitarti dėl bendro Lenkijos ir Lietuvos gyvimosi nuo artėjančių link Vilniaus bolševikų. Poną Górką priėmė dar p.prof. Voldemaras, dalyvaujant pasikalbėjimo Valstybės Tarybos Vice-Pirmininkui p.St.Šilingui. Nekviestasis

svečias pirmiausia pasisakė, kad įgaliavimo oficialėms deryboms jis neturįs, bet visgi norįs painformuoti Lietuvos Vyriausybę, kad Lenkija galėtų ateiti mums į pagelbą, prisiųsdama Vilniaus gynimui porą batalionų per Lapy, Balstogę, Gardiną. Be to, rotmistras Górka pastebėjo, kad tas galėtų įvykti tiktai susižinojus su Lietuvos Vyriausybe ir jai sutikus. Ministeris Pirmininkas p.prof. Voldemaras atsakydamas pažymėjo, kad Lietuva prielankiai galėtų priimti brolišką Lenkijos pagelbą ir užmegsti santikius su lenkų Vyriausybe, kad galėjus bendrai veikti ir gintis nuo grėsiančio iš rytų abiem valstybėm pavojaus. Tačiau nurodė, kad bendras politinis stovis verčia Lietuvos Vyriausybę visų pirmiausia išsiaiškinti abiejų valstybių ir jų Vyriausybių savitarpius santikius, kurie iki tolaiko dar nebuvo užmegsti.

Gruodžio 23 d., t.y. jau p.prof.Voldemaro nebėsant Vilniuje, rotmistras Górka buvo atsiradęs mūsų sostinėje dar kartą, bet jau kaipo lenkų Užs.Rkl.Ministerijos įgaliotinis, kad atnaujinti derybas tuo pačiu reikalu, t.y. dėl atgabenimo lenkų karo pajėgos į Lietuvos teritoriją, tikslu kad ginti Vilnių nuo bolševikų puolimo. Kalbėjosi su Valstybės Tarybos Vice-Pirmininku St.Šilingu. Ponas Górka tarp kita ko atskleidė, kad jam parvažiavus Varšuvon bevę, remiantis gruodžio 19 d. pasikalbėjimu, jau pranešta feldmaršalui Fošui, būsią Lietuvos Vyriausybė su atgabenimu lenkų kariuomenės batalionų Vilniui ginti sutikusi. Ponas Šilingas, kuris prie gruodžio 19 d. pasikalbėjimo dalyvavo, nurodė p.Górkai, kad žinia pranešta maršalui Fošui neatatinka tam, kas p.prof. Voldemaro ištikrųjų buvo pareikšta ir pažadėjo p. Górkos pasiūlymą patiekti Vyriausybei apsvarstyti ir dar tą pačią dieną duoti oficialų atsakymą. Atsakymą p.St.Šilingas perdavė rotmistrui Górkai telefonu gruodžio 23 d. 19 val., jei neklystu, p. Sleževičiui jau tapus Vyriausiuoju Karo Vadu. Atsakymo tekstas buvo toks:

" Aukštajai Lenkijos Vyriausybei.

Pripažindama,kad kiekvienos liaudies Vyriausybės pareiga yra plačiųjų gyventojų sluoksnių reikalų gynimas ir kova dėl nepriklausomybės, Lietuvos Vyriausybė stojo ginti savo Tėvynę

nuo

nuo visokių įsiveržimų.

Nuoširdžiai sveikiname pagelbą, pasiūlytą mums mūsų pripažįstamos Lenkijos Respublikos, bet šią pagelbą galėtumėm priimti tik ta sąlyga, kad Lenkijos Vyriausybė tuojaus pripažins nepriklausomąją Lietuvos Valstybę su sostine Vilnium. Pripažįstame, kad dėl susidariusių aplinkybių savitarpis susitarimas ir abiejų valstybių darbas gali būti įvykintas tiktai paskyrus atstovybes Lenkijos - Vilniuje ir Lietuvos - Varšuvoje.

Vilniuje, 1918 m. gruodžio 23 d.

Ministerių Kabinetas. "

Ponas St. Šilingas, perdavęs tą Lietuvos Vyriausybės oficialų atsakymą rotmistrui Górkai, paklausė ar šis pastarasis galės tiesiai susižinoti su Varšuvą ir gavęs teigiamą atsakymą, pareiškė norą, kad minėtas mūsų Vyriausybės atsakymas tuojaus būtų pranešta Lenkijos Vyriausybei. Ponas Górka užtikrino tai padarysiąs nelaukiamai. Tačiau atsakymo į tą Lietuvos Vyriausybės pareiškimą nebuvo susilaukta.

Tuo pat metu jau buvo žinių, kad Lenkijos Vyriausybė, neatsižvelgdama į nepriklausomos Lietuvos valstybės teises, sudarė Lietuvos Valdymo Komisiją, paskyrė komisarus į buvusias Kauno, Suvalkų ir Vilniaus gubernijas, į buvusios Gardino gubernijos sritis ir kad tolčiau skiria visą eilę savo valdininkų į Lietuvos kraštą, o taip pat kad ruošia karo pajėgą, kurią numato pasiųsti į Lietuvos kraštus, kad ginklo pagelba nuslopinti gyventojų eventualų pasipriešinimą. Pareiškus nusistebėjimo, kad Lenkija, kuri pati tiek laiko kovojo dėl savo laisvės, negerbia kaimyninės tautos teisių - buvo užprotestuota prieš paminėtus Lenkijos Vyriausybės žygius ir pareikalauta, kad visi jos komisarai ir valdininkai, paskirti Lietuvos kraštams, būtų atšaukti ir kad nei vienas lenkų kariuomenės būrys neįžengtų į Lietuvą, mūsų Vyriausybei nesutikus. Vienkart buvo padarytas įspėjimas, kad Lietuvos Vyriausybė imsis atatinkamų priemonių, jei minėti jos reikalavimai nebūtų patenkinti....

Lenkų Užsienių Reikalų Ministerijos 1920 m. išleistame

diplomatiniu

diplomatinių dokumentų rinkinyje apie lietuvių-lenkų santikius /documents diplomatiques concernant les relations polono-lithuaniennes/, apie rotmistrė Górkos kreipimasis į mūsų Vyriausybę yra padakyta, kad rotmistras Górka tai padaręs tik tuo tikslu, kad palengvinti savo derybos su vokiečiais. Tai tiesa. Bet lenkai pasakė ne viską: jie nutyli, kad rotmistras Górka tai padarė ne savo laisva valia, bet susidėjusių aplinkybių priverstas. Post-factum pasiškėjo, kad rotmistras Górka landžiojo po vokiečių kariuomenės štabus su sekančiais lenkų Generalinio Štabo reikalavimais:

1/ 2000 šautuvų po 250 šovinių kiekvienam ir 12 kulkosvydžių po 10000 šovinių ant kulkosvydžio; buvo reikalaujami apginklavimui Vilniaus lenkų legioninikų ir turėjo būti perleisti gruodžio 25 d.;

2/ 8000 šautuvų ir 32 kulkosvydžiai su atatinkamu kiekiu municijos perleistini dieną vokiečių pasitraukimo iš Vilniaus,

ir 3/ praleisti geležinkelio linija Lapy, Balstoge, Gardinas, Landvarvas į Vilnių 4 pėst. batalionus, 1 kaval.pulką ir 2 artilerijos baterijas lenkų regularinės kariuomenės, pradedant nuo gruodžio 26 dienos transportavimą...

Anuo metu tai skaitėsi nemažas ginklų ir kariuomenės skaičius. Vokiečių Rytų Fronto Vadovybė /Oberost/, Santarvės Valstybių spiriama buvo nurodžiusi 10 Armijos Štabui, kuris iš pradžios priešinosi, į paminėtus lenkų reikalavimus atsižvelgti, bet pastatyti rotmistrui Górkai sąlygą, kad jis gautų visam tam sutikimą Lietuvos Vyriausybės. Štai kas paskatino rotmistrą Górką neva ištiesti mums "broliškos pagelbos ranką", kž kurios slėpėsi lenkų kumštis/ruošiamas su vokiečių žinia mūsų sostinei - Vilniui pagrobti. Lietuvos Vyriausybė padarė protingai, kad tokią "pagelba" atmetė. Jei to nebūtų buvę padaryta, tai šiandieną lenkai, beabejo, tvirtintų, kad 1918 metų gale mes patys buvome Vilnių jiems užleidę. Iš kitos pusės, taip pat begal indomu konstatuoti kodėl vokiečiai, kurie Lietuvos valdžią buvo pripažinę, derėjosi už šios pastarosios nugaros su lenkais ir buvo pažadėję lenkų Generalinio Štabo reikalavimus

patenkinti

patenkinti. Tai yra matyti iš žemiau beveik ištisai paduodamos Rytų Fronto Soldatenrato /Zentralrat der Ostfront"/ gruodžio 25 dienos telegramos Soldatenratui 10. Armijos /pabraukimai mano - pulk.Šk./:

"Telegrama. Priimta Gardine 25.XII.18 m. 7 val.50 min. po piet.

SS adf da 25/XII.-1.-50 min.-
10.Armijos Soldatenratui,
Gardine.

- -

Nuodugniai apsvarsčius visas abejones, Zentralratas išdėstė Reicho Vyriausybei sekantį savo nusistatymą:

- -

1/ Dėl stokos kovos padalinių nėra iš vokiečių pusės jokios galimybės Vilnių išlaikyti. Pareikalautieji organizuoti padaliniai neatvyko. Savaime šis klausimo išsprendimo būdas būtų geriausias bet turėtų būti įvykdytas prisiunčiant užtektiną sustiprinimą iki sausio 5 dienos.

2/ Perleidimas Vilniaus Lietuvos Tarybai, kuri neturi jokios gyvenimosi galimybės, arba Darbininkų Tarybai, - prilygsta betarpiam perdavimui bolševikams. Atmetimas pasiūlyto Vilniaus gynimo pagelba lenkų ir išdavimas Sovietams veda beabejo prie sunkių politinių komplikacijų. Vilnius yra lenkams garbės klausimas ir neabejotinai sukeltų Lenkijoje nepaprastai didelio susijaudinimo. Mes turėtume skaitytis su sukilimais Baltstogėje, Gardine ir kituose grynai lenkiškuose miestose. Be to, būtų atimta, su dideliais sunkumais atgautoji, geležinkelio linija per Ossowiec, Prostken ir tuo pačiu būtų atkirstas vienintėlis paskutinis kelias kariuomenės atitraukimui iš Ukrainos. Taip gi priseitų skaitytis su pasikesinimu į Brastą, kadangi evakuavus Bugo etapų sritį minėtam svarbiam mazgui galėtų lengvai kilti pavojaus. Ant kiek, jei Vilnius būtų atiduotas bolševikams, - tektų skaitytis su priemonėmis iš Santarvės pusės, išeina iš mūsų sąprotavimų ribų: tai turi apsverti Vyriausybė.

3/ Sąlygos su tokia akcija sutikti būtų sukančios: Lietuvos Vyriausybės

Vyriausybės sutikimas, kuris Voldemaro jau Gorkai esąs duotas; reikalavimas kad lenkų kariuomenė Vilniuje nebūtų išsodinta, bet važiuotų tiesiog į Vileiką, kad tuo būdu išvengti neramumo mūsų kariuomenei; atmetimas Vilniaus apsaugos /Wilnaer Miliz/ apginklavimo, kol mieste tebėra vokiečių kareiviai; perleidimas ginklų apsaugos /milicijos/ komendantams tik 24 valandas prieš išvažiavimą paskutinio vokiečių kariuomenės dalinio, bet ir tai tik Lietuvos Vyriausybei sutinkant. Gavimas iš lenkų Generalinio Štabo, lenkų kariuomenės dalių vadų, rotmistro Gorkos ir organizacijos Vilniuje garbės žodžio ir raštiško užtikrinimo, kad nedarys jokių žygių prieš vokiečių karius ir kad visiškai laikysis pakelyje ir Vilniuje vokiečių Vadovybės nurodymų.

4/ Sutarties teigiamos pusės: lenkų pajėgos, kurių Lenkija ir taip neperdaugiausia turi, būtų surištos Rytuose ir negalėtų būti pavartotos prieš Vokietijos sieną. Nusileidimai dėl demobilizacijos vokiečių kariuomenės Ukrainoje jau yra numatyti ir eventualiai būtų galima jų dar daugiau atsiekti.

5/ Visą ką reziumuojant: Sutartimi būtų išvengta atkirtimo 250.000 kariuomenės Ukrainoje ir Bugo etapų srities, kas sudaro 2/3 visos Rytų kariuomenės. Tai yra Zentralratui pagrindinis dalykas, svarbiau už visas kitas abejones, be to nutrukimas santikių tarp vokiečių ir lenkų Vyriausybių neturi vesti prie to, kad Lenkija būtų dar daugiau prieš mus sukiršinta ir kad tuo būtų mūsų padėtis Taikos Kongrese dar daugiau pasunkinta. Kiekvienas sprendimas Rytuose prie esamo ten tautų mišinio yra susijęs su didžiausiomis abejonėmis. Bet aiškus sprendimas čia yra tuojau reikalingas, ir siūlomos priemonės atrodo esančios mažesnioji blogybe /als kleinstes Uebel/.

- -

Lenkų reikalaujamųjų ginklų vietoje nėra, o jų parūpinimas jau pats per save užtęstų jų perleidimo terminą, kaip kad mums pageidaujama.

Zentrakrat Rytų Fronto j.n rm 1/729
Ash. Braun. Schneider."

Šitas

Šitas dokumentas dar kartą parodo, kas vokiečiams tuomet terūpėjo. Į Lietuvą ir į jos sostinę, jų politika žiūrėjo tik kaip į mainų objektą: kaip į vertybę, kurios pagelba galima apmokėti Lenkijai už- ir Sovietams už kitus Vokietijos interesus, pačiai nieko nenustojant. Kad nusiplauti prieš Lenkiją ir Santarvės valstybes rankas už bolševikų prileidimą prie Vilniaus, vokiečiai buvo pažadėję patenkinti lenkų Generalinio Štabo reikalavimus, pasiremiant formule - neva Lietuvos Vyriausybei su tuo sutikus. Kam ne kam, tik ne vokiečiams, ypač anuomet, negalėjo būti nežinoma, kad Lietuvos Vyriausybė su tuo negalėjo sutikti ir kad nesutiko, nes tai prilygtų išdavimui pačiam savęs priešui. Istorija nežino atsitikimo, kad tauta, kuri nori būti laisva, kada nors būtų panašią kvailystę padariusi. Kokiuo pamatu vokiečiai remiasi darant aliuzija, buk p.prof. Voldemaras paminėtą sutikimą lenkų rotmistrui Gorkai buvęs davęs? Tokį klausimą esu priverstas pastatyti, nes apart paduotos aukščiau Zentralrato telegramos, esu apie tai skaitęs ir kitokiuose vokiečių raštuose, be to, netik apie pažadą, bet ir apie faktiną ginklų davimą lenkų legionininkams, neva Lietuvos Vyriausybei tarpininkaujant /"An die Taryba zu Händen der polnischen Truppen in Wilna"/, Kadangi apart 300 šautuvų, mano paminėtų pereitoje skiltyje, jokių kitokių ginklų iš okupantų 1918 metų gale nėsame gavę, tai, matomai, ginklų perleidimas mūsų Vyriausybės vardu lenkų legionininkams Vilniuje ėjo be mūsų Vyriausybės žinios. Kitaip sakant, tai bus buvusi iš lenkų-vokiečių pusės grynai klasta, padvigubinta akiplėšiškumu: piršimu Lietuvai lenkų legionininkų - mūsų priešo, apginkluoto už Lietuvos Vyriausybės nugaros -, quasi pagelbos Vilniaus gynimui nuo kito priešo - rusų Raudonosios Armijos, - pačių vokiečių sąmoningai prileistos prie pat mūsų sostinės vartų, neduodant mums patiems iki pat paskutinei minutei nei galimybės susiorganizuoti nei ginklų!!! ....

Tegu skaitytojas atleidžia man, kad buvau nutolęs nuo temos. Vokiečių 10. Armijos Soldatenratas, gavęs paduotą aukščiau telegramą, sukėlo Berlyne alarmą ir atsiekė to, kad gruodžio 28 d. vokiečių

vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija sutarties su rotmistru Górka dėl masinio perleidimo ginklų lenkų legioninínkams Vilniuje ir dėl lenkų regularinės kariuomenės atgabenimo, pasirašymą sulaikė, užvedama juridinį ginčą su Sanţarvės valstybių atstovais apie Karo Paliaubų Sutarties 12 §, liečiančio okupuotų kraštų apleidimą, interpretavimą. Deja, ginklų lenkų legioninínkai Vilniuje jau buvo suspėję įsigyti. Todėl gruodžio mėn. antroje pusėje jie buvo pasidarę stačiai arogantiški: viešai agitavo gyventojus prie sukilimo ir žydų pogromo Kalėdų švenčių proga. Pajuto apie tai ir Soldatenratas, kuris todėl paskaitė reikalingu išleisti į vokiečių kareivius šitokį atsišaukimą:

" Už ginklų, draugai !

Viename iš čionykščių lenkiškų laikraščių gyventojai raginami imtis ginklo. Ant gatvių kampų lipdomi plakatai su panašiais raginimais. Lenkų nacionalistiniai ir religiniai jausmai ekzaltuojami tam, kad parengti pučą. Šis kriminalas turi būti sukliūdytas. Jei bus sutrukdyta tvarka ir saugumas mieste, tai tuo pat bus paliestas ir vokiečių karių saugumas...

Ramumo trukdytojai savo plano įvykdymą numato Kalėdų metu, manydami kad švenčių proga vokiečių karius bus lengva užklupti.

Tai kas atsitiko Varšuvoje, neturi pasikartoti Vilniuje. Šiurpulingi įvykiai Lwowe neprivalo virsti pavyzdžiu čionai, kol vokiečių kariuomenė yra pašaukta tvarkai palaikyti. Į savo vietas, draugai, už ginklų! Nei vienas nepasirodykit be užtaisyto šautuvo! Tik bendras visų ryžtumas užslopins pavojų pat jo šaknyse! "....

Paėmus viską suglaustai, gaunasi sekantis p.Sleževičiaus Vyriausybės įsikūrimo išvakarių bendras vaizdas: ūpo nupuolimas krašte; vilties nustojimas pas daugelį inteligentų ir net karininkų; jokios apčiuopiamos nuosavos ginkluotosios pajėgos; anarchija ir svetimtaučių užplūdimas Apsaugos Štabe; rusų Raudonosios Armijos artėjimas link Vilniaus; skubus vokiečių apleidimas įstaigų be perdavimo; visiškas viešojo saugumo suirimas; pasalų organizatorių veržimasis į viršų bei legioninínkų ir vietinių komunistų sukilimų

pavojai

pavojai, tik nežinia kurių pirma: pavojus lenkų regularinės kariuomenės staigaus įsibrovimo į Vilnių, ir, pagaliau, klastos: iš vienos pusės - lenkų ir vokiečių štabų, iš kitos pusės - Soldatenratų. Sunkesnių sąlygų turbūt istorija nežino. O vistik, Lietuvos laimei, atsirado iš mūsų tautos tarpo vyrų, kurie ir tokiose, rodos, jau beviltiškose sąlygose, dar turėjo drąsos iškelti Lietuvos vėliavą.

Kuomet galūtinai pasiškėjo naujos Vyriausybės susiformavimas, p.Vl.Stašinskas, pavadavęs pirmojo Kabineto Ministerį Pirmininką, parodė tikrai aukštą valstybės vyro pareigos supratimą, gruodžio 26 d. paduodamas už p.prof. Voldemaro Vyriausybę atsistatydinimo pareiškimą sekančio turinio:

"Aukštajam Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumui

Pavaduojančio Ministerių Pirmininką
Vidaus Reikalų Ministerio Vl.Štašinsko.

P a r e i š k i m a s .

Atrasdamas, kad šiame kritiškame krašto padėjimo momente būtinai reikalingas yra konsolidavimas visų krašto pajėgų ir kad dėl pritraukimo prie valdžios darbo reikalinga yra reorganizavimas Ministerių Kabineto, aš su vienbalsiu sutikimu visų kabineto narių šiuomi pareiškiu, kad Kabinetas Ministerių atsistatydina ir prašau Aukštojo Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumo pavesti tinkamam asmeniui tvarkymą naujo Ministerių Kabineto.

Vilniuje, 26 gruodžio 1918 m.

/pasirašė/ Vl. Stašinskas. "

Tą pačią gruodžio 26 d. Valstybės Tarybos Prezidiumas pranešė raštu apie pirmosios vyriausybės atsistatydinimą p.M.Sleževičiui ir pavedė jam sudaryti naują Ministerių Kabinetą. Faktinai p. Sleževičius jį jau turėjo parengęs, surados su Valstybės Tarybos Prezidiumu kompromisą, kad Valstybės Tarybos plenumas neposėdžiaus ir visai nesikiš į p.M.Sleževičiaus vadovaujamos Vyriausybės darbus, kol nebus artimiausioje ateityje sušaukta krašto Konferencija, kuri sudarys naują laikinąją Tautos Atstovybę. Tad beliko

p.Sleževičiaus

p. Sleževičiaus suformuotąjį naują Ministerių kabinetą tik formaliai patvirtinti, ką Valstybės Tarybos Prezidiumas tą pačią,t.y. gruodžio 26 d. ir padarė šiuo savo aktu:

Ministeriui Pirmininkui

Mykolui Sleževičiui.

Mes, Valstybės Tarybos Prezidiumas, remdamies Lietuvos Valstybės laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių § 11-b tvirtiname Tamstos Mums š.m. gruodžio 26 d. pristatytą Kabinetą, Tamstai Mūsų pagestą sudaryti ir susidedanti iš

Ministerio Pirmininko Mykolo Sleževičiaus,
Užs.Rkl.M-jos valdytojo Augustino Janulaičio,
Švietimo Ministerio Mykolo Biržiškos,
Vid.Rkl.Ministerio Jono Vileišio,
Vid.Rkl.Vice-Ministerio Zigmo Starkaus,
Žemės Ukio ir Valstybės Turtų Ministerio Juozo Tubelio,
Susisiekimo Ministerijos Vice-Ministerio ir tos Ministerijos laikinio valdytojo Jono Šimoliūno,
Prekybos ir Pramonės Ministerio Jono Šimkaus,
Prekybos ir Pramonės Vice-Ministerio Nachmano Rachmilevičiaus,
Finansų Ministerijos valdytojo Voldemaro Čarneckio,
Krašto Apsaugos Ministerio Mykolo Velykio,
Ministerio be portfelio gudų reikalais Juozo Voronko,
Ministerio be portfelio žydų reikalais Jokubo Vygodskio,
Ministerio be portfelio Aleksandro Stulginskio.

Deleguotieji užsienių Finansų Ministris Martynas Ičas, užsienio Reikalų Ministeris Augustinas Voldemaras ir Užsienio Reikalų Vice-Ministeris Simonas Rozenbaumas eina toliau savo pareigas.

Ministerių Kabinetui įsakome tuojau pradėti Vyriausybės pareigas pildyti.

Tam patvirtinti duodame šį raštą su Mūsų parašais ir valstybės antspaudu.

Valstybės Tarybos Prezidiumas

/pasirašė/ St. Šilingas

Ministeris Pirmininkas

/pasirašė/ M. Sleževičius.

Be to, tos pačios dienos kitu aktu p.V. Stašinskas buvo paskirtas

Valstybės

Valstybės Kontrolieriumi.

Atsipalaidavus prieš tai nuo diktatoriškų liguistumų, gruodžio 26 dieną buvo padarytas galas valdžios pairimui ir prie valstybės vairo stojo Vyriausybė, kuri rėmėsi visais mūsų krašto gyventojų politiniai - konstruktyviniais " faktoriais. Tik vienas p.prof. Voldemaras, buvusios prieš tai Vyriausybės galva, nekurį laiką dar bandė p. Sleževičiaus Ministerių Kabineto nepripažinti, nenorėdamas sutikti su faktu, kad Ministerių Pirmininku buvo ne be jis - p.prof. Voldemaras, kol nebuvo priverstas suprasti, kad vien asmenine ambicija valstybiniuose reikaluose nieko gero, apart žalos pačiai valstybei, neatsieksi. Pamokintas šią tiesą, savaime aiškią, suprasti - buvo ir jis toliau sunaudotas bendram valstybės kūrimo darbui.

Vieningo balso tauta klauso.

Naujoji Vyriausybė, skubėdama į darbą, neturėjo laiko rašyti ilgas deklaracijas ir kalbėti ilgas kalbas. Stojus prie valstybės vairo, ji tą pačią, t.y. gruodžio 26 d. paskelbė trumpą, visų jos narių, tuomet buvusių Vilniuje, pasirašytą deklaraciją, kurios pagrindinė mintis buvo: atstatymas demokratinės Lietuvos valstybės, pasiremiant plačia visuomenės organizacija ir pritraukiant prie aktyvaus valstybės kūrimo darbo visas mūsų politines sroves ir tautines mažumas. Tikslas - privesti kraštą prie Steigiamojo Seimo, kuris nustatytų Lietuvos valdymosi formą. Kad patraukti į savo pusę plačiasias gyventojų mases, naujoji Vyriausybė paskaitė reikalingu, nebelaukiant Steigiamojo Seimo, pažadėti šias begal svarbias reformas:

1/ dvarų padalinimą bei bežemių aprūpinimą žeme ir

2/ darbo suradymą bedarbiams ir darbininkų apdraudimą nuo ligos, sužeidimo, senatvės ir kitokias socialines apsaugas.

Aktualiausiaisiais uždaviniais Vyriausybė statė sau:

1/ sustabdyti vokiečius nuo Lietuvos turtų grobimo;

2/ kova su pasalų organizatoriais /lenkais ir komunistais/, siekiančiais pasiraustį po Lietuvos nepriklausomybe iš vidaus, ir

3/

3/ skubus organizavimas kariuomenės Lietuvos išoriniai apsaugai. Užsibrėžtus uždavinius vykdant, p. Sleževičiaus Vyriausybė pasiko visai kitu keliu, negu tas, kuriuo ėjo jo pirmtakunė.ir kuris buvo privedęs mus prie ~~pražuties slenksčio~~ krizio 1918 metų pabaigoje. Reikšdama tautos vienybę, naujoji Vyriausybė galėjo drąsiai remtis visais mūsų tautos sluoksniais, be jokios baimės kad galėtų iš kur nors kilti jai konkurentas. Taip pat atpuolo reikalas žvalgimosi į šalis bei rekomendacijų rinkimas apie stojančius į kariuomenę vyrus, kas buvo privedę pirmają Vyriausybę prie tripimo vietoje, laiko gaišinimo ir to viso pasekoje - nedovanotino neveiklumo. Naujoji Vyriausybė, atsipalaidavusi nuo savo pirmtakunės prietarų, galėjo atvira širdimi ir drąsiai apeliuoti į visą tautą ir šaukti visus, keno krūtinėje degė Tėvynės meilė, - prie ginklo Tėvynei gelbėti. Gruodžio 29 d. buvo Vyriausybės paskelbtas viešas savanorių į kariuomenę šaukimas ir priėmimo sąlygos. Štai tie dokumentai:

"P a š a u k i m a s s a v a n o r i ų

į k r a š t o a p s a u g a .

I Lietuvos piliečius.

Vyrai! Nekartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvydome Laisvės rytojų švintant: Lietuvos nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę; tad ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje, kaip broliai, pasidavę kits kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas, stokim už tėvynę !

Lietuva pavojuje !

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau įsibrovė Lietuvos svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji eina. atimdama iš mūsų gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai - badas, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai.

Tat ginkim Lietuvą! Parodykim, jog esame verti amžiais kovotos

laisvės

laisvės, šiandieną Lietuvos likimas mūsų pačių rankose.

Nelaukdami tolisu nei valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos Krašto Apsaugą. Būriu būriais eikime iš kaimų, viensėdijų, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą!

Drąsiai, be baimės, kaip mūsų tėvai ir senėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!

Ministeris Pirmininkas
/pas./ M. Sleževičius

Krašto Apsaugos Ministeris
/pas./ Karininkas Velykis.

Sąlygos įstojimo į Lietuvos krašto apsaugą.

1. Visa Lietuvos Valstybės krašto apsauga yra Lietuvos Vyriausybės žinioje ir klauso Krašto Apsaugos Ministerio.
2. Visa krašto apsauga organizuojama karo disciplinos pagrindais.
3. Visi savanoriai priimami į krašto apsaugą ne mažiau, kaip 1 metams. Tarnavimo laikas gali būti pailgintas ilgesniam laikui tik laisva sutartimi su savanoriais.
4. Mažinant krašto apsaugą ar darant visišką demobilizaciją, savanoriai gali būti paleisti ir anksčiau metų.
5. Savanoriai, dėl kurių nors pirėžasčių negegalį ištarnauti metus, gali būti jų pačių prašymu paleisti, tik Apsaugos Ministerio Štabo Viršininkui sutinkant.
6. Kiekvienas savanoris, stodamas Krašto Apsaugon, raštu pasižada, kad jis gins Lietuvos Valstybę, pildys Lietuvos valstybės įstatymus ir klausys savo Vyriausybės įsakymų.
7. Lietuvos Vyriausybė duoda kiekvienam kareiviui savanoriui išlaikymą ir 100 markių algos mėnesiui. Be to, kiekvienai savanorio šeimynai, savanorio išlaikomai, mokama kas mėnesis po 50 markių.

8. Sužeistiems kareiviams, bebegalintiems uždarbiauti, ir užmuštų kareivių šeimynoms valstybė patikrina būvį. Būvio patikrinimo taisyklės bus paskelbtos skyrium.

Ministeris Pirmininkas
/pas./ M.Sleževičius

Krašto Apsaugos Ministeris
/pas./ Karininkas Velykis."

Savanorių rinkimo vykdymui visa Lietuva buvo padalinta į 9 sritis: Alytaus, Kauno, Tauragės, Kretingos, Šiaulių, Panevėžio, Kedainių, Vilniaus ir Gardino, kiekvienai sričiai pavedant po keletą apskričių. Šaukimo procedūra buvo numatyta tokia:

1/ parapijiniai /valsčių/ komitetai visuose apskričiuose privalėjo tuojau suregistruoti visus vyrus, norinčius ir tinkamus tarnauti krašto apsaugos eilėse.

2/ Suregistruotų savanorių sąrašai turėjo būti persiųsti sričių viršininkams, kuriems buvo pavesta davimas nurodymų kada ir kur to ar kito apskričio savanoriams rinktis, kad stoti į kariuomenę.

3/ Savanoriai, sričių viršininkų pašaukti stoti į krašto apsaugos eiles, privalėjo turėti gerus batus, šiltus drabužius ir kuprinę su viena baltinių atmaina ir maisto atsarga 5 dienoms.

Savanoriai iš Kauno, Alytaus, Gardino ir Vilniaus sričių buvo pašaukti tuojau pat, t.y. gruodžio 29 d., paskelbiant paminėtus aukščių Vyriausybės atsišaukimą ir savanorių įstojimo į krašto apsaugą sąlygas.

Tai , kas buvo pradėta gruodžio 29 d., galėjo buvo būti padaryta prieš du mėnesius, o parengta net nuo 1918 metų pavasario, kuomet ėmė grįžti iš Rusijos daugiau lietuvių karininkų ir šiaip inteligentinių pajėgų. Deja, iš anksto nieko panašaus, kaip žinome, nei parengta nei padaryta nebuvo. Kada buvo atėjęs laikas faktinam kariuomenės kūrimui, pirmoji mūsų Vyriausybė, kaip ta patarlė sako, "vieton jot medžiot-lakino šunis": Vis dar rengėsi, svarstė kokiais pamatais mūsų ginkluotąją pajėgą organizuoti ir tripė vietoje, bijodama viso ko: komunistų, lenkų, vokiečių ir net pati savo šešėlio - savo tautos. Kol taip buvo vietoje tripiama, palankiausias politiniai-psychologiniu atžvilgiu laikas

kariuomenei

kariuomenei sudaryti tapo prašvilptas...

Koalicinės, teisingiau pasakius, - Tautos Vienybės Vyriausybės sudarymas neapsakomai sunkiu metu, kai jau viskas, rodos, buvo kuo ne žuvę ir kada daug kas jau buvo nustojęs vilties ką nors bepadaryti, buvo ne tik laimingas, bet ir pamokinantis žygis, kurio niekad neturėtume pamiršti. Manau kad mano draugai - lietuviai karininkai -, anuo istoriniu metu buvę kartu su manim Vilniuje, sutiks, kad tai buvo mūsų paskutinė viltis; paskutinė mesta ant stalo korta, nuo kurios priklausė ar mūsų kariuomenė, apie kurią buvo tiek daug svajota, - kad ir pavėluotai -, dar stosis, ar ne; ar laimėsime, ar, atbulai, - ant visados pralaimėsime. Lietuvos išganymui ta korta pasirodė laiminga: Tautos Vienybės Vyriausybei susidarius, kariuomenės organizavimas pradėjo eiti pirmyn dideliais žingsniais, pavojus anarchijos buvo pašalintas ir atsistota ant tvirto pamato...

Vyriausybės balso paklausė visa tauta. Geriausieji jos sūnus, metę viską: tėvus, gimines, ~~renkų~~ ramų, įprasta darbą ir turtą - suskubo būrių - būriais į atgimstančios Lietuvos kariuomenės pulkus iš visų krašto kampelių, arba sukruto organizuotis vietose į partizanų kuopas, supirkinėjant patiems sau ginklus iš pakrikusių vokiečių kareivių. Upas, prieš tai jau gęsęs, ėmė visame krašte ūmai gerėti ir stiprėti. Visi džiaugiamėmes, kad buvusiam iki tol trypimui vietoje, pagaliau, tapo padarytas galas, ir kad išeita ant teisingo kelio, kuriuo, kaip žinoma iš istorijos, yra ėjusios visos tautos, kurios tik rimtai siekė laisvės. Matant naujosios Vyriausybės energingas pastangas skubiai organizuoti ginkluotą pajėgą ir apčiuopiamus rezultatus, kurie šiuo atvėju netrukus ėmė reikštis, nušvito pas visus viltis ir visi vėl pradėjo tikėti, kad Lietuva tikrai taps laisva ir nepriklausoma valstybe. Pakeitė savo nuomonę ir tie, kurie jau buvo pasidarę pasimizmui ir nuo valstybės kūriamojo darbo bepradedą šalintis bei jieškoti sau užsisniuose ar kur kitus saugesnės vietos, kad išvengus pavojaus,

kuris

kuris grėsė iš bolševikų kiekvienam, kas tuo ar kitu būdu buvo pridėjęs pirštus prie bandymo atstatyti Lietuvos valstybę.

Vaizdas Krašto Apsaugos Ministerijos centre pasikeitė. Stojus šios ministerijos priešakyje karininkui Velykiui rusai tuojau buvo iššluoti iš atsakingų vietų ir į jas pastatyti lietuviai. Apsaugos Štabo Viršininku vieton pulkininko Kubiliaus, neparodžiusio prieš tai didesnės energijos bei iniciatyvos, buvo paskirtas karininkas Liatukas; Tiekimo Skyriaus Viršininku - karininkas Nastopka; Rikiuotės Skyriaus Viršininku - karininkas Ed. Adamkavičius, ir eilė kitų pakeitimų, jų tarpe karininko Slovackio paskirimas 2-jo pėstin.pulko vadu, vietom karininko Liatuko, pasidariusio Apsaugos Štabo Viršininku. Išvalius Apsaugos Ministerijos centrą nuo svetimtaučių ir apstačius ji energingais kad ir jaunais, bet dirbusiais dėl idejos, karininkais - lietuviais, atmosfera štabe tuojau pasikeitė geron pusėn; intrygos pranyko ir darbas pradėjo eiti sklandžiau? jis buvo ne be poperinis, bet gyvas ir šalus, kuri pajuto netik organizuojamos krašto apsaugos periferija bet ir visas kraštas.

Kai dėl manęs asmeniškai, tai aš buvau paskirtas Vilniaus Karo Komendanto padėjėju. Komendantu buvo p.Liudas Gira. Leidžiu sau čia prisiminti vieną mažą smulkmeną, karakteringą pirmiesiems savanoriams. Komendantu faktinai buvau skiriamas aš, o p.L.Gira turėjo būti padėjėjas. Toks buvo surašytas Apsaugos Ministerijos įsakymo projektas, kurį skaičiau gruodžio 24 d. Bet jis man nepatiko ir mane, kaipo jauną karininką, varžė prieš p.L.Girą, seną visuomenės veikėją Vilniuje. Todėl paprašiau ar nebūtų galima padaryti atbulai: p.L.Girą paskirti Komendantu, o mane - jo padėjėju, kas ir buvo padaryta. Karjėra ir aukštos vietos pirmiesiems savanoriams nerūpėjo; jiems rūpėjo tik darbas ir galimai greitesnis mūsų kariuomenės sudarymas, kad jos pagelba ginti Tėvynę nuo priešų. Bet šiuo savo kuklumu neilgai tesinaudojau, nes už kelių dienų p.L.Gira susirgo ir man vistiek prisėjo eiti Vilniaus Karo Komendanto pareigas.

Vilniaus Karo Komendantūra tuomet buvo netik pirmoji,

bet

bet ir vienintėlė tokia įstaiga. Jos uždaviniai buvo laidavimas Vyriausybei ramesnių darbo sąlygų sostinėje. Bet Komendantūra buvo įsteigta pervėlai, lyg kad seniau ji nebūtų buvusi reikalinga, lyg kad prieš tai būtų buvę visai saugu. Prie jos buvo gruodžio 26 d. priskirta buv. Etapų Komendantūra, kuri tetur̃ėjo porą karininkų ir keletą karėivių. Tat minėtą svarbią karo įstaigą prisėjo skubiai organizuoti iš pat pradžios stačiai iš nieko. Tam tikslui buvo man asignuota, ant kiek atsimenu, 30.000 markių, kurias prisėjo nešioti kišenėje. Laisvų karininkų komendantūros štabui sudaryti buvo užtektinai. Todėl jis į vieną-kitą dieną buvo sudarytas ir susidėjo iš šių svarbiausių asmenų:

Komendanto - p. Liudo Giros,
Padėjėjo - manęs /nuo 29.XII. ir Komendanto pareigose/
Adjutanto - karo valdininko Gužo
Ukio Vedėjo - karininko Jackevičiaus
Iždininko - p. Daunoro, ir
Maitinimo valdininko - p. Dirsės.

Kitas dalykas - tai karėivių surašimas. Bet kadangi naujoji Vyriausybė stojo ant pamato viešo savanorių šaukimo, tai karėivių komplektavimo klausimas perėjo nuo pačios Komendantūros iniciatyvos. Tuo tikslu išleidome, jei neklystu 27 ar 28 gruodžio, sekantį į Vilniaus gyventojus atsišaukimą:

" Vilniaus piliečiai !

Su visa Lietuva, su jos liaudimi jungia mus nesutraukomi ryšiai. Ta pati žemelė mus maitina, drauge per šimtus metų tempėme vergijos jungą, drauge kovojome dėl laisvės. - Piliečiai ! Šiandien sušvito mums Laisvės spindulys! Mūsų tėvynė Lietuva tampa nepriklausoma demokratinė valstybė, kurioje visi piliečiai be tautų skirtumo turės laisvę ir lygybę. Lietuvos nepriklausomybė veda mums visiems, ligi šiol pavergtiems, laisvę ir laimingesnę būtį. Vienybėje, kaip broliai padarę kits kitam rankas eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokime už tėvynę.

Lietuva

Lietuva pavojuje!

Į rytinę mūsų krašto sritį jau įsibrovė svetimoji Rusijos kariuomenė. Maskoliai ateina išsiurbti iš Lietuvos paskutinių syvų, o mums su gaisrų pašvaiste neša badą, kankynes ir griuvėsius.

Stokime visi Lietuvos ginti ! Parodykim, kad esame verti amžiais kovotos laisvės. Šiandien Lietuvos likimas yra mūsų pačių rankose.

Piliečiai, Lietuvos vyrai ! Nelaukime toliau nė valandos. Kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos krašto apsaugą.

Drąsiai stokime pirmieji į kovą, užstokime kelią priešininkui, kuris veržiasi varu į mūsų kraštą, smelkiasi į mūsų sostinę Vilnių. Savo ginklų nesutepsime mūsų brolių Lietuvos darbininkų krauju, ginsime tik mūsų Motiną Tėvynę, mūsų Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Visi, kaip vienas stosime krašto apsaugos eilėse ir atremsime besiskverbiantį priešininką.

Piliečiai ! Vilniaus Komendantūra šaukia į apsaugos savanorių pulkus visus piliečius be tautos skirtumo. Bus sudaryti atskiri būriai komanduojami lenkų, baltarusų, lietuvių ir kit. kalbomis. Įstojimo sąlygos yra tam tikram atsišaukime nurodytos.

Užsirašyti galima kasdien nuo 9 vald ryto iki 1 p.p. Vilniaus Komendantūroje, Šv.Jurgio p.Nr.36, buvusieji Verwaltungo namai prieš Lūkiškių aikštę.

Mūsų kraštui ir mūsų laisvei grėsia pavojus - prie ginklo !

Vilniaus Karininkų Komendantūra"

Tą atsišaukimą padėjo man sustatyti p.Juozas Pajaujis. Pirm negu atsišaukimas tapo išplatintas mieste, aš asmeniškai, pasinaudodamas proga kokio tai vaidinimo miesto teatre, perskaičiau jį ten susirinkusiai lietuviškai publikai. Kad daugiau sužadinti susirinkusiųjų patriotinius jausmus, buvau priprašęs p.Pajaujį, pasižymėjusį iškalbingumu, pasakyti pritaikintą momentui kalbą.

Baigus

Baigus p.Pajaujui kalbėti, aš, kaipo ėjęs tuo metu Vilniaus Karo Komendanto pareigas, perskaičiau paduotą aukščiau atsišaukimą oficialiai iš scenos, kviesdamas visus, kas tik gali, tuojau stoti į mano organizuojamas Vilniaus savanorių eiles.Dėl publikos, kuri buvo susirinkusi pažiūrėti tik vaidinimo ir apie mūsų su p.Pajauju pasirodymą scenoje iš anksto nieko nežinojo, tai buvo didelis siurprizas. Upo pagauta, ji sukėlo mūsų atgimstančiai kariuomenei pirmą labai širdingą ir didelę ovaciją, kurios niekad nepamiršiu. Ovacijoms nutilus buvo iš sielos gilumos, visų kaip vienas sutartinai, sugiedotas Lietuvos gimnas "Lietuva Tėvynė mūsų". Kai nuaidėjo paskutinieji tautos gimno garsai, staigiai užtraukė iš balkono daininkė p-lė Nezabitauskaitė savo skardžiu balseliu: "Jau slavai sukilo....". Publika, nugirdusi šiuos, tam momentui begal reikšmingus, žodžius, persiėmė dar didesne rimtimi: pas jautresniuosius pasirodė akyse ašaros, o tvirtesnieji - darniai ir vyriškai tęsė: "Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali, sustoję į darbą už mylimą šalį, prikelkime Lietuvą mūsų!". Taip tat įspūdingai sutiko vilniečiai mano pirmą, atvirą ir nuoširdų šauksmą stoti visiems prie ginklo kovai už Lietuvos išlaisvinimą!

Sekančią dieną jau ėmė rinktis į Komendantūros štabą savanoriai, kad stoti į sostinės apsaugos eiles. Be to, gruodžio paskutinėje dienoje buvo prisiųsta man apie 20 kareivių iš Alytaus. Maždaug į sąvaitę laiko turėjau surinkęs 16 karininkų, 2 karo valdininkus, 1 gydytoją, 4 valdininkus ir apie 180 kareivių. Šių pastarųjų tarpe buvo kelias dešimtis moksleivių: buvusių studentų, vyresniųjų klasių mokinių ir šiaip jaunesniųjų inteligentų. Buvo jau sudaryta viena kuopa ir įpusėta antra. Kuopų vadais buvo: pirmosios - karininkas Žemaitis, - antrosios - karininkas Ig. Adamkavičius. Be to, buvo formuojamas kulkosvydžių būrys, kurio vadu buvo karininkas Pranculis. Pagaliau, buvo paskirtas ir bataljono vadas - karininkas Alyta. Į Vilniaus Komendantūros rikiuotės eiles rinkosi netik susipratę lietuviai, bet ir sulenkėję, ar net tikri lenkai, kurie buvo pajutę pilietinę pareiga prieš

Tėvynę

Tėvynę. Jų prisirinko tiek, kad buvo galima sudaryti beveik visą kuopą, būtent, tą, kuriai vadovavo karininkas Adamkavičius. Šioje kuopoje buvau leidęs vartoti ir lenkišką komandą, kadangi susirinkę į tą padalinį vyrai verti buvo tokios mūsų tolerancijos. Iš jų tarpo vėliau kai-kurie net pagarsėjo kovose su įvairiais priešais, nat lenkais ir, pramokę lietuvių kalbos, pasidarė visai lygiais kitiems mūsų tautos sūnums.

Šia proga pastebėsiu, kad p.Sleževičiaus Vyriausybė netik buvo visiškai tolerantinga prie sulenkėjusių lietuvių bei lenkų, vietos gyventojų, bet net dėjo pastangų pritraukti prie Lietuvos valstybės kūriamojo darbo lenkų visuomenės veikėjus - politikus, neatsižvelgiant į tai, kad jų palinkimas į Varšuvą visiems buvo gerai žinomas iš seniau. Mat buvo tikėtasi, kad akyvaizdoje didelio pavojaus, kuris grėsė mums ir lenkams iš bolševikų pusės, gal Aukščiausias bus apšvietęs jų protą ir jie susipras, kad vienintėlis teisingas ir protingas kelias, kuris jiems buvo likęs - tai eiti kartu su Lietuva, aktyviai prisidėti prie jos atstatymo ir bendromis pastangomis su lietuviais organizuoti Vilniaus gynimą nuo bolševikų, o ne eiti prieš Lietuvą, prieš jos istoriją ir virsti krašto išdavikais. Ponas J.Urbšys "Mūsų Žinyno" XIX tomo 67 Nr.paduoda žinių /žiūr.pslp.258-259/ apie įvykusį pas p.J.Vileišį Vilniuje 1918 m. pačiame gale lietuvių ir lenkų pažangiųjų visuomenės veikėjų pasitarimą, kuriame dalyvavo: iš mūsų pusės - p.Sleževičius, p.M. Biržiška ir pats p.Vileišis, ir iš sulenkėjusių bei lenkų pusės - p. Jundzila, p. Chominskis, p.Abramavičius, p.Stanevičius ir p.J.Pilsudskis /maršalo brolis? - pulk.K.Čk./. Pasitarimas prie nieko gero neprivedė. Jis tik įrodė dar kartą, kad tarp abiejų pusių būta neperžengiamo pažiūrų skirtumo. Lenkuojančiųjų pusė prisidėjimui prie p.Sleževičiaus Vyriausybės statė kaip conditio sine qua non Lietuvos politinę uniją su Lenkija, kitaip sakant, - sąlygą Lietuvos prijungimo prie svetimos valstybės. Lietuviai gi, savaime suprantama, su tuo sutikti negalėjo, nes stovėjo ant pamato

nepriklausomos

√ Įstatyti pslp. 127 3į absacą:

Pradėjus savanoriams rinktis, buvo reikalinga jiems tuojau parūpinti maisto produktų, indų, virtuvei ir tt. Kadangi intendantūros tarnyba iš Kr. Apr. Ministerijos pusės dar nebuvo suorganizuota, tai visą, kas kareivių maitinimui ir išlaikymui yra reikalinga, prisėjo surasti ir pasigaminti patiems. Pirmuosius indus: katilą, virtuvės prietaisus ir kt., o taip pat porą arklių su vežimu nupirko asmeniškai pats ūkio vedėjas karininkas Jacevičius, o maisto produktams surasti bėgiojo į turgų ir po krautuves maitinimo valdininkas p. Dirsė. Dar sunkiau buvo su apavu. Jį žut-but reikėjo iš kur nors išrausti, nes savanorių dauguma beatsivežė su savim lengvus pusbačiukus, kurie tiko promenadui sausais miesto šaligatviais, bet ne kaip tarnybos reikalui. Didelės pagelbos šiuo atvejo turėjau iš savanorio Vinco Steponavičiaus, dabartinio mūsų dramos artisto. Dėka jo neribotai iniciatyvai, energijai ir apsukrumui pavyko surasti mieste įvairius urvus, kuriuose vietiniai žydeliai-pirkliai buvo paslėpę jų supirktus iš pasitraukusių vokiečių kareivių intendantūros daiktus. Taip pat prisėjo ir patiems išspręsti uniformos klausimą, nes Uniformos Komisija, kuri buvo sudaryta prie Kr. Apsaugos štabo, šios „sunkios" problemos dar ne-

buvo išsprendusi: susirinkdavo, tardavosi su mūsų menininkais, užsakydavo kepurių ir kitokių uniformos dalių pavyzdžius, bet toliau to tuomet dar nebuvo nuėjusi. Rodos buvo nustačiusi galutinai tik pavyzdį kepurės... Mums gi buvo reikalinga turėti viską. Kadangi uniforminių drabužių siūtis nebuvo kada, tai nusistačiau Vilniaus Komendantūrai ženklinančią uniformą: trijų tautinių spalvų trikampį kareiviams, prisiūtą ant dešinės rankovės, o karininkams – tautinę juostą. Kad tų ženklų neimtų prisisiuvinėti sau byle kas, juose įspausdavome Vilniaus Komendantūros antspaudą su Vyčiu. Mūsų pavyzdį pasekė provincija ir tuo būdu trikampiai paplito po visą Lietuvą. Vėliau, kaip brangi pirmųjų mūsų kariuomenės dienų tradicija, buvo perimti į nuolatinę mūsų karių ir šaulių uniformą. Trikampius su Vyčiu ant mūsų tautinių spalvų pamėgo ne tik lietuviai, bet ir kitų tautybių mūsų savanoriai; jų tarpe ir lenkų bei lenkuojančių kuopos nariai, mano suorganizuotieji prie Vilniaus Komendantūros...

nepriklausomos Lietuvos. Taip pat nieko nepagelbėjo nei kompromisinė formulė, kad santikių tarp Lietuvos ir Lenkijos nustatymą palikti Steigiamajam Seimui, sušauktam Vilniuje.

Aš asmeniškai prisimenu dar ir apie kitą panašų lenkų -lietuvių visuomenės veikėjų pasitarimą, įvykusį žymiai anksčiau, jei neklystu, - net dar pirmosios mūsų Vyriausybės susidarymo išvakarėse. Šiame pasitarime teko ir man dalyvauti. Jis buvo sušauktas Valstybės Tarybos laikinoje patalpoje Šv.Jurgio pr.Nr.11. Pasitarime iš lietuvių pusės, apart manęs, dar dalyvavo p.J.Vileišis, p.Kairys, p.Paknys, p-nia Bortkevičienė ir, rodos, p.Janulaitis; iš lenkų pusės p. Abramavičius, p. Stanevičius, p.Kognovickis ir dar kas tai. Pasitarimas ėjo panašia plotme, kaip p.Urbšio minimas, įvykęs pas p.J. Vileišį 1918 metų gale. Lenkai reikalavo Lenkijos-Lietuvos unijos grąžinimo, gi lietuviai reiškė priešingą nusistatymą, nurodydami, kad unija yra praeities dalykas ir kad jos grąžinimas lietuvių tautai nepriimtinas. Į tai lenkų atstovai pagrąsino, kad tuomet Vilnius, kur gyventojų dauguma esanti lenkiška, atskilsiąs nuo Lietuvos, kuri, redukuota iki buv.Kauno ir dalinai Suvalkų gubernijų teritorijos, būsianti permaža, kad išsilaikyti kaip savystovia valstybe. Kaip nūnai matome, tas lenkų profetavimas dalinai išsipildė. Vilnius nuo mūsų tikrai tapo atplėštas, bet lenkai apsiriko tame, kad Kauno Lietuva negalėsianti kaip nepriklausoma valstybė išsilaikyti: ji, kaip matome, netik išsilaiko, bet ir daro didesnės ūkio ir kultūrinės pažangos už lenkų pagrobtąjį Vilnių...

Grįžtu prie temos. Tautos Vienybės Vyriausybės atsišaukimų pasekoje sujudus visam kraštui ir matant, kaip ūmai ėmė rinktis savanoriai, Apsaugos Štabe buvo blikstelėjusi viltis, kad galdar suspėtume išgelbėti Vilnių nuo bolševikų antpuldžio. Tuo tikslu 1-mo pulko vadas karininkas Galvydis-Bykauskas gruodžio 30 d. buvo paskirtas visų veikiančių Vilniaus srityje kariuomenės dalių /kurios faktinai dar tik kūrėsi!/ vadu, su uždaviniu ginti Vilniaus miestą ir Lietuvos rytų rubežių nuo artėjančios rusų karіuomenės.

Rusijos

Rusijos gi Vyriausybei buvo pasiųsta ši protesto - įspėjimo nota:

"Rusijos Tarybų Respublikos Vyriausybei.

Vokiečių kariuomenei iš Lietuvos atsitraukiant, Rusijos Tarybų Respublikos ginkluoti būriai, peržengdami Lietuvos valstybės ribas, skverbėsi šalies gilumon, žraukdami Lietuvos sostinės - Vilniaus linkui.

Lietuvos Vyriausybė mato tame suverenių Nepriklausomos Lietuvos Valstybės teisių, bei jos žemių neliečiamybės laužymą, protestuoja prieš įsiskverbimą į Lietuvą Rusijos Tarybų Respublikos ginkluotos pajėgos, ir tikisi, kad jos Vyriausybė neatidėliojant atšauks ir išves Lietuvos Valstybės teritorijos savo ginkluotus būrius.

Rusijos Tarybų Respublikos Vyriausybei neišpildžius viršminėto reikalavimo, Lietuvos Vyriausybė bus priversta padaryti tinkamų žingsnių Lietuvos Valstybės žemių neliečiamybei ir jos piliečių liuosybei apsaugoti.

Už.Rkl.M-jos Valdytojas

/pas./ A. Jenulaitis."

Kad šis protestas neliktu vien tuščiu žodžiu, buvo, grete skuboto savanorių rinkimo, pakartotinai pareikalauta iš vokiečių ginklų ir aprangos mūsų kūriamąjai kariuomenei. Jei neklystu, buvo reikalaujama 10.000 šautuvų, 1.000 karabinų, virš 100 kulkosvydžių /sunkiųjų, lengvųjų ir prie balno/, 12 artil.pabūklų su atatinkama municija. Šį kartą jau buvo reikalaujama ginklų ne veltui, bet už pinigą. 2.000 šautuvų buvo paprašyta perleisti tuojau. Prispaustas, kaip tai sakoma, į kampą, Vokietijos Generalinis Įgaliotinis Lietuvai p. Zimmerle buvo sutikęs mūsų Vyriausybės prašymą ginklų paremti. Pažadas tuo reikalu iš Berlyno buvo gautas, bet..... deja, tik pažadas.

Tuo metu, kai mes skubėjome sudaryti nors kokią sostinės apsaugą, vokiečiai be jokio pasipriešinimo, leido bolševikams vis daugiau ir daugiau artėti prie Vilniaus ir brautis šiaurėje ir pietų-rytuose nuo jo į Lietuvos gilumą: gruodžio 27 d.bolševikai jau žygiavo link Panevežio; gruodžio 28 d. vokiečiai pasitraukė iš ~~Lietuvos~~ Lintupių ir Švenčionių; gruodžio 29 d. - apleido Pabradę; gruodžio 27-29 d. užleido bolševikams geležinkelio

linija

liniją Lyda, Vilnius /iki Gudų st./. Jau buvo žinoma, kad pirmose sausio dienose apleis ir patį Vilnių. Mūsų Vyriausybė, atsižvelgdama į tai, kad Vilniaus gynimo taip greitai suorganizuoti negalima, reikalavo, kad vokiečiai iš Vilniaus dar nesitrauktų ir kad tuo būdu duotų mums laiko sudaryti savo ginkluotą pajėgą. Tuo metu vokiečių kariuomenės pačiame Vilniuje ir jo apylinkėje dar stovėjo 5 pėst. bataljonai, 1 kaval.pulkas ir 3 artil. baterijos. Kadangi bolševikai artėjo link Vilniaus neperdidelėmis jėgomis ir be to, bijojo netik vokiečių ugnies, bet net jų uniformos, tai negalėjo būti jokios abejonės, kad, prie gero noro, vokiečiai su turimą kariuomene būtų pajėgę bolševikus dar nekurį laiką užturėti. Bet tokio noro pas vokiečius nesusirado. Isitikinus, kad pas vokiečius stoka geros valios, buvo bandyta į juos paveikti per Santarvę, kurios buvo prašyta, įsakyti vokiečiams Vilniaus neapleisti ir ginti liniją Daugapilė, Molodečno, Baranowiči. Panašia prasme buvo nekartą intervenavusi ir Lenkijos Vyriausybė, prašydama maršalą Fošą įsakyti vokiečiams neleisti bolševikams brautis į Lenkiją ir Lietuvą. Bet vokiečiai visokiais būdais atsikalbinėjo, vienkart skubėdami užleisti bolševikams be šūvio vieną miestą po kito, vieną sritį po kitos ir atiduodami jiems geležinkelius ir kitas susisiekimo priemones....

Kad vokiečiai rengiasi išduoti Vilnių bolševikams, matėmė ne vien mes, bet ir lenkai. Skirtumas buvo tik tas, kad lenkai prie to rengėsi iš kalno ir buvo paaikomi iš Varšuvos, o mes - dėję pirmosios Vyriausybės laikais nepagrįstų vilčių į vokiečius ir į kitokius svetimus vėjus - buvome jau praleidę progą susiorganizuoti ir tik dar kankinomes sostinės praradimo agonijoje. Pajutę mūsų silpnumą, lenkai pradėjo jaustis šeimyninkais pačiame Vilniuje, juo labiau kad ir okupantai savo paskutinėse Vilniuje buvimo dienose jiems nei mažiausių kliūčių nebestatė ir leido jiems daryti viską, ką panorėjo, jei tik nepalietė vokiečių kareivio kepurės.

Gruodžio 31 d. vokiečiai jau pradėjo tuštinti atskiras miesto dalis, o sausio 1 dieną apleido visą žemutiniąją miesto

puse

pusę. Tą pačią dieną apie pietus nuėmė savo vėliavą nuo Gedimino pilies bokšto, niekam apie tai nepranešdami. Buvo tikra laimė, kad mes pirmieji pastebėjome, kad okupantų vėliavos toje istorinėje vietoje nebėra. Aš su adjutantu Gužu tuojaus nusiskubinome į Valstybės Tarybą, kur kuone prievarta, išgavome iš rūmų prievaizdos p. Adomaičio didelę mūsų trispalvę vėliavą ir žaibo greitumu atsidūrėme Gedimino kalne. Kol vėliavą, pririšę prie stiebo šniūro, kėlome aukštyn, atsiskubino į Gedimino kalną ir mano pakirta vėliavai apsaugoti sargyba iš 7 savanorių, prisiekusių su karo valdininku Nisteli - kaipo sargybos viršininku, ir savanorių St.Butkum - kaipo sargybos puskarininku. Atvykus sargybai, ją išrikiavau. Keliais trumpais žodžiais apibudinau susirinkusiems įvykusio akto didelę politinę reikšmę Lietuvos valstybei ir nurodžiau sargybai jos pareigas. Po to, iškeltosios vėliavos pagerbimui saliutavome trimis šūviais: karininkai - iš revolverių, kareiviai - iš šautuvų. Tai buvo itin įspūdingas momentas, kurio dalyviai - savanoriai giliai įsidėjo sau į širdį. Baigiant aktą, iš didelio džiaugsmo išsibučiavome visi, karininkai ir kareiviai, kaip tikri vienos motinos vaikai....

Tuo metu, kai Gedimino kalno bokšte kilo aukštyn Lietuvos vėliava, pakalnėje rinkosi žmonės, susidomėję keno vėliava toje istorinėje vietoje pakils. Lietuviai nepaprastai džiaugėsi, pamatę kad ta garbė teko Lietuvos vėliavai; lenkai - gi nervinosi ir kramtė sau iš pykčio pirštus, kad svarbų momentą pražiopsojo. Lenkų rūstumas buvo suprantamas, nes iš senų laikų yra žinoma, kad "keno vėliava - to ir tvirtovė". Lietuvos vėliavos iškėlimas Gedimino pilies bokšte reiškė pasauliui, kad Vilnius yra lietuvių miestas.

Lietuvos vėliavos iškėlimas Gedimino kalne, dėja, buvo tik gražus žestas - politinis simbolas. Realybė gi buvo kitokia. Tą pat vakarą lenkų legionininkai, susigriebę kad praleido gerą progą, išlindo iš visų pakampių, kuriuose jie prieš tai slapstėsi, į gatves. Laukėme, kad jau suduos atgimstančiai Lietuvos valstybei pirmą smūgį į nugarą. Jų patruliai, daugumoje jauni vaikezai - gimnazistai, prisisagstę prie kaktos lenkiškus erelius, sulaikinėjo praeivius,

neva

neva ieškodami ginklų. Sustabdinėjo ir mūsų karininkus ir karei-
vius, bet pulti mūsų Komendantūros neišdrįso. Vokiečiai į tą visą,
lig tas Judo išdavęs Kristų, ramiai žiūrėjo ir besišvaistančiusiems
po miestą ginkluotiems lenkų patruliams davė pilną laisvę. Tai reiš-
kė, kad vokiečiai užleidžia Vilniaus miestą lenkams, visai nesi-
skaitydami su tuo, kad jame tebebuvo Lietuvos Vyriausybė, jų pri-
pažinta kaip vienintėle teisėta.

Padėtis pasidarė nebekenčiama: jaučiant pašnėje lenkų
legionininkų durklą ir neturint užtektinos savos ginkluotos pajėgos,
kurios pagelba būtų buvę galima mieste atstatyti tvarką, darbas Lie-
tuvos Vyriausybės pačiame Vilniuje buvo nebeįmanomas. Todėl sausio
1 d. vėlai vakare buvo priimtas ir paskelbtas šis nutarimas:

" P a s k e l b i m a s .

Išeidamas iš faktinio padėjimo, jog mūsų sostinė - miestas
Vilnius susisiekimo žvilgsniu liko atkirstas nuo Lietuvos,
ir jog šiuo karo metu yra būtinas reikalas artimame są-
ryšyje su visu kraštu organizuoti krašto pajėgas, Mini-
sterių Kabinetas, posėdyje sausio 1 d. yra nutaręs:

1/ visą valdžią mieste Vilniuje pavesti Vilniaus Karo
Komendantūrai, palikus prie jos atskirų ministerijų
įgaliotinius.

2/ Generaliniu Laikinosios Vyriausybės Įgaliotiniu Vil-
niuje palikti Švietimo Ministerį Mykolą Biržišką.

3/ visas ministerijų įstaigas laikinai perkelti Kaunan.

Ministeris Pirmininkas
/pas./ M.Sleževičius

Ministerių Kabineto reikalų
vedėjas
/pas./ Tadas Petkevičius. "

Sausio 2 d. Ministerių Kabinetas ir visos ministerijos išsikėlė į
Kaunąą. Vokiečiai tebelaikė tik geležkelio stotį ir skubiai pakavo
paskutinius savo daiktus. Naktį iš 1 į 2 sausio ir visą sausio 2
dieną lenkų legionininkai puolė Darbininkų Tarybą Varnų gatvėje ir
darė kratas darbininkų gyvenamuose rajonuose. Jau dieną prieš tai
buvo tilpęs lenkų laikraščiuose skelbimas, kad generolas Weitko

esąs

esąs Lenkijos Vyriausybės paskirtas Lietuvos Karo Apygardos vadu, o sausio 2 dieną tapo iślipdytas mieste su generolo Mokrzeckio parašu plakatas, kuriuo šis lenkų generolas skelbė, jog jis esąs Vilniaus Komendantas ir kad įvedąs Vilniuje karo stovį. Tuo būdu sostinėje buvo dvi Karo Komendantūros: lietuvių ir lenkų. Viena priklausė Lietuvos Vyriausybės, kita - generolo Weitkos, Lenkijos Vyriausybės paskirto Lietuvos Karo Apygardos vadu. Tai vedė prie ginkluoto konflikto. Todėl Lietuvos Vyriausybės Generalinis Įgaliotinis Vilniuje p.Ministeris M.Biržiška, lydimas mano priduotų jam dvie jų karininkų: Ig.Adamkavičiaus ir Pranculio, sausio 2 d. įteikė generolui Weitko sekantį protestą:

"Lenkų Kariuomenės Vadui Vilniuje.

1918 m. gruodžio 31 d. išpradžių laikraščiuose paskiau ir tam tikruose atsišaukimuose Vilniuje paskelbta, jog gen. Weitko esąs paskirtas Lietuvos Karo Apskrities Vadu. 1919 m. sausio 1 d. apie 5 val. popiet ginkluotas jaunimas užėmė Vilniaus miesto gatves. Tą-pat ir sekančią dieną ginkluotieji jaunikliai daro gatvėse kratas, atiminėja iš praeivių ginklus ir veda tikrą kovą su darbininkais ties Varnų gatve. Sausio 2 d. pasirodė gen. Mokrzeckio paskelbimas, jog jis esąs Vilniaus Komendantas ir įvedąs Vilniuje nepaprastą karo stovį. Tą pat dieną lenkų spaudos paaiškinta, jog Vilniaus gatvių užėmimas esąs padarytas lenkų karo pajėgų.

Kadangi

1/ Lietuvos ir Vilniaus valdžia, ta ir krašto apsauga priklauso Laikinajai Lietuvos Vyriausybei,

2/ Vilniaus miestas lenkų kariuomenės tapo apimtas be šios Vyriausybės sutikimo,

3/ apėmusi gatves kariuomenė netik neveikia Lietuvos karo pajėgų valstybinės vyresnybės vedama, bet ir savinasi svetimos valstybės ženklus /erelį prie kepurės/,

4/ stoja prieš Lietuvos gyventojų dalį, tariant Darbininkų Tarybon susimetusius darbininkus,

Šát Laikinoji Lietuvos Vyriausybė pavedė man, jos Generaliniam Įgaliotiniui Vilniuje, pareikšti Lenkų Kariuomenės Vadui

Vilniuje

Vilniuje griežčiausį protestą prieš jo pasisavinimą Lietuvos Vyriausybės teisių ir įsikišimą į vidutinius Lietuvos reikalus, kas gresia gal naminiu karu ir suirute.

Laikinosios Lietuvos Vyriausybės
Generalinis Įgaliotinis Vilniuje
Švietimo Ministeris /pas./ M.Biržiška.

Vilnius, sausio mėn. 2 d. 1919 m. "

Šis Lietuvos protestas lenkų nepaveikė, nes jiems buvo žinoma, kad jis nėra paremtas pakankama ginkluota pajėga. Atbulai, jis net buvo iššaukęs ant generolo Weitkos veido piktumo miną. Pasisekus apsidirbti su Darbininkų Taryba, lenkai buvo sumanę nuginkluoti ir mūsų Komendantūrą. Kuomet mūsų žmogus, įstatytas į pstį lenkų štabą, pranešė man apie lenkų rengiamą ant mus pasikėsinimą, sukoncentravau visas man pavestas Komendantūros jėgas į artilerijos kareivinių rajoną už Nėrio, išstatęs apsaugą aplinkui ir ant Žaliojo tilto, per kurį lenkai būtų turėję eiti. Tokioje padėtyje išsilaikėme porą dienų ir nakčių, pasiryžę laukiamą lenkų puolimą žut-būt atremti. Šis mūsų budrumas atšaldė lenkų štabo apetitą mus pulti ir lenkai nebedrįso mus paliesti. Šia proga prisimenu gražų šestą, kurį anuo begal sunkiu momentu parodė mano savanoriams Vilniaus lietuvių visuomenė, ypač geros širdies ponios, kos buvo, iš savo pusės, suorganizavusios irgi tam tikrą tarnybą - parūpinimą užkandžių ir šiltos arbatėlės mano sargyboms, neturėjusioms šiltų drabužių ir šalusioms lauke, besaugant mūsų Vyriausybės įstaigas ir mūsų poziciją už Nerio Toks mūsų geraširdžių ponių pasiaukavimas stiprino mūsų karių dvasią ir įkvėpė jiems daugiau pasiryžimo nešti sunkią karo tarnybos naštą. Matydami kad su jais yra visa visuomenė, jie nors tuomet buvę neskaitlingi, pasijuto stipresniais, negu faktinai buvo ir nebejautė nei baimės nei šalčio, nei nuovargio.

Lenkų-legionininkų pasišiaudimas Vilniuje tęsėsi neilgai. Gruodžio 3 d. jie susirėmė su rusų Raudonosios Armijos dalimis ties

Wileika

Wileika ir, nepajėgdami atsilaikyti, traukėsi link Vilniaus priemiesčio. Gruodžio 4 d. jiems jau buvo pasidarę ant tiek riesta, kad, atidėjus lenkišką ambiciją į šalį, pajuto reikalą kreiptis į mus prašant pagelbos. Kadangi į juos, puolusius mūsų Vyriausybę iš pasalų, mes kitaip žiūrėti negalėjome, kaip į tokį pat priešą, kokiuo buvo rusų Raudonoji Armija, tai nebuvo jokios prasmės su lenkais dėtis. Juo labiau, kad mes patys dar buvome silpni. Nors tuo metu jau turėjau apie 2oo vyrų: karininkų ir kareivių, bet stigo ginklų ir municijos. Iš viso, rodos, teturėjau 41 šautuvą, 11 lengv.kulkosvydį, 11 revolverių ir apie 500 rankinių granatų. Aišku, kad su tokiu trupučiu ginklų, neturint pakankamai municijos, būtų buvusi tikra nesąmonė stoti prieš šimteriopai stipresnį priešą. Tai būtų tik buvęs betikslus pirmųjų mūsų savanorių išžudymas ir išdavimas lenkams ir bolševikams mūsų anuometinio militarinio silpnumo. Todėl buvau nusprendęs į lenkų susirėmimą su bolševikais aktyviai nesikišti, taupyti pavestą man jėgos branduolį ateičiai, ir tik observuoti žvalgų pagelba lenkus ir bolševikus, kad pačiam su komendantūra nepatekti į kurio nors iš tų dviejų priešų nasrus, ir kad pasitraukti iš Vilniaus nesnksčiau lenkų.

Gruodžio 4 d. popiet lenkų dalinė jau buvo sudainuota: pasiekusios mane žinios rodė, kad jie, neatlaikydami rusų spaudimo, ima pakrikti ir išsibėgioti, net nebandydami užsikabinti Vilniaus priemiestyje. Vienkart baigė pasitraukti iš Vilniaus ir paskutinis vokietys, apleidžiant geležkelio stotį. Brendo laikas ir mums atsitraukti. Nusprendžiau visų pirma atitraukti Komendantūros raštinę ir ūkio skyrių su beginkliais savanoriais, kurie tokiuo kritišku momentu buvo man tik apsunkinimas. Šios beginklių komandos bendrą vadovavimą pavedžiau Komendantūros adjutantui Gužui, kuriam nurodžiau žygiuoti į Landvaravą. Aš asmeniškai, atrinkęs sau apie 40 ginkluotų vyrų, dar kiek užsilikau Vilniuje, kad pridengti Komendantūros "Vyriausių jėgų" pasitraukimą. Tą dieną lenkų legionininkai jau buvo supasavę ir be pasipriešinimo traukėsi: viena dalis - į pietus, Gardino link; kita dalis - į vakarus, Landvarovo link. Sausio 5 d. vėlai vakare ryžaus ir aš sostinę apleisti, nes jau buvo

atėjusi

atėjusi tam paskutinė minutė: kuomet aš su paminėtu mano Komendantūros "arjergardu" kėlau koją iš miesto į vakarus, į rytinę jo pusę jau skverbėsi bolševikai. Pakelyje į Landvaravą mus aplenkė vienas automobilis, kuriame, kaip vėliau pasiėkėjo, būta lenkų štabo su pačiu generolu Weitko, Lenkijos Vyriausybės paskirtuoju Lietuvai Karo Apygardos Vadu. Atsitraukus sausio 6 d. išaušus į Landvaravą, radome ten apie 1000 pasitraukusių lenkų legionininkų, kuriuos vokiečiai jau buvo nuginklavę ir net siūlė man pasiimti ant savęs jų apsaugą. Tokio iš pusės vokiečių nachališkumo nelaukiau. Todėl nuo tokios jų propozicijos griežtai atsisakiau, nenorėdamas užtraukti ant Lietuvos dėmės, nes lenkai tai beabejo būtų supratę kaipo mūsų pasityčiojimą iš beginklų žmonių ir mūsų broliavimąsį su vokiečiais, kurie mums buvo panašus "draugai", kaip lenkų legionininkai.

Kaip mes, lietuviai, taip ir lenkai, mūsų tada dar buvę slaptieji priešai, buvome nusiminę, kad prisėjo iš Vilniaus pasitraukti. Lietuviai liūdėjo todėl, kad iš vokiečių - okupanto priežasties ir mūsų pačių padarytų klaidų, nesuspėjo laiku suorganizuoti reikalingos karo pajėgos Lietuvos sostinę apginti nuo priešo - užpuolimo. Lenkai gi - buvo pakabinę nosis, kad jiems tada, pasinaudojant lietuvių silpnumu, nepavyko Vilniaus galūtinai pagrobti. Tuo, kas atsitiko, buvo patenkinti tik vokiečiai su rusais - bolševikais. Pirmieji trinė sau delnus iš to, kad jiems pavyko supjudyti Lietuvą su Lenkiją, patiems pasitraukiant iš Vilniaus sausiems. Antrieji gi ė triumfavo, kad jiems taip lengvai pasisekė užimti tą puikų miestą ir atkelti į jį bolševizmo rojų.

Vilniaus išdavimas buvo dvigubas : iš pradžios lenkams, po to bolševikams.

Išdavimą mūsų sostinės lenkams, vokiečiai ilgai neigė, tvirtindami, kad tai esanti netiesa, kad Vokietijos Vyriausybė to niekad nepadariusi ir kad Vilnių savavalingai pagrobę patys lenkai. Bet išėjusioje neperseniai knygoje "Die Rückführung des Ostheeres" /Rytų Armijos atitraukimas/, dabartinės vokiečių Karo

Ministerijos

Ministerijos parašytoje, minėta vokiečių paslaptis tapo atskleista. Sakytos knygos I tomo 122 pusl. stovi parašyta juodai ant balto poperio:

" Pagaliau Reicho Vyriausybė per telefoninį liaudies Įgaliotinio/Volksbeauftragten/ Scheidemann`o pasikalbėjimą su Generaliniu Įgaliotiniu prie Lietuvos Vyriausybės, Zimmerle, pareiškė kad sutinkanti su lenkų įėjimu į Vilnių, t.y. sutikkanti su perėjimu valdžios į esančių Vilniuje lenkų rankas."

Išdavimas gi bolševikams paeina iš to, kad vokiečiai, neduodami mūsų Vyriausybei ginklų ir galimybės laiku sudaryti reikalingą ginkluotą pajėgą, leido už mūsų nugaros organizuotis lenkų legioninikams, juos ginklavo ir paskutinėse dienose prieš savo pasitraukimą, perleidė Vilnių tiems pasalų organizatoriams, puikiausiai žinant, kad jie nebuvo ir negalėjo ant tiek pasirengti, kad Vilnių nuo bolševikų apginti. Kad taip, o ne kitaip buvo vokiečių į lenkus žiūrima, aiškiausiai matyti iš 10. Armijos Soldatenrato brošiūros "Wilniaus išdavimas lenkams", jau kartą mane paminėtos, puls.68, kur pacituojama sekanti vieno 10.Armijos Štabo dokumento vieta:

"Dėl kiekvieno, kuris lenkų vertę kautynėms ir jų stiprumą nors šiek tiek teisingai įkainavo palyginus su Sovietų kariuomenės jėga, turėjo būti aišku, kad Vilniaus užėmimas lenkais galėjo tęstis tik kelias dienas."

Jei taip, tai pilnai sutinku su pastatytais tame pačiame puslapyje Soldatenrato klausimais 10.Armijos Štabui:

1/ Kodėl tas lenkų pučas, iš viso, dar buvo leistas? , ir

2/ Kodėl miestas nebuvo išsyk išduotas į tikrasias rankas, t.y. bolševikams, kaip to buvo norėta ?

Vilnius bolševikams išsyk nebuvo išduotas tik todėl, kad vokiečiai, užleisdami jį dienai-kitai lenkams, norėjo nusiplauti rankas prieš Lenkiją ir Santarvės valstybes, kurios buvo griežtai pareikalavusios jo neužleisti bolševikams.

Nustojęs Vilniaus, galėjome taip pat netekti Kauno ir visos Lietuvos, mes tuomet toks buvo vokiečių plenas. Iš anksto, net nuo gruodžio 20 d., buvo numatyta, apleidus Vilnių, sausio 7 dieną

dieną apleisti Landvaravą, sausio 8 d. - Varėną ir iki šiai dienai i atsitraukti į liniją Gardinas, Alytus, Kaišedorys, Kaunas, Šiauliai o nuo gruodžio 23 d. jau buvo planuojama net ir šios pastarosios linijos nebelaikyti, bet trauktis toliau, iki pat Vokietijos sienos. Šiuos planus pasekė realybės. Vilnius jau buvo atiduotas bolševikams. Gruodžio 31 d. vokiečių kariuomenės padaliniams buvo įsakyta pasitraukti į liniją Gardinas, Alytus, Kaunas, Šiauliai, taigi - kaip iš anksto buvo suplanuota. Sausio 1 d. vokiečių 10.Armijos štabas jau planavo paties Kauno evakuavimą ir atitraukimą armijos kairiojo sparno į liniją Vištyčio ež., Kdvarija, Seinai, Druskininkai, o jos kaimynas - 8. Armija - sausio 5 d. faktinai jau apleido Kedainių, Šiaulių geležkelį. Sausio 8 d., prisiartinus bolševikams prie Varėnos, Landvaravo, Kaišedoriu, Jonavos linijos, 10. Armijos štabas, priešingai vok. Vyr.Karo Vadovybės nurodymui, tvirtino, kad Kauno jau esą nebegalima atlaikyti, nors rimtesnio spaudimo iš bolševikų pusės nei nebuvo jaučiama. Tuo pat metu buvo užmegstos derybos dėl perdavimo Kauno Sov.Rusijai ir ėjo mieste gandai, kad 15 sausio vokiečiai iš miesto pasitrauks. Tai va koks buvo bendras strateginis vaizdas ir vokiečių planai, kai sausio 8 d. su Vilniaus Komendantūros arjergardu atsitraukiau Kaunan!

Kokią gi padėtį radau pačiame Kaune? Argi negeresnę, kaip buvo prieš sąvaitę Vilniuje: ta pati pikta valia iš vokiečių pusės, Soldatenratas, Darbininkų Taryba ir aršiausia komunistų agitacija prieš mūsų Vyriausybę, kuri, atsikėlusi keletą dienų anksčiau dar tik instaliavosi naujoje vietoje. Karininkai Krašto Apsaugos štabe vaikščiojo iš kambario į kambarį, susiėmę už galvų iš susirūpinimo ką daryti, kad galimai greičiau sukurti nors šiokią-tokią pajėgą, kuri galėtų laiduoti Vyriausybei nors ramesnę naktį. Ant kiek vietiniai komunistai, atvykusių laisvai iš rusų Raudonosios Armijos pusės agentų pakurstyti ir Soldatenrato palaikomi, jautėsi drąsiai, galima spręsti kad ir iš to, kad į Vilniaus Komendantūros savanorius Kauno stotyje buvo paleista keletą šūvių, laimei prašvilpusių prošal ir nieko nesužeidusių. Nors Karo Komendantas, būtent karininkas Mikuckis, sausio 6 d. jau Kaunui

buvo

buvo paskirtas, bet jis dar neturėjo nei vieno kareivio. Atvykę iš Vilniaus savanoriai jam tuojau buvo perduoti ir tik tada susidarė Kaune, nors pradžioje ir labai neaiškiuose, bet vis-tik šiokia-tokia ginkluota strama valdžiai.....

Kad pavaizduoti kokioje padėtyje tada Lietuva buvo atsidūrusi, manau bus tiksliausia davus žodį sekančiam mūsų Vyriausybės ~~protestui mūsų Vyriausybės~~ protestui, įteiktam Vokietijai sausio 11 d., kuris buvo pasiųstas vienkart kitų valstybių vyriausybėms ir atspausdintas "Laikinosios Vyriausybės Žinių" Nr.2/3:

" Gerbiamajam Vokietijos Pasiuntiniui

p. Verdu de Vernois.

Kaune visai legaliai ir viešai veikia bolševikai. Jie turi savas Darbininkų Tarybas, leidžia įsakymus, skelbia mobilizaciją, terorizuoja visuotiniu, tiesiu, lygiu ir slaptu balsavimu proporcionale sistema išrinktąją Kauno miesto savivaldybę, organizuoja ir ginkluoja raudonąją armiją.

Tas pat buvo daroma ir Vilniuje kelias dar savaites prieš tai, kai oficialinai Vilnius buvo užleistas bolševikams.

Kaip Vilniuje, taip ir Kaune veikia ne tiek vietos komunistai, kiek atkeliavę iš Rusijos bolševikų agitatoriai /Vilniuje - Joffe, Petrow; Kaune - Ginzburg, Gurevič, Surviło/. Taip vadinamoji Revoliucijinė Lietuvos darbininkų ir valstiečių Laikinoji Vyriausybė su V.Kapsuku - Mickevičium priešakyje yra sudaryta tos pačios Rusijos Sovietų Vyriausybės ir traukia Lietuvon Sovietų reguliarės raudonosios armijos lydima ir remiama.

Bolševikų agentai viešuose mitinguose ir spaudoje šaukia žmones prie vidujinės kovos, kursto ir skelbia kruviną kerštą. Ir viską tai daroma atvirai, vokiečių Okupacijos Valdžios akyvaizdoje.

Tie bolševikai veikia Lietuvoj su Rusijos Sovietų

Vyriausybės

"Vyriausybės žinia ir pritarimu, gauna iš Rusijos Sovietų Vyriausybės daugybę pinigų ir ginklų; jie yra remiami Rusijos Sovietų Vyriausybės karo pajėgos /žiūrėk "Vilniaus Komunistas" ir Kauno "Proletarskaja Pravda"/. Laikinoji Lietuvos Vyriausybė iki pat paskutiniojo momento, nežiūrint dideliausio pasiryžimo ginti savo kraštą prieš Rusijos armijos įsibrovimą, prieš naują Rusijos bolševikų okupaciją, vokiečių Valdžios Lietuvoje buvo kuoaštriausiai varžoma.

Vokiečių Valdžia kliudė Laikinąjai Vyriausybei tvarkyti kraštą ir organizuoti miliciją ir armiją.

Vokiečių Valdžia, okupavusi Lietuvą, iki pat paskutinės dienos, visus šalies turtus turėjo savo žinioje: ji rinko savo kason mokesnius, valdė ir naudojo Lietuvos Valstybės turtus ir krašto susisiekimo įrankius /gelžkelius, telegrafus etc./, vos paskutiniu laiku vokiečių valdžia tepadavė Laikinąjai Vyriausybei tik pačią mažąją iš Lietuvos gyventojų surinktųjų mokesnių dalį /kelis milijonus markių/ ir vos tik š.m.3 d.sausio tenutarė išduoti Laikinajai Vyriausybei ginklų armijos ir milicijos prganizavimui.

Ir tai Vokiečių Valdžia padarė tik tuomet, kada Vilnius ir beveik visa šiaurės ir rytų Lietuva jau užleista bolševikams, kuomet nebėsama jau jokio susisiekimo su kraštu, kuomet į tą kraštą įsiveržė jau svetima Rusijos Sovietų Vyriausybės /bolševikų/ armija, kuriai vis gilyn ir gilyn į kraštą besigilinant nėra faktinės ir fizinės galės kraštą tvarkyti ir atsispirimą organizuoti.

Taip elgėsi vokiečių Valdžia Lietuvoje, nežiūrint į jos Vyriausybės pažadėjimą dar lapkričio mėnesį 1918 m. perleisti visą krašto valdymą Laikinajai Vyriausybei, nežiūrint į 1913 sutarties su Entente, sulyg

kurios

"kurios Vokietija turėjo tam tikrą laiką ginti Lietuvą nuo bolševikų.

Tokiu būdu vokiečių Valdžia, pripažinusi Lietuvos nepriklausomybę ir jos valdymo organus: Lietuvos Valstybės Tarybą bei laikinąją Vyriausybę, ir laikydama visą šalį savo okupacijos vyriausybės žinioje, trukdė kraštui tvarkyti ir savo miliciją bei armiją organizuoti, nes nedavė nei pinigų nei ginklų. Iš kitos vėl pusės ta pati Vokietijos Valdžia leido atvirai ir viešai organizuotis Lietuvoje tos pat Lietuvos priešams - Rusijos bolševikams; agituoti žodžiu ir per spaudą, organizuoti Sovietus ir raudonąją armiją, kurstyti naminį karą. Ta pat Vokietijos Valdžia, tuo pat laiku pleningai be jokio pasipriešinimo užleisdavo ir užleidžia Rusijos Sovietų armijai vieną miestą po kito, vieną Lietuvos pavietą po kito.

Visa ta turėdama omenyje ir matydama tokiuose Vokietijos Valdžios pasielgimuose žygius nepalankius ir priešingus Lietuvos Valstybės reikalams,

Laikinoji Vyriausybė reikalauja:

1/ Kad vokiečių Valdžia tuojau atremtų iš pašalintų iš Lietuvos Rusijos Sovietų agentus ir armijas.

2/ Kad Vokiečių Valdžia savo karine pajėga gintų Lietuvos sienas iki Laikinoji Vyriausybė faktinai suorganizuos savąją armiją.

3/ Kad Vokiečių Valdžia paliktų šalyje, perleisdama Laikinajai Vyriausybei visus geležkelius, telegrafus, telefoną ir visą kas tik yra reikalinga krašto susisiekimui palaikyti - užtektiną skaičių garvežių, vagonų, telegrafo ir telefonų aparatų, laikydama viską tai tvarkoje ir saugoje iki bus sudaryta mūsų apsauga.

4/ Kad Vokiečių Valdžia uždraustų vietos savo valdininkams gabenti iš Lietuvos į Vokietiją arba pardavinėti atskiriems žmonėms Lietuvos turtą. Visas Lietuvos valstybinis turtas turi būti perleistas Laikinajai Vyriausybei.

-5/-

5/ Kad Vokiečių Valdžia faktinai ir ištikrųjų netrukdytų organizuoti armiją ir miliciją suteikdama tam reikalui reikalingą, Laikinosios Vyriausybės nurodytą, ginklų ir municijos skaičių.

6/ Kad Laikinajai Vyriausybei būtų perduotos lėšos, surinktos iš Krašto okupacijos metu ir nesunaudotos krašto valdymo reikalams.

/pas./ M. Sleževičius
Ministeris Pirmininkas.

Kaunas, 1919 m. sausio mėn. 11 d. "

Kuomet šis protestas, kuris prilygsta Vokietijos kaltinamajam aktui už Lietuvos išdavimą bolševikams, buvo rašomas ir įteiktas per vokiečių Pasiuntinį Vokietijos Vyriausybei, o taip pat persiųstas dėl žinios kitoms valstybėms, Kaunas iš visų pusių, išskyrus tik pietų-vakarų, jau buvo rusų Raudonosios Armijos apsuptas ir visa Lietuva, išskyrus tik Suvalkiją, jau plūdo sąrose nuo komunizmo rojaus. Tat jau buvome ties pražūties slenksčių. Pati gi mūsų Vyriausybė stovėjo Kaune lyg ant kokio Žarijų židinio, kurį sukūrė komunistai su Soldatenratu, vokiečių 10 Armijos Vadovybei nieko prieš tai nedarant.... Kauno likimas jau kabojo ant plauko galo. Jei šis paskutinis mūsų gyvybės nervas nebaigė nutrukti ir vokiečiai Kauno nepabaigė užleisti bolševikams, tai gal ne tiek dėl to , kad jie būtų pabūgę griežto mūsų Vyriausybės protesto, kiek dėl to, kad nusigando Santarvės valstybių. Vilniaus išdavimas bolševikams prieš Santarvės reikalavimą jį ginti, sukėlo audrą ne tik Lenkijoje, bet užtraukė ant Vokietijos Santarvės valstybių ir viso kulturingoje padaulio pasipiktinimą. To pasekoje Santarvės bendrų karo pajėgų Vyriausias Vadas feldmaršalas Fošas dar kartą, bet jau ultimatyviai, pagrąsindamas Vokietijai represalijomis, pareikalavo iš vokiečių Vyriausiosios Karo Vadovybės tuojau sustabdyti Kariuomenės atitraukimą iš Rytų ir duoti galimybės Lietuvai ir Lenkijai suorganizuoti savo ginkluotasias pajėgas apsigynimui nuo raudonojo pavojaus. Šis ultimatyvinis Santarvės valstybių reikalavimas privedė, pagaliau, vokiečius prie proto ir

mums

mums pagelbėjo. Pabūgus Santarvės grąsinimo, vokiečių Vyr.Karo Vadovybė buvo priversta 8 ir 10 Armijų, veikusių šiaurės Lenkijoje, Lietuvoje ir Pabaltėje, tolesnį evakuavimą sulaikyti ir sausio 4 d. į sakytį joms ginti liniją Slonimas, Gardinas, Kaunas, Mintauja, su griežtu nurodymu, kad – jei kareiviai nepaklausytų, – kad liktų vietose nors vieni karininkai. Vėliau pamatėmė, kad netik karininkai, bet ir kareiviai minėtą įsakymą išpildė. Todėl, jei Kaunas nebuvo bolševikams užleistas, turime už tai pirmiausia būti dėkingi Santarvės valstybėms, ypač maršalui Fošui, kaipo mus išgelbėjusiam.

Nors Kaunas su Suvalkija faktinai buvo likę tik maža Lietuvos sala, bet priedangoje vokiečių ginamos linijos Gardinas, Alytus, Kaišedorys, Jonava, Kedainiai, jau galėjome šiek-tiek lengviau kveptėlėti ir tęsti akubiai mūsų kariuomenės sudarymą. Kaip visi dar gerai prisimename, vokiečiai ir po to dar darė mums visokių šunybių, ypač jų Soldatanratai ir kliūčių, bet pamažu, matydami griežtas iš mūsų Vyriausybės pusės pastangas ir jausdami kad visa mūsų tauta sukila ir kaip vienas vyras stovi už savo Vyriausybę, pasidarė, noroms ar nenoroms, sukalbamesni ginklų perleidimo atžvilgiu ir viso kito, kas kariuomenės sudarymui buvo reikalinga. Taip tat, vargais negalais, nors ir pavėluotai, mūsų kariuomenė susikūrė. Nustojus Vilniaus, ji nors išgelbėjo likusiąją Lietuvos dalį, kuri, tapus nepriklausoma, duoda mums vilties ir pamato kada nors vistik ir sostinę atgauti.

---oOo---